

Albert Camus

EXILUL ȘI ÎMPĂRĂȚIA

[FEMEIA ADULTERĂ](#)
[RENEGATUL SAU UN SPIRIT CONFUZ](#)
[CEI MUȚI](#)
[OASPETELE](#)
[JONAS SAU ARTISTUL LA LUCRU](#)
[PIATRA CARE CREȘTE](#)

FEMEIA ADULTERĂ

O muscă firavă se rotea de câteva clipe în autobuzul cu geamurile închise. Venită de nu se știe unde, se învârtea fără zgomot, în zbor istovit. Janine o pierdu din ochi, apoi o văzu cum se lasă pe mâna nemișcată a bărbatului ei. Era frig. Musca se înfiora la fiecare pală de nisip izbită de vânt în geamuri. În lumina slabă a dimineții de iarnă, mașina înainta, se legăna, târându-se cu chiu' cu vai, hodorogind din toate încheieturile. Janine își privi bărbatul. Marcel avea chipul unui păun îmbufnat: fruntea îngustă, năpădită de smocuri de păr încărunțit, nasul lat, gura ușor strâmbă. Când treceau peste vreo hârtoapă, îl simțea cum tresare lângă umărul ei. Apoi lăsa iar să-i atârne moale trupul greoi și picioarele rășchirate, în ochi cu o privire fixă, din nou inertă, absentă. Dar mâinile lui mari și fără fir de păr, parcă și mai scurte din pricina pulovărului cenușiu care-i trecea de mânecile cămășii, acoperindu-i încheieturile, nu-și găseau astâmpăr. Strângeau cu atâta putere o valiză mică de pânză pe care o ținea între genunchi, încât păreau să nu simtă mersul șovăitor al muștei.

Pe neașteptate, se auzi deslușit urletul vântului, și ceața minerală care învăluia autobuzul se făcu și mai deasă. Pumni întregi de nisip se prăvăleau acum peste geamuri, azvârlți parcă de mâini nevăzute. Musca mișcă dintr-o aripă amorfă și își îndoi ușor etichetele, luându-și zborul. Autobuzul își încetini mersul, ca și cum ar fi vrut să se oprească. Apoi vântul păru a se mai liniști, ceața se risipi puțin și mașina porni ceva mai repede. Ochiuri de lumină se deschideau în peisajul înecat de praf. Câțiva palmieri subțirați și albi, ca tăiați în metal, se iviră pentru o clipă în dreptul ferestrei:

— Ce țară! spuse Marcel.

Autobuzul era plin de arabi ce se prefăceau că dorm, ascunși în burnusuri. Cei care-și ridicaseră picioarele pe bănci se clătinău de zguduirile mașinii mai mult decât ceilalți. Tăcerea, nepăsarea lor începeau s-o apese pe Janine. I se Părea că au trecut zile întregi de când călătorește, însoțită de escorta lor mută. Autobuzul plecase însă abia în zori, din locul unde se termina linia ferată, și de două ore se târa, în dimineața rece, pe un podiș pustiu de piatră, care, atunci când porniseră, își întindea liniile drepte până în zarea roșiatică.

Dar vântul începuse dintr-o dată să bată și, treptat, înghiți-se

întinderea nesfârșită. Din acea clipă, cei din mașină nu mai putuseră vedea nimic, amuțiseră unul câte unul, continuându-și drumul în tăcere, învăluți într-un fel de noapte albă. Din când în când, își ștergeau buzele și ochii înroșiți de nisipul care pătrundea în mașină.

— Janine!

Tresări la chemarea bărbatului ei. Îi trecu și de data asta prin minte cât de ridicol era acest nume pentru o femeie ca ea, puternică și înaltă. Marcel voia să știe unde se află mica valiză cu eșantioane. Ea pipăi cu piciorul locul gol de sub bancă și, dând peste ceva, socoti că trebuie să fie acolo. Nu putea să se aplece fără să i se taie răsufierea. În liceu, totuși, fusese prima la gimnastică, și pe vremea aceea nu știuse niciodată ce-i oboseala. Oare cât era de atunci? Douăzeci și cinci de ani Douăzeci și cinci de ani nu înseamnă mare lucru, de vreme ce i se părea că nu mai departe de ieri șovăise între o existență liberă și căsătorie, că nu mai departe decât ieri se gândise cu spaimă la ziua când, poate, va îmbătrâni singură. Iată că nu era singură, și acel student în drept care o însoțea peste tot, clipă de clipă, se găsea acum alături de ea. Până la urmă acceptase, deși îl găsea cam mic de statură, și cu toate că nu-i prea plăcea râsul lui lacom și scurt, și nici ochii lui negri, bulbucați. Dar îi plăcea curajul cu care știa să înfrunte viața, curaj pe care-l întâlneai la toți francezii din această țară. Îi mai plăcea și înfățișarea nenorocită pe care o lua când întâmplările sau oamenii îi înșelau așteptările. Dar mai cu seamă îi plăcea să se știe iubită, și el o copleșea cu stăruințele lui. Făcând-o atât de mult să simtă că există pentru el, o silea să existe cu adevărat. Nu, nu era singură...

Claxonând puternic, autobuzul își croia drum printre obstacole invizibile. În mașină nu se mișca nimeni. Janine simți deodată că e privită și se întoarse către banca aflată în prelungirea băncii ei, de cealaltă parte a intervalului. Nu era un arab și se miră cum de nu-l văzuse la plecare. Purta uniforma unităților franceze din Sahara și un chipiu din pânză cenușie care-i umbrea fața tăbăcită, prelungă și ascuțită, de șacal. O cerceta posac, privind-o țintă cu ochii lui spălăciți. Ea se înroși brusc și se întoarse iar către bărbatul ei, care se uita întruna drept înainte, în ceața și vântul de afară. Se strânse toată în palton. Dar în minte, îi stăruia imaginea soldatului francez, lung și firav, atât de firav în tunica lui strimță, încât părea făcut dintr-o materie uscată și sfărâmicioasă, amestec de nisip și oase. Abia în acea clipă văzu chipurile descărnate și arse de soare ale arabilor de lângă ei, și tot atunci băgă de seamă cât de bine păreau să stea, în ciuda veșmintelor largi, pe banca pe care ea și bărbatul ei abia încăpeau. Își adună paltonul strâns în jurul trupului. Și totuși nu era grasă, ci mai curând înaltă și plină, cu forme ispititoare, trezind încă dorințe — simțea asta din privirile bărbaților — cu fața copilăroasă, cu ochii limpezi și luminoși ce contrastau cu trupul mare, pe care-l știa cald și odihnitor.

Da, totul era altfel decât își închipuise. Se împotrivise atunci când Marcel a stăruit s-o ia în această călătorie plănuită de el încă din ziua când se sfârșise războiul și afacerile începuseră să meargă iar ca înainte. Până la război trăiseră destul de bine din mica prăvălie de stofe pe care Marcel o moștenise de la părinți, după ce renunțase la studii. Când ești tânăr nu e greu să fii fericit, dacă se întâmplă să locuiești într-unul din orașele de pe malul mării. Dar Marcel prefera să stea acasă, și foarte curând renunțase să mai cutreiere plajele împreună cu ea. Nu mai ieșeau din oraș, în mica lor mașină, decât pentru plimbarea de duminică. În restul timpului, Marcel se simțea mai bine în prăvălia cu stofe colorate, la umbra arcadelor acelui cartier pe jumătate indigen, pe jumătate european. Locuiau deasupra prăvăliei, în trei camere împodobite cu

covoare arabe și cu mobile indigene. Nu avuseseră copii. Anii trecuseră, iar ei trăiseră în tot acest timp ascunși în aceeași penumbră, la adăpostul obloanelor pe jumătate lăsate. Vara, plaja, plimbările și chiar cerul se aflau undeva, departe. În afară de afaceri, s-ar fi zis că nimic nu-l mai interesează pe Marcel. Ajunsesse să creadă că adevărata lui pasiune este banul, și lucrul acesta nu-i plăcea, nici ea nu știa prea bine de ce. La drept vorbind trăgea și ea foloase de pe urma acestei patimi. Marcel nu era zgârcit; dimpotrivă, era darnic, mai cu seamă cu ea. "Dacă mi s-ar întâmpla vreo nenorocire, vreau să te știu la adăpost", îi spunea el. Și într-adevăr, oamenii trebuie să se pună la adăpost de griji. Dar unde să se pună la adăpost și de celelalte lucruri care-i amenință, de acele lucruri ce nu seamănă cu grijile lor obișnuite? Simțea toate acestea în chip nedeslușit la mari răstimpuri. Îl ajuta pe Marcel să-și țină registrele la zi și-l înlocuia uneori în prăvălie. Cel mai greu îndura lunile de vară, când căldura ucidea până și obișnuita și plăcuta senzație de plictiseală.

Și deodată, tocmai când vara era în toi, a izbucnit războiul. Marcel mobilizat, apoi reformat, lipsa de stofe, afacerile care nu mai mergeau deloc, străzile pustii și fierbinți. O nenorocire întâmplată în acele zile ar fi lăsat-o pe drumuri, iată de ce, de cum se iviseră iar stofele pe piață, Marcel se gândise să ia la rând satele din sud și pe cele aflate pe podișurile cele mai înalte și, renunțând la mijlocitori, să-și vândă singur marfa negustorilor arabi. A stăruit s-o ia cu el. Janine știa cât de greu se călătorește, respirația o chinuia, ar fi vrut să rămână acasă. Dar Marcel era încăpățânat, și ea îi făcuse până la urmă pe voie, deoarece ar fi obosit-o prea mult să-l refuze. Călătoreau acum împreună, dar nimic din cele ce vedea nu semăna cu ceea ce crezuse ea. Se temuse de căldură, de roiurile de muște, de hotelurile murdare în care stăruie mirosul de anason. Dar nu se gândise nici o clipă la frig, la vântul tăios, la aceste podișuri polare, semănate cu morene. Visase palmieri și întinderi moi de nisip. Acum vedea că se înșelase și că pretutindeni în deșert domnește piatra, numai piatra, atât în cer, unde sălășluia, scrâșnitoare și înghețată, o pulbere de piatră, cât și pe pământ, unde, printre grămezi de piatră, creșteau doar ierburi uscate.

Dintr-o dată mașina se opri. Șoferul, fără să se adreseze cuiva anume, rosti câteva vorbe în limba aceea pe care Janine o auzise toată viața fără să ajungă s-o înțeleagă.

— Ce s-a întâmplat? întrebă Marcel.

Șoferul spuse, în franceză de astă dată, că fără doar și poate s-a înfundat carburatorul cu nisip, și Marcel blestemă încă o dată acele locuri. Șoferul râse, arătându-și toți dinții. Îi asigură că nu-i vorba decât de un fleac și că va desfunda pe dată carburatorul, după care își vor putea vedea de drum. Când deschise ușa mașinii, vântul rece se năpusti înăuntru, înțepându-le obrazii cu mii de fire de nisip. Arabii își înfundară nasul în burnusuri, ghemuindu-se cât puteau de bine.

— Închide ușa, urlă Marcel.

Șoferul râse și se urcă în mașină. Luă pe îndelete câteva scule de sub tabloul de bord, apoi, fără să închidă ușa, dispăru din nou în ceață, undeva înspre botul mașinii. Marcel se vaită:

— Poți fi sigură că ăsta n-a văzut în viața lui un motor.

— Liniștește-te! spuse Janine.

Deodată tresări. Pe marginea drumului, chiar lângă mașină, se înălțau, neclintite, câteva forme înfășurate în veșminte largi. Pe sub gluga burnusului și de sub pavăza de vâluri nu li se zăreau decât ochii. Tăcuți, veniți nu se știe de unde, priveau la cei din mașină.

— Păstori, spuse Marcel.

În autobuz domnea liniștea cea mai deplină. Cu capetele plecate, călătorii păreau că ascultă glasul vântului, slobozit pe podișurile fără de hotar. Janine constată cu uimire că nu se vedeau aproape deloc bagaje. Când se suiseră în mașină, la capătul liniei ferate, șoferul le urcase geamantanul pe acoperiș, alături de câteva boccele. Înăuntru, în plasele de bagaje, nu zăreai decât bâte noduroase și coșuri. Oamenii aceștia din sud plecau, pare-se, la drum, cu mâinile goale.

Dar iată-l pe șofer întorcându-se, cu același pas sprinten. Numai ochii îi râd deasupra vălurilor sub care și el și-a ascuns fața. Îi vestește că sunt gata de plecare. Închise ușa, vântul amuți, și ploaia de nisip se auzi și mai deslușit izbind în geamuri. Motorul tuși, apoi se opri de-a binelea. Îndelung solicitat de demaror, porni în cele din urmă și șoferul îl făcu să urle, accelerând.

Icnind puternic, mașina se urni din loc. Din mulțimea zdrențăroasă și nemișcată a păstorilor se înalță o mână care, o clipă mai târziu, pieri în urma lor, pe drumul din ce în ce mai prost. Din pricina zguduitorilor, arabii se clătinău întruna. Janine simțea cum o cuprinde somnul, când, pe neașteptate, se pomeni în față cu o cutiuță galbenă plină cu betel. Soldatul-șacal îi surâdea. Ea șovăi o clipă, apoi luă o bucată și mulțumi. Șacalul băgă cutia în buzunar și surâsul îi pieri brusc. Acum se uita ținută drept înainte, la drum. Janine se întoarse către Marcel, dar nu-i văzu decât ceafa puternică. Privea pe geam ceața tot mai groasă, care urca din grămezile de pământ sfărâmicios înălțate pe margini.

Trecuseră ore de când călătoreau astfel și oboseala stinsese, parcă, în mașină, orice urmă de viață, când, deodată, de afară se auziră strigăte. Copii îmbrăcați în burnusuri, învârtindu-se ca sfârlezele, țopăind și bătând din palme, alergau în jurul mașinii, care înainta acum pe o stradă lungă, cu case scunde. Intrau în oază. Vântul sufla și aici, dar zidurile opreau firișoarele de nisip, care nu mai întunecau lumina. Cerul rămânea însă acoperit. În mijlocul țițetelor, autobuzul se opri, cu un scrâșnet puternic de frâne, în fața arcadelor de lut ale unui hotel cu geamuri murdare. Janine coborî, dar când se văzu în stradă simți cum i se taie picioarele. Zărea deasupra caselor un minaret galben și subțire. La stânga se profilau cei dintâi palmieri ai oazei și ar fi vrut să meargă către ei. Deși nu mai era mult până la amiază, frigul era puternic; Janine se înfioră în bătaia vântului. Se întoarse spre Marcel, dar privirile îi căzură pe soldat, care se îndrepta către ea. Așteptă să-i suradă sau să o salute. El trecu mai departe fără s-o privească, îndepărtându-se. Marcel cerea să i se dea jos cufărul cu stofe, o ladă neagră cocoțată pe acoperișul autobuzului. Lucrurile mergeau greu. Șoferul, care se apucase să coboare singur bagajele, se opri din treabă și, suit pe acoperiș, perora în fața unui cerc de burnusuri strânse în jurul mașinii. Janine, înconjurată de fețe colțuroase, asaltată de strigăte guturale, își simți dintr-o dată oboseala.

— Urc, îi spuse lui Marcel, care se răstema nerăbdător la șofer.

Intră în hotel. Patronul, un francez slab și tăcut, îi ieși în întâmpinare. O duse, printr-o galerie lungă ce se înalță deasupra străzii, la primul etaj, într-o cameră în care nu se vedea decât un pat de fier, un scaun vopsit în alb, un dulap fără perdele și, în spatele unui paravan de trestie, un spălător cu ligheanul acoperit de o pulbere fină de nisip. De cum plecă patronul, Janine simți frigul ce răzbătea din zidurile goale, spoite cu var. Nu știa unde să-și pună poșeta, unde să se așeze. Nu-i rămânea decât să se întindă pe pat sau să stea în picioare și să tremure de frig. Încremenise în mijlocul camerei, cu poșeta în mână, cu ochii ținută la un fel de ferestruică aflată sus, aproape de tavan, prin care se zărea cerul. Aștepta ceva, nici ea nu știa ce. Își simțea numai singurătatea,

simțea frigul pătrunzând-o până la oase, și o greutate și mai apăsătoare ca de obicei în dreptul inimii. Rămase așa, cu gândurile pierdute, aproape fără să audă zgomotele ce urcau din stradă și prin care răzbătea din când în când vocea furioasă a lui Marcel, dar ascultând acel murmur de fluviu care pătrundea prin fereastră, stârnit de vânt printre ramurile palmierilor, aflați acum atât de aproape. Apoi vântul păru a se înteți, zvonul' dulce de ape se făcu șuierat de valuri. Își închipuia, dincolo de ziduri, o mare de palmieri drepti și mlădioși, unduind în furtună. Nimic nu semăna cu ceea ce își închipuise ea, dar valurile nevăzute îi răcoreau ochii obosiți. Stătea așa, greoaie, cu mâinile atârânănd, ușor încovoiată, simțind cum o pătrunde frigul de-a lungul picioarelor ca de plumb. Visa la palmierii drepti și mlădioși și la fata care fusese cândva.

După ce se spălară, coborâră în sufragerie. Pe zidurile goale cineva zugrăvisse cămile și palmieri, înecând totul într-un sirop roz și violet. Prin ferestrele boltite se strecura o lumină sărăcăcioasă. Marcel îl întrebă pe patronul hotelului despre negustorii de prin partea locului. Apoi, un arab bătrân, purtând o decorație militară, le aduse masa. Marcel, preocupat, își fărâmița felia de pâine. Nu-și lăsa nevasta să bea apă.

— Nu e fiartă. Bea mai bine vin.

Ei nu-i plăcea vinul, o moleșea. Și, pe deasupra, aveau la masă carne de porc.

— În *Coran* scrie că nu-i voie să mănânci carne de porc. Dar *Coranul* nu știe că nu te poți îmbolnăvi dacă porcul e bine fript. Tot noi ne pricepem mai bine să gătim! La ce te gândești?

Janine nu se gândea la nimic sau poate se gândea la biruința bucătarilor asupra profeților. Dar trebuia să se grăbească. A doua zi, dis-de-dimineată, o vor porni iar la drum, tot mai spre sud. În acea după-amiază aveau de umblat pe la toți negustorii mai însemnați din oraș. Marcel îi ceru bătrânului arab să le aducă mai repede cafeaua. Acesta încuviință grav din cap și ieși cu pași mărunți.

— Ia-o încetișor dimineața și nu te grăbi prea tare seara, spuse Marcel râzând.

Totuși, până la urmă sosi și cafeaua. O sorbiră la repezeală și ieșiră în strada rece și prăfuită. Marcel chemă un arab tânăr să-l ajute la căratul geamantanului, dar, din principiu, făcu întâi prețul. Părerea lui, pe care i-o spunea Janinei a nu știu câta oară, se întemeia pe convingerea greu de înțeles că arabii cer întotdeauna un preț de două ori mai mare ca să fie siguri că vor primi un sfert din el. Janine, stânjenită, mergea în urma lor. Pe sub palton îmbrăcase o jachetă de lână și acum ar fi vrut parcă să se facă mai mică. Carnea de porc, deși bine friptă, precum și picătura de vin pe care o băuse, nu-i îngăduiau nici ele să se simtă prea bine.

Mergeau acum de-a lungul unei grădinițe publice cu copaci prăfuiți. În drum întâlneau arabi, ce se dădeau la o parte fără să pară a-i fi văzut, strângându-și în față poalele burnusului. Janine găsea că până și cei îmbrăcați în zdrențe au o înfățișare mândră pe care nu o mai întâlnise la arabii din orașul ei. Se ținea după arabul cu geamantanul, care-i croia drum prin mulțime. Trecură printr-o poartă ce se deschidea într-un fel de împrejmuire făcută din argilă și ajunseră într-o mică piață plantată cu aceiași arbori minerali. În fund, pe latura cea mai mare, se vedea un șir de arcade și nenumărate dughene. Se opriră chiar în mijlocul pieței, în fața unei mici construcții în formă de ghiulea, spoită cu albastru. Înăuntru, în singura încăpere a casei, luminată doar prin ușa de la intrare, ședea, în spatele unei tejghele de lemn lustruit, un bătrân arab cu mustață albă. Tocmai turna ceaiul, ridicând și coborând ceainicul deasupra a trei păhăruțe colorate. Din prag, până să apuce să

deslușească și altceva în penumbra dughenei, îi întâmpină mireasma răcoroasă a ceaiului de izmă. Se izbeau de ghirlande de ceainice de cositor, de cești și tăvi de tot soiul, amestecate cu vrafuri de cărți poștale. După ce trecu de ele, Marcel se pomeni lângă tejghea. Janine rămase la intrare, dându-se puțin la o parte, pentru a nu lua toată lumina. Abia în acea clipă zări, în penumbră, în spatele bătrânului negustor, doi arabi care o priveau surâzând, așezați pe saci doldora ce umpleau toată partea din fund a dughenei. Pe pereți atârnav covoare roșii și negre și basmale brodate, iar pe podea zăceau de-a valma saci și lădițe cu mirodenii. Pe tejghea, în jurul unui cântar cu talgere lucitoare de aramă și a unui metru vechi, cu cifrele și liniile șterse, se înșiruiau căpățâni de zahăr, dintre care una, desfăcută din scutecul ei gros de hârtie albastră, era începută la vârf. Când bătrânul negustor așeză ceainicul pe tejghea și îi salută, mirosul de lână și de mirodenii care plutea în încăperea se făcu simțit îndărătul parfumului de ceai.

Marcel rostea cuvintele repede, cu acea voce scăzută pe care o avea ori de câte ori vorbea despre afaceri. Apoi deschise geamantanul, arată stofele și basmalele, dădu la o parte cântarul și metrul ca să-și poată întinde marfa în fața bătrânului negustor. Își ieșise din fire, ridicase glasul, râdea fără rost, aducea cu o femeie ce vrea să placă dar nu e sigură de ea. Cu mâinile desfăcute larg, mima gesturile celui care vinde și celui care cumpără. Bătrânul clătină din cap, trecu tava cu ceai celor doi arabi din spatele lui și spuse numai câteva cuvinte, dar care pădură a-l descuraja pe Marcel. El își adună stofele, le băgă la loc în geamantan, ștergându-și fruntea de o sudoare imaginară. Îl strigă pe micul hamal și porniră către arcade. În prima dugheană, deși negustorul luase aceeași înfățișare olimpiară, lucrurile merșeră ceva mai bine.

— Uite ce mai aere își dau, spuse Marcel, parcă n-ar fi și ei tot negustori! Viața nu-i ușoară pentru nimeni.

Janine mergea în urmă fără să răspundă. Vântul aproape încetase. Cerul se însenina pe alocuri, o lumină rece, strălucitoare, cobora din fântânile albastre ce se săpau în stratul gros de nori. Lăsaseră piața în urmă. Mergeau de-a lungul unor ulițe, pe lângă ziduri de argilă, peste care atârnav trandafiri ofiliți de decembrie și, ici, colo, câte o rodie uscată și viermănoasă. În tot cartierul stăruia o mireasmă de praf și de cafea, de scoarță de copac arsă, un miros de piatră și de oaie. Dughenile, scobite în zidurile de lut, se împuținaseră; Janine simțea că n-o mai duc picioarele. Bărbatul ei, în schimb, era din ce în ce mai vesel. Începea să-și vândă marfa și de aceea se arăta mai îngăduitor. Îi spunea Janinei "micuța mea". Călătoria se arăta a nu fi fost zadarnică. "Nici nu încap vorbe, spunea Janine, e mult mai bine să ne înțelegem de-a dreptul cu ei."

Se întoarseră în centru pe o altă stradă. Era târziu iar cerul se înseninase aproape cu totul. În piață se opriră. Marcel își freca mulțumit mâinile, privea cu duioșie la geamantanul așezat jos, în fața lor.

— Uită-te într-acolo, spuse Janine.

Din partea cealaltă a pieței venea către ei un arab slab, vânos, înfășurat într-un burnus albastru, încălțat cu cizme galbene și moi, cu mânuși în mâini, și purtându-și mândru fața arsă de soare, cu trăsături puternice. Numai vâlul răsucit în chip de turban îl deosebea de acei ofițeri francezi de la Afacerile indigene, pe care Janine îi admirase uneori. Înainta cu pas măsurat în direcția lor, dar părea că privește undeva dincolo de ei, în timp ce-și scotea cu încetineală o mânășă. "Asta se crede general", spuse Marcel, dând din umeri. Da, toți cei de aici aveau aceeași înfățișare mândră, cel din fața lor însă întrecea orice măsură. Toată piața din jur era goală, dar el înainta drept înspre geamantan, fără

să-l vadă, fără să-i vadă. Distanța care-i despărțea scădea treptat și arabul aproape ajunsese lângă ei, când Marcel apucă brusc de mânerul valizei, trăgând-o la o parte. Arabul trecu ca și cum n-ar fi băgat de seamă nimic și se îndreptă cu pas neschimbat către zidul din fundul pieței. Janine își privi bărbatul. Avea înfățișarea aceea nenorocită pe care o lua ori de câte ori îl nemulțumea ceva.

— Își închipuie că le este îngăduit orice! spuse el.

Janine nu răspunse nimic. Ura aroganța stupidă a acelui arab și se simți dintr-o dată nefericită, voia să plece de aici, se gândea la micul ei apartament. O descuraja gândul că trebuie să se întoarcă la hotel, în camera înghețată. Deodată își aminti că patronul o sfătuisese să se urce pe terasa fortului, de unde se vedea deșertul. Îi spuse asta lui Marcel, adăugând că pot lăsa geamantanul la hotel. Dar Marcel era obosit, voia să doarmă puțin înainte de cină.

— Te rog, spuse Janine.

El o privi, dintr-o dată atent.

— Bine, draga mea, îi spuse.

Îl așteptă în fața hotelului, în stradă. Mulțimea înveșmântată în alb era tot mai numeroasă. Nu întâlneai nici o femeie și Janinei i se părea că nu văzuse niciodată atâția bărbați. Dar nici unul nu o privea. Unii, fără să pară că' o văd, își întorceau încet către ea fața descărnată și tăbăcită, acea față care-i făcea pe toți să semene între ei, fața soldatul lui francez din mașină, fața arabului cu mânuși, vicleană și totodată mândră. Își răsuceau chipul acela către străină, nu o vedeau, și apoi, cu pași ușori și neauziți, treceau pe lângă ea. Simțea cum i se umflă gleznele, iar neliniștea, nevoia de a pleca din acel loc erau din ce în ce mai puternice. "Ce caut aici?" Dar tocmai atunci Marcel coborî în stradă.

Când începură să urce scara fortului, era ora cinci după-amiază. Vântul se oprise cu totul. Cerul, fără urmă de nor, era de un albastru ca peruzeaua. Frigul se făcuse mai uscat, înțepându-le obrazii. Pe la jumătatea scării, un arab bătrân, lungit lângă perete, îi întrebă dacă n-au nevoie de o călăuză, dar fără să facă vreo mișcare, ca și cum le-ar fi cunoscut, din capul locului, răspunsul. Scara, anevoioasă, în ciuda mai multor paliere de pământ bătătorit, nu se mai termina. Pe măsură ce urcau, perspectiva se lărgea, iar ei se înălțau într-o lumină tot mai vastă, mai uscată, mai rece, prin care străbăteau, cu o limpezime desăvârșită, până și cele mai slabe zgomote ale oazei. Aerul incandescent părea că vibrează în jurul lor, cu o vibrație tot mai lungă, pe măsură ce înaintau, ca și cum trecerea lor, izbind în cristalul luminii, ar fi dat naștere unei unde sonore cu cercuri din ce în ce mai largi. Și în clipa când, ajunși pe terasă, privirea le zbură dintr-o dată dincolo de pădurea de palmieri, către zarea nemărginită, Janinei i se păru că cerul întreg răsună de o singură notă, puternică și scurtă, al cărei ecou umplu treptat văzduhul înalt, apoi se stinse pe neașteptate, lăsând-o tăcută în fața întinderii fără hotar.

De la răsărit la apus, privirea îi alunecă încet, fără a întâlni nici cel mai mic obstacol, de-a lungul unei curbe perfecte. La picioarele ei era orașul arab, cu terasele albastre și albe îngrămădite unele într-altele, însângerate de petele de un roșu întunecat ale ardeilor ce se uscau la soare. Nu se vedea țipenie, dar din curțile interioare urcau, o dată cu aburul aromat al boabelor de cafea puse la prăjit, voci vesele sau tropăieli nedeslușite. Ceva mai încolo, pădurea de palmieri, împărțită, prin ziduri de argilă, în pătrate inegale, foșnea în bătaia unui vânt care nu mai ajungea până la ea. Și mai departe încă, până la marginea zării, începea, galbenă și cenușie, împărăția pietrei, în care totul părea mort. Numai la oarecare depărtare de oază, lângă uedul care, la apus, curgea

de-a lungul pădurii de palmieri, se zăreau niște corturi mari, negre. În jurul lor o turmă de cămile nemișcate, minuscule la acea depărtare, scriau pe pământul cenușiu semnele întunecate ale unui alfabet straniu, al cărui înțeles ascuns trebuia descifrat. Deasupra deșertului tăcerea era nemărginită ca și văzduhul.

Janine, sprijinită cu tot trupul de parapet, nu rostea nici un cuvânt, neputându-și smulge privirea de la golul ce se căsca în față. Alături de ea, Marcel nu-și găsea astâmpăr. Îi era frig, voia să coboare. "Ce era de văzut aici?" Dar ea nu-și putea dezlipi privirile din zare. Acolo, tot mai spre miazăzi, unde cerul și pământul se uneau într-o linie pură, i se părea deodată că o așteaptă un lucru de care nu știuse până atunci dar care-i lipsise întotdeauna. În după-amiaza târzie, lumina scădea treptat, din cristalină devenea lichidă. Iar în inima unei femei pe care numai întâmplarea o adusese aici, se desfăcea încet un nod pe care-l strânseseră tot mai mult anii, obișnuința și plictiseala. Privea așezarea nomazilor. Nu-i vedea pe cei ce trăiau acolo, în preajma corturilor negre totul era încremenit, și totuși nu se putea gândi decât la ei, deși până în acea clipă abia știuse de existența lor. Fără casă, despărțiți de lume, acești câțiva oameni rătăceau de colo colo pe teritoriul nemărginit așternut la picioarele ei și care nu era decât o părticică dintr-o întindere uriașă a cărei goană amețitoare nu se oprea decât la mii de kilometri mai la sud, acolo unde cel dintâi fluviu hrănește pădurea. Din timpuri străvechi, o mână de oameni cutreiera fără odihnă pământul pârjolit, secătuit, al acestui ținut fără hotar. Erau săraci lipiți dar nu slujeau nimănui, stăpâni în zdrențe, dar liberi, ai unei ciudate împărății. Fără să știe de ce, Janine simțea cum acest gând o umple de o tristețe atât de dulce și de nemărginită, încât pleoapele i se închideau încet. Știa doar că împărăția aceea îi fusese făgăduită din totdeauna, și că totuși, niciodată, nu va fi a ei, doar, poate, în această clipă trecătoare. Deschise ochii din nou către cerul încremenit și către valurile lui de lumină închegată, în vreme ce vocile care se înălțau din orașul arab amuțeau pe neașteptate. I se păru că timpul a stat în loc și că, din clipa aceea, nici un om nu va îmbătrâni și nu va muri. Pretutindeni, viața se oprise. Doar în inima ei cineva plângea, de tristețe și de uimire.

Dar lumina își reluă mișcarea, soarele, limpede și înghețat, coborî, înroșind puțin zarea la apus, în timp ce la răsărit se îngroșa un val cenușiu, stând să se surpe încet peste întinderea nemărginită. Un câine urlă, și lătratul lui îndepărtat se înalță în aerul care se răcise. Janine își dădu dintr-o dată seama că nu-și mai putea stăpâni clănțănitul dinților.

— Murim de frig, spuse Marcel. Ce te-a apucat? Hai la hotel.

Dar, stângaci, îi cuprinse mâna. Ea se întoarse și-l urmă, ascultătoare. Bătrânul arab de pe scară, încremenit în locul în care-l lăsaseră, se uită după ei cum coboară spre oraș. Janine mergea fără să vadă nimic, apăsată dintr-o dată de o nesfârșită oboseală, târându-și trupul a cărui povară i se părea acum de neîndurat. Exaltarea o părăsise. Se simțea prea mare, prea greoaie, prea albă pentru împărăția în care pătrunsese. Un copil, o fată tânără, bărbatul cu trup uscățiv, șacalul cu mers furișat erau singurele ființe în stare să umble cu pași ușori pe acel tărâm. Ei nu-i mai rămânea decât să se târască, până în somn, până în moarte.

Se târî până la restaurant, unde cină față în față cu un soț dintr-o dată tăcut, sau care nu-i vorbea decât de oboseala lui, în timp ce ea însăși se lupta fără vlagă cu fierbințeala ce-i cuprinsese trupul. Se târî apoi până la pat, urmată curând de Marcel, și stinse lumina fără să-l mai întrebe. Camera era înghețată. Janine simțea cum o năpădește frigul, pe măsură ce febra urca. Respira greu, sângele îi zvâcnea în vine, dar nu

izbutea să se încălzească; o teamă neștiută creștea în ea. Se răsucea pe toate părțile în patul vechi de fier care trosnea sub greutatea ei. Nu, nu voia să se îmbolnăvească. Bărbatul ei dormea și trebuia să doarmă și ea, cu orice preț. Prin fereștrăică pătrundeau zgomotele înăbușite ale orașului. Vechile gramofone din cafenelele maure îngânau melodii pe care le recunoștea vag și care urcau până la ea purtate de vuietul unei mulțimi leneșe. Trebuia să doarmă. Dar ea număra corturile negre, îndărătul pleoapelor ei pășteau cămile nemișcate; pustiuri nemărginite se roteau în ea. Da, de ce venise aici? Adormi întrebându-se.

Se trezi puțin mai târziu. În jur totul era tăcut. De la marginea orașului câini răgușiți urlau în noaptea mută. Janine se înfioră. Începu iar să se răsucească în pat. Simți, lipit de umăr, umărul puternic al bărbatului ei și, pe jumătate adormită, se strânse lângă el.

Alunecă pe aripile somnului fără să se scufunde, se agăță de acel umăr, cu o deznădejde inconstientă, ca de singura-i scăpare. Vorbea, dar buzele-i nu scoteau nici un sunet. Vorbea, dar abia dacă se auzea ea însăși. Nu simțea decât căldura lui Marcel. De peste douăzeci de ani, în fiecare noapte, ca acum, simțindu-i căldura, totdeauna împreună, chiar bolnavi, chiar pe drumuri ca acum... Și apoi ce s-ar fi făcut singură acasă? Fără copii! Poate asta îi lipsea, un copil. Nici ea nu știa. Îl urma pe Marcel, fără să-și pună alte întrebări, mulțumită să simtă că cineva are nevoie de ea. Singura fericire pe care i-o dădea el era aceea de a se ști necesară. Nu o iubea, era sigură de asta. Dragostea, chiar când urăște, nu are chipul acesta posomorât. Dar care e adevăratul ei chip? Se iubeau noaptea, fără să se vadă, pe bâjbâite. Mai exista oare și altă dragoste în afară de cea a întunericului, o dragoste care să strige în plină lumină? Nu știa, în schimb știa că Marcel are nevoie de ea și că ea are nevoie de această nevoie, care o ajută să trăiască, în toate zilele și în toate nopțile, în toate nopțile mai cu seamă, în fiecare noapte, când el nu voia să fie singur, nici să îmbătrânească, nici să moară, când chipul lui lua acea înfățișare îndărătnică pe care ea o recunoștea și pe alte chipuri de bărbați, singura înfățișare care-i făcea să semene între ei pe toți acești nebuni ce se ascund sub masca înțelepciunii, până în clipa când, învinși de spaime, se aruncă cu deznădejde către un trup de femeie, ca să îngroape-n el, fără dorință, vedeniile înfricoșătoare iscate din singurătate și din noapte.

Marcel se mișcă puțin, ca și cum ar fi vrut să se îndepărteze de ea. Nu, nu o iubea, se temea doar de tot ce nu era ea. De multă vreme ar fi trebuit să se despartă, să doarmă singuri, până la sfârșit. Dar cine poate dormi toată viața singur? Doar cei pe care harul sau nefericirea i-au smuls dintre semenii lor. Ei dorm, noapte de noapte, în pat alături cu moartea. Dar Marcel nu va putea fi niciodată ca ei, el mai cu seamă, copilul slab și fără apărare pe care durerea îl înspăimântă întotdeauna, copilul ei, care avea nevoie de ea. În chiar clipa aceea, îl auzi scoțând un geamăt. Se strânse și mai tare lângă el, îi puse mâna pe piept, și, în adâncul ei, îl strigă cu numele de iubire pe care i-l dăduse altădată și pe care și-l mai spuneau uneori și acum, dar fără să se mai gândească la înțelesul lui.

Îl strigă cu toată ființa. Avea și ea nevoie de el, de puterea lui, de micile lui manii, îi era și ei frică de moarte. "Dacă mi-aș putea stăpâni această frică, aș fi fericită..." Deodată simți cum o năpădește o spaimă fără nume. Se depărtă de Marcel. Nu, nu putea să-și stăpânească teama, nu era fericită, va muri fără să-și fi aflat izbăvirea. O durea inima, simțea cum se înăbușe sub o povară uriașă sub care se zbătea din răputeri, descoperind abia acum că o poartă de douăzeci de ani. Voia să scape de acea povară, chiar dacă Marcel, chiar dacă ceilalți n-ar fi fost niciodată

izbăviți. Trează de-a binelea, se ridică și ascultă nemișcată o chemare ce i se părea că vine de undeva de foarte aproape. Dar de la hotarele nopții nu ajunsese până la ea decât lătratul istovit și neîntrerupt al câinilor din oază. Se pornise un vânt slab și apele lui ușoare se auzeau curgând printre ramurile palmierilor. Venea de la miazăzi, din acele ținuturi unde deșertul și noaptea se împreunau acum sub cerul încremenit, unde viața se oprise în loc, unde nimeni nu îmbătrânea și nu mai murea. Apoi apele vântului secară, și ea nu mai știu dacă le auzise cu adevărat. Auzea doar o chemare mută, pe care, după voie, putea s-o asculte sau s-o înăbușe, dar al cărei înțeles, știa bine, îi va rămâne pentru totdeauna necunoscut dacă nu-i va răspunde pe dată. Da, pe dată, de asta era sigură!

Se ridică încet și rămase neclintită, pândind răsuflarea bărbatului ei. Marcel dormea. O clipă mai târziu, nemaisimțind căldura patului, începu să tremure. Se îmbracă fără grabă, căutându-și hainele pe băjbăite, la lumina slabă a felinarelor din stradă, care străbătea prin obloane. Cu pantofii în mână, se îndreptă spre ușă. Mai așteptă o clipă în întuneric, apoi deschise ușa încetisor. Clanța scârțâi și ea se opri, nemișcată. Inima îi bătea nebunește. Ascultă cu încordare și, liniștită de tăcerea din jur, mai apăsă puțin. I se păru că mișcarea clanței ține o veșnicie. Deschise, în cele din urmă, și se strecură afară, închizând ușa la loc cu aceeași grijă. Cu obrazul lipit de lemn, așteptă. După o clipă ajunsese la ea, îndepărtată, respirația lui Marcel. Se răsuci pe călcâie, primi în față aerul înghețat al nopții, și începu să alerge de-a lungul galeriei. Poarta hotelului era închisă. În timp ce se străduia să deschidă zăvorul, paznicul de noapte se ivi, cu fața obosită, în capul scării, rostind câteva cuvinte în arabă.

— Mă întorc îndată, îi spuse Janine, și se afundă în noapte.

Ghirlande de stele coborau din cerul negru peste case și palmieri. Alerga de-a lungul drumului scurt, pustiu la acea oră, care ducea la fort. Frigul, nemaiaivând a se lupta cu soarele, pusese deplină stăpânire asupra nopții. Aerul înghețat îi ardea plămânii. Dar ea alergia, pe jumătate oarbă, prin întuneric. La capătul drumului se iviră lumini care începură să coboare către ea, șerpuid. Se opri și auzi un zgomot care semăna cu un foșnet de insecte. Luminile creșteau și, îndărătul lor, putu să vadă niște burnusuri uriașe sub care scânteiau roți subțiri de bicicletă. Burnusurile o atinseră în treacăt. Trei lumini roșii se iviră în întuneric în urma ei și pieriră aproape în aceeași clipă. Din nou începu să alerge spre fort. Când ajunsese la jumătatea scării simți atât de ascuțit arsura aerului în plămâni, încât vru să se oprească. Cu o ultimă efortare ajunsese, nu se știe cum, pe terasă, lângă parapetul care-i apăsa acum pântecul. Răsufla greu și pe ochi i se pusese parcă o ceață. Fuga nu izbutise s-o încălzească, tremura din toate încheieturile. Dar nu trecu mult și aerul rece pe care-l sorbea gâfâind începu să curgă lin în ea. Tremura încă, dar începea să simtă o ușoară căldură în trup. Ochii ei văzură, în sfârșit, întinderile întunecate.

Nici o adiere, nici un zgomot nu tulbura singurătatea și tăcerea care o împresurau pe Janine. Arareori doar se auzea pocnetul înăbușit al pietrelor, pe care frigul le preschimba în nisip. După o clipă, însă, i se păru că deasupra capului ei cerul era târât într-un fel de rotire greoaie. În străfundurile nopții uscate și reci mii de stele se zămisleau fără odihnă și țurțurii lor scânteietori se desprindeau întruna și începeau să alunece pe nesimțite către zare. Janine nu-și butea lua ochii de la acele lumini plutitoare. Se rotea o dată cu ele și aceeași mișcare încremenită o apropia, încetul cu încetul, de străfundurile ființei ei, în care se înfruntau acum frigul și dorința. În fața ei stelele cădeau una câte una, stingându-se printre pietrele deșertului, și, cu fiecare din ele, Janine se

împotriva tot mai slab nopții. Respira în voie, uitase de frig, de povara care-i chinuiește pe oameni, de existențele demente sau închircite, de spaima fără de sfârșit a celor care trăiesc și care mor. Se oprea, după atâția ani în care alergase nebunește, fără țintă, izgonită de teamă. I se părea că și-a găsit rădăcinile, seva urca din nou în trupul ei, care nu mai tremura. Lipită cu tot pântecul de parapet, întinsă către cerul rotitor, aștepta ca în inima ei tulburată să coboare pacea și să se facă tăcere. Ultimele stele ale constelațiilor căzură în ciorchini, mai jos, pe cerul deșertului, și încremeniră. Atunci, lină și chinuitoare, apa nopții începu să o umple pe Janine, înecă frigul, urcă încetul cu încetul din străfundurile tainice ale ființei sale, și se revărsă în valuri neîntrerupte până la gura-i plină cu gemete. O clipă mai târziu, răsturnată pe pământul înghețat, primea deasupra cerul întreg.

Când Janine se întoarse, ferindu-se cu aceeași grijă, Marcel nu se trezise încă. Dar mormăi ceva când ea se urcă în pat și, o clipă mai târziu, se ridică pe neașteptate. Îi vorbi, însă ea nu înțelese ce-i spunea. Se sculă din pat și aprinse lumina, după care o palmui în față. Merse clătînându-se către spălător și bău îndelung din sticla cu apă minerală aflată acolo. Tocmai voia să se strecoare în cearșaf, când se opri, cu un genunchi pe marginea patului, și o privi fără să înțeleagă. Ea plângea în hohote nestăpânite.

— Nu-i nimic, dragul meu, spunea întruna, nu-i nimic.

RENEGATUL SAU UN SPIRIT CONFUZ

Ce învălmășeală, ce învălmășeală! Trebuie să-mi rânduiesc gândurile. De când mi-au tăiat limba, o altă limbă, nu știu, mi se zvârcolește întruna sub țeastă, ceva vorbește, sau cineva, deodată se face tăcere, apoi iar ceva sau cineva vorbește, aud prea multe lucruri pe care nu le spun eu, ce învălmășeală, și dacă deschid gura, aud ca un scrâșnet de pietre ce se izbesc între ele. Să-mi pun rânduială în gânduri, să-mi pun într-un fel rânduială în gânduri, spune limba, și în același timp vorbește de altceva, da, întotdeauna mi-au plăcut treburile bine rânduite. Un lucru, cel puțin, e sigur, îl aștept pe misionarul care vine să mă înlocuiască. Mă aflu aici, la marginea drumului, la o oră depărtare de Taghasa, ascuns după un morman de stânci prăbușite, și sub mine simt țeava puștii. Răsare soarele deasupra deșertului, e încă tare frig, peste puțină vreme va fi prea cald, pământul ăsta te face să-ți pierzi mințile, iar eu, de atâția ani... Stăpânește-te, nu mai ai mult de răbdat! Misionarul trebuie să vină în dimineața asta, sau diseară. Am auzit că-l însoțește o călăuză, poate călăresc amândoi pe aceeași cămilă. Voi aștepta, aștept, doar frigul, numai frigul mă face să tremur așa. Mai rabdă, sclav nemernic!

De când mă știu tot rabd. Pe vremea când eram acasă, în satul acela din Masivul Central, lângă taică-meu, un necioplit, lângă maică-mea, o brută, și vinul, și supă cu slănină cea de toate zilele, și vinul mai cu seamă, acru și rece, și iarna fără de sfârșit, troienele de zăpadă, ferigile scârboase, oh, voiam să plec, să le las în urma mea pe toate, să încep și eu să trăiesc, în soare, cu apă limpede. M-am încrezut în vorbele preotului, îmi spunea cum e la seminar, se ținea de capul meu cât era ziua de lungă, nu ducea lipsă de timp în satul acela de protestanți pe care-l străbătea furișându-se pe lângă ziduri, îmi vorbea de viitor și de soare, catolicismul, îmi spunea, e ca soarele de pe cer, și

mă puneam să citesc, îmi băga latina cu de-a sila în blestemata asta de căpățână: "Băiatul nu e prost, dar e îndărătnic ca un catâr", da, în căpățâna asta blestemată, cu care m-am izbit de toți pereții, dar care, de când mă știu, n-a sângerat niciodată: "Ce mai căpățână de bivol", spunea porcul de taică-meu. La seminar nu-și mai încăpeau în piele de mândrie, aduseseră la dreapta credință un protestant, nu se puteau făli în toate zilele cu o treabă ca asta, când m-au văzut parcă au văzut soarele. Un soare cam palid, ce-i drept, de vină e băutura, au băut vin acru și copiii lor au dinții putrezi, bum, bum, să-l ucizi pe taică-tău, asta ar trebui să faci, dar nici o nădejde să vină aici ca misionar, e mort de când hăul, vinul acru i-a găurit mațele, mulțumește-te să-i faci de petrecanie misionarului.

Am o răfuială cu el și cu stăpânii lui, cu stăpânii mei care m-au înșelat, cu împuțita aia de Europă, toți m-au înșelat. Să fii misionar, altă vorbă nu mai știau, să te duci printre sălbatici și să le spui: "Acesta-i Domnul-Dumnezeul meu, priviți-L, El nu lovește și nu ucide, vocea Lui e blândă când poruncește, dacă e palmuit întinde și obrazul celălalt, e cel mai mare dintre dumnezei, închinați-vă Lui, uitați-vă cât m-a făcut de bun, batjocoriți-mă și vă voi dovedi". Da', am crezut, bum, bum, și mă simțeam plin de bunătate, mă făcusem voinic, eram aproape frumos, voiam să fiu batjocorit. Când mergeam în rânduri strânse și negre, vara, pe sub soarele din Grenoble, și când ne întâlneam în cale cu fete în rochii subțiri, eu nu-mi plecam ochii în pământ, le disprețuiam, așteptam să mă batjocorească, și uneori le auzeam cum râd. Atunci îmi spuneam: "De m-ar lovi și de m-ar scuipa în obraz", dar râsul lor asta și făcea, râsul lor întors către mine cu dinți și cu tăişuri care mă sfâșiau, și cât de dulci îmi păreau batjocura și suferința! Duhovnicul meu nu știa ce să mai creadă când mă auzea învinuindu-mă întruna: "Nu, fiule, n-ai dreptate, în tine sunt și multe lucruri bune!" Lucruri bune! În mine nu era decât vin acru și nimic altceva, cu atât mai bine, cum să te faci mai bun dacă nu ești rău, măcar atâta înțelegeam și eu din toată învățătura lor. Altceva nici nu mai înțelegeam, n-aveam decât un singur gând și, ca un catâr ce eram, o țineam una și bună, căutam pedepsele cu lumânarea, mâncam mai puțin decât mi se dădea, voiam să fiu o pildă pentru ceilalți, ca să mă știe cu toții, și, știindu-mă, să slăvească învățătura care mă făcuse mai bun, văzându-mă pe mine închinați-vă Domnului-Dumnezeului meu. Soare sălbatic! răsare, și deșertul își schimbă fața, nu mai are culoarea cicamelor de munte, de munții mei, și zăpada pufoasă și moale, nu, e de un galben murdar, e ora cenușie dinaintea marii revărsări de lumină. Nimic, nimic, cât vezi cu ochii în zare, în fața mea, acolo unde podișul se pierde într-un cerc de culori suave. Îndărătul meu drumul urcă până la duna după care se ascunde orașul Taghasa, al cărui nume de fier zvâcnește sub țeastă de atâția ani. Cel dintâi mi-a vorbit despre el bătrânul preot pe jumătate orb, venit să petreacă ultimele zile la mănăstire, dar de ce spun cel dintâi, singurul, ar trebui să spun, iar pe mine, în timp ce-l ascultam, nu m-au tulburat nici străzile și nici casele de sare, nici zidurile albe sub soarele fierbinte, ci cruzimea locuitorilor lui sălbatici, orașul închis oricărui străin, unul singur din toți câți încercaseră să intre, doar unul singur, după câte știa el, putuse povesti ce văzuse acolo. L-au biciuit, i-au umplut gura cu sare și i-au presărat sare pe răni, apoi l-au izgonit în deșert. Întâlnise niște nomazi, avusese norocul să le fie milă de el, iar eu, din acea zi, nu-mi mai puteam lua gândul de la cele ce-mi spusese, de la focul sării și al cerului, de la casa idolului și de la sclavii lui, unde aş mai fi putut afla loc mai sălbatic, mai ațâțător, da, asta îmi era menirea, trebuia să merg la ei și să le vorbesc în numele Domnului-Dumnezeului meu.

Cei de la seminar nu mai știau cum să mă facă să-mi schimb gândul, ziceau că trebuie să mai aștept, că un misionar s-ar afla acolo în prea mare primejdie, că nu eram încă destul de copt pentru cele ce mă așteptau, că trebuia să mă pregătesc cu multă grijă, cunoscându-mă pe mine însumi și supunându-mă la diferite încercări, după care poate îmi va fi îngăduit să plec! Dar eu nu voiam să mai aștept, eram gata să mă supun acelei pregătiri și acelor încercări de care îmi vorbeau, de vreme ce ele se făceau la Alger, apropiindu-mă de locul mult râvnit, dar de altceva nu voiam să aud. Dădeam din căpățâna asta blestemată spunând întruna același lucru, că vreau să mă duc printre oamenii cei mai sălbatici și să duc viața lor, să le arăt acolo, în orașul lor, în casa idolului lor, prin pilda purtării mele, că învățătura Dumnezeului meu este atotbiruitoare. Aveau să mă batjocorească, dar nu mă temeam de batjocură, prin ea va ieși la lumină adevărul, și, îndurând-o fără crâcnire, îi voi supune pe acei sălbatici, precum un soare puternic. Puternic, da, ăsta era cuvântul pe care-l rostogoleam întruna pe limbă, visam la puterea deplină, la acea putere prin care îți supui dușmanul, silindu-l să se predea, aducându-l la credința cea adevărată, și cu cât dușmanul va fi mai orbit, mai crud, mai sigur de el, mai zăvorât în credința lui, cu atât va fi mai mare biruința aceluia ce-l va fi înfrânt și al cărui nume îl va slăvi. Cât de jalnic era idealul preoților noștri, să aduci pe calea cea dreaptă câteva biete oi rătăcite, îi disprețuiam pentru că ar fi putut atât de mult și îndrăzneau atât de puțin, nu știau să creadă cu tărie dar eu știam, voiam ca înșși călăii mei să-mi înalțe laude, vroiam să-i fac să cadă în genunchi și să strige: "Doamne suntem sclavii tăi", să stăpânesc numai prin puterea cuvântului peste o armată de păcătoși. Ah! eram sigur că mintea mea nu se înșală, eu care în nici o altă privință nu eram sigur de mine, dar când îmi intră ceva în cap nimic nu mă mai poate întoarce din drum. În asta stă puterea mea, da, sunt puternic, eu, de care tuturor le era milă!

Soarele s-a mai înălțat o bucată pe cer, simt cum fruntea începe să-mi ardă. În jurul meu pietrele pocnesc înăbușit, numai țeava puștii e răcoroasă, răcoroasă ca o pajiște cu iarbă, ca ploaia de seară, odinioară, când supa fierbea încetisor, mă așteptau, tata și mama, uneori îmi surâdeau, poate că-i iubeam. Dar s-a sfârșit cu toate, un val de căldură începe să se ridice din pământ, vino, misionarule, te aștept, acum știu cum se cuvine să fii primit, noii mei stăpâni m-au învățat și eu știu că ei au dreptate, dragostea trebuie ucisă. Când am fugit de la seminarul din Alger, mi-i închipuiam altfel pe acești sălbatici, doar un lucru era adevărat în visurile mele, sunt răi. Am furat banii seminarului, am lepădat veșmântul preoțesc, am străbătut munții Atlas, podișurile înalte și deșertul, iar șoferul de pe autobuz își bătea joc de mine: "O s-o pățești", ce-i apucase pe toți, și valurile de nisip spulberate pe sute de kilometri, înaintând și dând îndărăt sub bătaia vântului, și iarăși muntele, numai vârfuri negre, numai creste tăioase de fier, și călăuza, pe marea de pietre întunecate, nesfârșită, urlând de căldură, arzând cu mii de oglinzi sclipitoare, până la locul ăsta, aflat la hotarul ce desparte pământul negrilor de ținutul alb, unde se înalță orașul de sare. Și banii pe care mi i-a furat călăuza, prost, prost ca întotdeauna, i-i arătasem, dar m-a lăsat pe drumul cel bun, undeva pe aici, după ce m-a lovit: "Ăsta-i drumul, câine, îmi țin făgăduiala, acum du-te, or să te învețe ei minte", și m-au învățat, ei sunt ca soarele, care arde ziua întreagă, strălucitor și mândru, ca soarele care mă arde acum atât de tare, atât de tare, sfâșiindu-mă cu lăncile lui fierbinți țâșnite din pământ, să mă adăpostesc, să mă adăpostesc repede, sub stânca cea mare, până nu-mi pierd mințile.

Ce umbră răcoroasă! Cum de se poate trăi în orașul de sare, în adâncul acelei căldări pline cu căldură albă? Pe zidurile drepte ale caselor, cioplite cu târnăcopul și netezite grosolan, urmele lăsate de tăiș se zbârlesc ca niște solzi sclipitori, îngălbeniți pe alocuri de nisipul auriu, dar când vântul mătură zidurile drepte și terasele, albeața lor strălucitoare îți ia vederea, sub cerul curățat până la scoarța albastră, eram ca orb în zilele când vâlvătaia încremenită ardea ore în șir pe terasele albe, ce păreau a se topi una într-alta, ca și cum odinioară ar fi pornit cu toții să netezească un munte de sare, în care ar fi scobit străzile, și casele, și ferestrele, sau ca și cum, da, mai curând așa, ca și cum și-ar fi croit iadul alb și fierbinte cu o șuviță de apă clocotită, ca să arate că ei pot locui acolo unde nimeni n-ar fi fost în stare, la treizeci de zile de orice urmă de viață, în acea groapă din mijlocul deșertului, în care arșița amiezii îi ține pe oameni departe unul de altul, înălțând între ei zăbrele de flăcări nevăzute și de cristale fierbinți și unde frigul nopții se abate asupra lor năpraznic, înghețându-i unul câte unul în scoicile lor de sare, locuitori nocturni ai unei banchize uscate, eschimoși negri dârdâind în igluurile lor cubice. Da, negri, căci poartă lungi veșminte negre, iar sarea care-i năpădește până-n vârful unghiilor, sarea amăruie care le scrâșnește între dinți în timp ce dorm, cufundați în somnul polar al nopților, sarea pe care o beau o dată cu apa singurului izvor, aflat în adâncul unei creștături strălucitoare, lasă uneori pe straiile lor întunecate lungi dăre, ca urmele melcilor după ploaie.

O, Dumnezeule, îndură-te și dă o ploaie, o ploaie adevărată, o ploaie care să nu se mai sfârșească, o ploaie cu bășici, o ploaie binecuvântată! Ros de puhoai, orașul cumplit s-ar surpa cu încetul, fără putință de scăpare, și, topit pe de-a-ntregul într-un șuvoi vâscos, i-ar târî către nisipuri pe cruzii lui locuitori. Îndură-te, Dumnezeule, și dă o singură ploaie! Domnesc peste casele lor sterpe, peste sclavii lor negri care trudesă până la moarte în măruntaiele pământului, fiecare bulgăr de sare smuls din munte e plătit în ținuturile din miazăzi cu viața unui om, ei trec, tăcuți, înfășurați în vâlurile lor de doliu, prin albul mineral al străzilor, și când se lasă noaptea și orașul întreg pare o umbră albă intră, încovoindu-și umerii, în bezna caselor, la adăpostul zidurilor de sare cu slabe licăriri. Se culcă și dorm, somn scurt și ușor, și de cum se trezesc se apucă iar să poruncească și să lovească, spun că sunt poporul ales, că numai Dumnezeul lor este Dumnezeul cel adevărat și că trebuie să i te supui. Sunt stăpânii mei, și nu știu ce-i mila, și, ca toți stăpânii, vor să fie singuri, să meargă singuri înainte, să domnească singuri, de vreme ce numai ei singuri au îndrăznit să-și ridice din sare și din nisip cetatea lor înghețată și fierbinte, iar eu...

Ce învălmășeală, căldura se întetește, sunt lac de sudoare ei nu asudă niciodată, acum până și umbra s-a înfierbântat, simt cum soarele izbește în piatra sub care mă aflu, izbește, izbește ca un ciocan în toate pietrele, și aud cântarea, cântarea uriașă a amiezii, aerul și pietrele vibrează pe sute de kilometri, bum, așa cum alteori aud tăcerea. Da, aceeași tăcere, sunt ani de atunci, m-a întâmpinat, când străjile m-au adus la ei, în soare, în mijlocul pieței, între terasele concentrice care se înălțau lin către capacul cerului de un albastru tăios, sprijinit pe marginile căldării. Eram acolo, în genunchi, în scobitura aceluia scut alb, cu ochii mâncați de săbiile de sare și de foc care izbucneau din toate zidurile, palid de oboseală, cu urechea însângărată de lovitura pe care mi-o dăduse călăuza, iar ei, înalți și negri, mă priveau fără un cuvânt. Era amiază. Sub loviturile soarelui de fier cerul răsună prelung, foaie de tablă încinsă de foc, era aceeași tăcere, și ei mă priveau, timpul se scurgea încet, și ei mă priveau, timpul trecea și ei mă priveau întruna, iar eu nu

le puteam înfrunta privirile, gâfâiam din ce în ce mai tare, și dintr-o dată am început să plâng, atunci mi-au întors spatele în tăcere și au plecat cu toții în aceeași parte. Zăceam în genunchi și nu le vedeam decât picioarele lucioase de sare în sandalele roșii și negre, ridicând marginea veșmintelor lungi și negre, cu vârful puțin înălțat, cu călcâiul lovind ușor pământul, iar când piața s-a golit, m-au târât la casa idolului.

Ghemuit pe vine, ca acum la adăpostul stâncii, și focul cerului deasupra capului meu străpunge grosimea pietrei, am stat zile în șir în întunericul casei idolului, nu cu mult mai înaltă decât celelalte, împrejmuită cu ziduri de sare, dar fără nici o fereastră, cufundată într-o beznă sticloasă. Zile în șir, și îmi dădeau doar o strachină cu apă sălcie și un pumn de grăunțe pe care mi le aruncau așa cum arunci la găini, iar eu mă repezeam să le adun. Toată ziua ușa rămânea închisă și totuși întunericul se făcea mai străveziu, ca și cum soarele atotbiruitor ar fi izbutit să străbată prin grămezile de sare. N-aveam lampă, dar dacă mergeam pe bâjbâite de-a lungul zidurilor atingeam mănunchiurile uscate de frunze de palmier care împodobeau pereții, și, tocmai în fund, o ușiță, cioplită grosolan, cu o clanță pe care o ghiceam pipăind cu vârful degetelor. După multe zile, la multă vreme după ce mă aduseseră aici, pierdusem socoteala zilelor și a ceasurilor, dar nu azvârliseră pumnul de grăunțe de vreo zece ori și îmi scurmasem o gaură pentru nevoi pe care degeaba o tot astupam, duhoarea de vizuină plutea în aer, da, multă vreme după ce mă aduseseră aici, ușa s-a dat în lături și i-am văzut intrând.

Unul s-a îndreptat către ungherul în care mă ghemuisem. Simțeam pe obraz arsura sării, trăgeam în piept mireasma de prafa frunzelor de palmier și-l priveam cum vine către mine. S-a oprit la un metru, s-a uitat la mine ținând, fără un cuvânt, a făcut un semn și eu m-am ridicat. Se uita la mine ținând cu ochii lui metalici care străluceau, fără expresie, pe fața-i întunecată de cal, apoi a ridicat mâna. Cu aceeași privire neclintită m-a apucat de buza de jos, mi-a răsucit-o fără grabă, aproape smulgându-mi carnea, și, fără să-și descleșteze degetele, m-a silit să mă învârt pe călcâie, împingându-mă de-a-ndaratele până în mijlocul încăperii, m-a tras de buză până m-a făcut să cad în genunchi, nebun de durere, cu gura însângerată, apoi mi-a întors spatele și s-a dus lângă ceilalți. Înșiruiți de-a lungul zidurilor, se uitau la mine cum gem, în arșița cumplită a amiezii de foc care intra pe ușa larg deschisă, și în lumina aceea a țâșnit vrăjitorul, cu părul de rafie, cu pieptul strâns într-o platoșă de perle, cu pulpele goale sub fusta de paie, purtând o mască din trestie și din sârmă cu două găuri pătrate pentru ochi. În urma lui veneau muzicanții și femeii îmbrăcate în rochii bălțate, cu falduri grele, care le ascundeau trupul. S-au pornit să danseze în fața ușii din fund, un dans primitiv, abia ritmat, doar se mișcau, apoi vrăjitorul a deschis ușița din spatele meu, stăpânii rămâneau neclintiți, privindu-mă întruna, iar eu m-am întors și am văzut idolul, i-am văzut cele două capete în chip de secure și nasul de fier, răsucit ca un șarpe.

M-au dus la picioarele lui, m-au silit să beau o apă neagră și amară, înfiorător de amară, și pe dată capul a început să-mi ardă, râdeam, iată batjocura, sunt batjocorit M-au dezbrăcat, m-au ras în cap și pe trup, m-au uns cu ulei, mi-au biciuit obrazul cu funii ude muiate în sare, iar eu râdeam, ferindu-mi capul de lovituri, dar de fiecare dată două femei mă apucau de urechi și mă întorceau cu fața către vrăjitor, nu-i vedeam decât ochii pătrați, și râdeam, râdeam întruna, cu sângele curgând șiroaie. Dintr-o dată s-au oprit, tăceau, nu vorbeam decât eu, toate începeau să mi se învâlmășească în cap, apoi m-au ridicat, m-au silit să mă uit la idol, și n-am mai râs. Știam că mă închinaseră lui, că trebuia

să-i fiu slugă și să-l slăvesc, nu, n-am mai râs, gâtuț de durere și de spaimă. Și acolo, în casa aceea albă, între zidurile acelea pârlite de soare, cu obrazul încordat, cu memoria sleită, am încercat, am încercat să mă rog idolului, nu-mi mai rămânea decât el, și chiar chipul lui hâd era mai puțin hâd decât restul. Atunci mi-au legat gleznele cu o frânghie, nu mai lungă decât lungimea pasului meu, și iar au dansat, de data asta în fața idolului, apoi stăpânii au început să iasă unul câte unul.

Când ușa s-a închis în urma lor muzica s-a pornit din nou, iar vrăjitorul a aprins un foc din scoarță de copac și a început să țopăie împrejur, silueta lui înaltă se frângea de muchiile zidurilor albe, pâlpâia pe suprafețele netede, umplea încăperea de umbre săltărețe. A scrijelit pe pământ într-un colț, un pătrat, iar femeile m-au târât acolo, le simțeam mâinile uscate și ușoare, mi-au pus alături o strachină cu apă și o grămăjoară de grăunțe și au arătat către idol, iar eu am înțeles că nu trebuie să-mi desprind ochii de la el. Atunci vrăjitorul a început să le cheme pe rând lângă foc, pe câteva le-a bătut, și ele gemeau, apoi s-au dus și s-au închinat în fața idolului, stăpânul meu, în timp ce vrăjitorul dansa, și le-a izgonit pe toate din încăperea, până ce n-a mai rămas decât una, foarte tânără, ce nu fusese încă bătută și care se ghemuise pe vine lângă muzicanți. A apucat-o de coade, răsucindu-i-le tot mai strâns pe pumn, iar ea se răsturna treptat, cu ochii ieșiți din orbite, până când a căzut pe spate. Atunci vrăjitorul i-a dat drumul cu un țipăt, muzicanții s-au întors cu fața la perete, în timp ce îndărătul măștii cu ochi pătrați țipătul se umfla până la nebunie, iar femeia se zvârcolea pe pământ, cuprinsă de un fel de criză, apoi, în patru labe, cu capul ascuns în brațele împreunate, a țipat și ea, dar înăbușit, și atunci, urlând întruna și neluându-și ochii de la idol, vrăjitorul a posedat-o repede, cu răutate, fără să se vadă ceva din chipul femeii, îngropat în cutele grele ale rochiei. Singur, cu mintea tulburată, am început atunci să strig și eu în neștire, da, am urlat de spaimă către idol, până când am fost zvârlit cu o lovitură de picior lângă perete, și am mușcat din sare, așa cum astăzi mușc din piatra stâncii, cu gura mea fără limbă, așteptându-l pe acela pe care trebuie să-lucid.

Soarele a început să coboare. Printre crăpăturile stâncii văd gaura pe care o face în metalul încins al cerului, gură neobosită, la fel de neobosită ca și gura mea, ce varsă fără oprire fluvii de flăcări peste deșertul alb. Pe drum, înainte, nimic, nici cel mai mic nor de praf în zare, îndărăt, înspre oraș, sunt sigur că au început să mă caute, nu, nu încă, nu-mi deschideau ușa decât pe înserat, când aveam voie să ies puțin, după ce ziua întreagă curățasem casa idolului și înnoisem ofrandele, iar seara începea iar aceeași ceremonie, uneori eram bătut, alteori, nu, dar întotdeauna îi slujeam idolului, al cărui chip îl port însemnat cu fierul roșu în amintire și în speranță. Nici un dumnezeu nu mă posedase și nu mă supusese vreodată într-atâta, întreaga mea viață, toate zilele și toate nopțile mele îi erau închinat, și durerea sau lipsa durerii, lipsa durerii nu-i oare totuna cu bucuria, i le datoram tot lui, și chiar, da, chiar dorința, când, aproape în fiecare zi, eram de față la acel act impersonal și plin de răutate, pe care-l auzeam fără să-l văd, căci trebuia să mă întorc cu fața la zid, dacă nu voiam să fiu bătut. Dar, cu obrazul lipit de sare, sub umbrele bestiale care se zvârcoleau pe pereți, ascultam lungul țipăt, gâtul mi-era uscat, o dorință fierbinte, fără sex, îmi încleșta tâmpile și pântecul. Zilele treceau una după alta, abia le deosebeam între ele, ca și cum s-ar fi topit la căldura cumplită, sub dogoarea vicleană a zidurilor de sare, timpul nu mai era decât un clipocit inform, care se spargea din când în când, la intervale regulate, într-un țipăt de durere sau de posesiune, o lungă zi fără vârstă, peste care idolul

domnea ca acest soare sălbatic peste casa mea de stânci, și acum, ca și atunci, plâng de durere și de dorință, mă arde o speranță rea, vreau să trădez, ling țeava puștii și sufletul ei dinlăuntru, sufletul ei, numai puștile au sufle't, în ziua în care mi-au tăiat limba am învățat să mă închin sufletului nemuritor al urii.

Ce învălmășeală, ce furie, bum, bum, beat de căldură și de mânie, prosternat la pământ, culcat peste pușca mea. Cine găfâie aici? Nu mai pot îndura căldura asta fără sfârșit, așteptarea aceasta, trebuie să-l ucid. Nici o pasăre, nici un fir de iarbă, numai piatră, o dorință stearpă, tăcerea, strigătele lor, limba din mine care vorbește și, din ziua când m-au schilodit, lunga suferință searbădă și pustie, lipsită până și de apa nopții, de noaptea la care visam, zăvorât împreună cu zeul în vizuina mea de sare. Numai noaptea, cu stelele-i răcoroase și fântânile-i de beznă m-ar fi putut mântui, m-ar fi putut scăpa de zeii răi ai oamenilor, dar, zăvorât între ziduri, nu-mi era îngăduit s-o privesc. Dacă cel pe care-l aștept mai întârzie, o voi vedea cum urcă din deșert, cuprinzând cerul întreg, viță de aur înghețată atârând din zenitul întunecat, din care voi putea să beau pe săturate, să-mi umezesc gaura asta neagră și uscată, pe care nici un mușchi de carne vie și mlădioasă n-o mai răcorește, să uit de ziua când mi-am plătit cu limba nebunia.

Era cald, cumplit de cald, seara se topea, sau așa mi se părea mie, aerul îmi înțepa ochii și vrăjitorul a intrat fără bască. Îl urma o nouă femeie, aproape goală sub o zdreanță cenușie, iar fața ei, acoperită cu un tatuaj care-i dădea înfățișarea zeului, nu exprima decât o nepăsare rea de idol. Viu îi era doar trupul teșit și subțire, care s-a prăbușit la picioarele zeului atunci când vrăjitorul a deschis ușa ce dădea către încăperea din fund. Apoi vrăjitorul a ieșit fără să se uite la mine, zăpușeala creștea, iar eu rămâneam nemișcat sub ochii zeului care mă privea pe deasupra aceluia trup încremenit, dar cu mușchii zvâcnind ușor, și când m-am apropiat de ea, fața de idol a femeii a rămas neclintită. Numai ochii i s-au mărit privind-mă țintă, picioarele mele le atingeau pe ale ei, căldura s-a pornit dintr-o dată să urle, și idolul, fără să scoată un cuvânt, privind-mă întruna cu ochii lui măriți, s-a răsturnat fără grabă pe spate, apoi și-a strâns încetișor picioarele, și le-a ridicat, îndepărtând treptat genunchii. Dar pe dată, bum, vrăjitorul mă pândeă, au intrat cu toții și m-au smuls de lângă femeie, m-au bătut înspăimântător la locul păcatului, păcatul! care păcat, râd în hohote, ce e păcatul, ce e virtutea, m-au dus lângă zid, o mână de oțel mi-a încleștat fălcile, o alta mi-a deschis gura, m-a tras de limbă până a început să sângereze, eu scoteam oare acel urlet de animal? și dintr-o dată am simțit pe limbă o mângâiere ascuțită și răcoroasă, da, răcoroasă, în sfârșit. Când mi-am venit în simțiri, eram singur în beznă, lipit de perete, plin de sânge închegat, un căluș de ierburi uscate cu miros ciudat îmi umplea gura fără limbă, care nu mai sângera, și în acel gol nu trăia decât o durere chinuitoare. Am vrut să mă ridic, dar m-am prăbușit la pământ, fericit, nespus de fericit că, în sfârșit, voi muri, moartea e și ea răcoroasă, iar umbra ei nu adăpostește nici un zeu.

Nu, n-am murit, și într-o singură zi o ură tânără s-a ridicat o dată cu mine, a mers către ușa din fund, a deschis-o, a închis-o în urma mea, îi uram pe ai mei, idolul era acolo, și, din adâncul prăpastiei mele, nu mi-a fost de ajuns să mă închin lui, ci m-am încrezut în el cu tărie, tăgăduind toate lucrurile în care crezusem până atunci. Slavă lui în veci, el era tăria și puterea, îl puteai nimici dar nu-l puteai întoarce de la credința lui, îl vedeam cum se uită peste capul meu cu ochii lui ruginiți, fără expresie. Slavă lui, el era stăpânul, singurul Dumnezeu, și prima lui însușire era răutatea, căci nu există stăpâni buni. Pentru întâia oară, zdrobit sub

batjocură, cu trupul întreg strigându-și durerea, m-am dăruit lui cu totul, încuviințând orânduirea-i făcătoare de rău, slăvind în el izvorul răului din lume. Prizonier în împărăția sa, în acel oraș sterp cioplit într-un munte de sare, despărțit de întreaga fire, de florile puține și trecătoare ale deșertului, de întâmplările lui neașteptate sau de mângâierile lui, de un nor ciudat, de o ploaie mânioasă și scurtă, de care până și soarele și nisipurile au parte, în acel oraș al ordinii, unghiuri drepte, camere pătrate, oameni țepeni, m-am socotit de bună voie cetățeanul lui chinuit și plin de ură și m-am lepădat de lunga poveste pe care mi-o băgaseră în cap, cândva. Mă înșelaseră, numai împărăția răutății era de neînvins, da, mă înșelaseră, adevărul este pătrat, greu, opac, nu îngăduie nuanțe, binele nu-i decât un vis, o închipuire nicicând împlinită dar după care oamenii gonesc întruna până la istovire, o limită nicicând atinsă, domnia lui nu-i cu putință. Numai răul își poate atinge propriile limite, numai el poate domni în chip absolut, să-l slujim, pentru ca împărăția lui să stăpânească pretutindeni, abia după aceea vom mai chibzui, ce înseamnă după aceea, numai răul este prezent, jos cu Europa, jos cu rațiunea, cu onoarea și crucea. Da, trebuia să mă convertesc la religia stăpânilor mei, da, da, eram sclavul lor, dar dacă și eu sunt la fel de rău ca și ei, atunci nu le mai sunt sclav, chiar dacă mi-s picioarele înlănțuite și gura mută. Căldura asta mă face să-mi pierd mințile, deșertul țipă jur-împrejur sub lumina neîndurătoare, iar de el, de celălalt, de dumnezeul milei, căruia e de ajuns să-i rostesc numele pentru a mă cutremura de scârbă, mă lepăd, căci acum îl cunosc. El visa și voia să mintă, i-au tăiat limba pentru ca să nu-i mai înșele pe oameni cu cuvântul lui, i-au bătut cuie până și în cap, în sărmanul lui cap, sărmanul meu cap, ce învălmășeală, sunt obosit, pământul nu s-a cutremurat, știu bine, n-a fost ucis nici un sfânt, nu vreau să cred asta, nu există sfinți, ci numai stăpâni răi prin care domnește adevărul cel necruțător. Da, numai idolul are puterea, el este singurul Dumnezeu al acestei lumi; ura este porunca lui, izvorul de viață dătător, apa răcoroasă ca izma care îngheață gura și arde pânțele.

Din acea zi m-am schimbat cu totul, iar ei au înțeles, le acopeream mâinile cu sărutări când îi întâlneam în cale, eram unul de-ai lor, nu mă mai săturam admirându-i, mă încredeam în ei, nădăjduiam că-i vor schilodi pe ai mei cum mă schilodiseră și pe mine. Și când am aflat că o să vină misionarul, am știut ce am de făcut. O, ziua aceea, semănând cu toate celelalte, aceeași zi orbitoare, care ținea de o veșnicie. Pe înserat s-a ivit una din străji, alergând pe marginea căldării, și, nu mult după aceea, m-au târât la casa idolului și au zăvorât ușa. Unul dintre ei mă ținea întins la pământ, în întuneric, sub amenințarea săbiei lui în formă de cruce, și multă vreme a fost liniște, până când orașul, atât de tăcut, s-a umplut dintr-o dată de o larmă necunoscută, am auzit glasuri pe care le-am înțeles cu greu pentru că rosteau cuvinte în limba mea, dar de cum răsunară, ascuțișul săbiei se aplecă deasupra ochilor mei iar straja mă privea țintă, fără o vorbă. Atunci s-au apropiat două voci care-mi mai sună și acum în urechi, una întreba de ce casa aceea era păzită și dacă "ușa nu trebuie spartă, domnule locotenent", cealaltă răspundea scurt: "Nu", apoi după o clipă, adăugă că ajunseseră la o învoială, că orașul se învoise să primească o garnizoană de douăzeci de oameni dar numai cu condiția să-și așeze tabăra în afara zidurilor și să respecte obiceiurile locului. Soldatul a râs, "i-am pus cu botul pe labe", dar ofițerul nu știa ce să creadă, oricum, era prima oară când se învoiau să primească la ei pe cineva care să le îngrijească copiii, acel cineva va fi preotul, apoi se vor ocupa și de teritoriu. Dar cealaltă voce spuse că-i vor tăia preotului "știa el ce", dacă soldații nu vor fi în oraș. "Da de unde, a răspuns ofițerul, ba

chiar părintele Beffort va ajunge aici înaintea garnizoanei, peste două zile." Nemișcat, întins la pământ sub tăișul săbiei, nu mai auzeam nimic, mi se făcuse rău, o roată de ace și de cuțite mi se învârtea în carne. Erau nebuni, nebuni de-a binelea, îi lăsau să se atingă de oraș, de puterea lor de neînvins, de Dumnezeu cel adevărat, și aceleia care trebuia să vină nu i se va tăia limba, el se va putea făli cu bunătatea lui nerușinată fără să fi plătit, fără să fi îndurat batjocura. Domnia răului va fi din nou întârziată, îndoiala va stăpâni iară, oamenii își vor pierde iar timpul visând la un bine cu neputință de atins, istovindu-se în strădanii deșarte, în loc să grăbească venirea singurei împărății cu putință, și priveam la tăișul săbiei care mă amenința, o, putere, numai tu domnești peste lume! o, putere, și orașul se liniște treptat, ușa s-a deschis, am rămas singur, cu sufletul ars, amar, singur cu idolul, și i-am jurat atunci că voi scăpa de la pieire credința mea cea nouă, pe adevărații mei stăpâni, pe Dumnezeu meu cel neîndurat, că voi ști să trădez, oricât de scumpă va fi plata.

Acum, căldura a început să mai scadă, pietrele nu mai vibrează, acum pot să ies din adăpost și să privesc deșertul cum se acoperă treptat cu galben și portocaliu, ce se vor preschimba curând în violet. Azi-noapte am așteptat până au adormit, înțepenisem zăvorul ușii, am ieșit cu pasul meu de totdeauna, măsurat de frânghie, știam străzile pe de rost, știam de unde să iau pușca cea veche și ce intrare nu e păzită, și am ajuns aici la ceasul când noaptea pălește în jurul aceluia pumn de stele iar deșertul pare că se întunecă. Parcă ar fi trecut ani și ani de când stau ascuns în stâncile astea. Mai repede, mai repede, oh, de-ar veni o dată mai repede! Peste puțin tot orașul va porni în căutarea mea, vor zbura pe caii lor spre cele patru zări, fără să știe că am plecat pentru ei și pentru a-i sluji cu credință, picioarele mi se înmoaie, sunt beat de foame și de ură. Dar iată, bum, bum, la capătul drumului, două cămile cresc văzând cu ochii, aleargă în buiestru, întovărășite de umbrele lor scurte, aleargă ca întotdeauna în felul acela al lor, vioi și totodată visător. Sunt ei!

Pușca, hai, iute, să-i trag iute piedica! O, idole, Dumnezeu meu, fă ca puterea ta să rămână neatinsă și ca batjocura să fie înzecită, ca ura să domnească necruțătoare peste o lume de osândiți și ca răii să stăpânească de-a pururi, vie împărăția unui singur oraș de sare și de fier, în care negri tirani vor supune și vor pedepsi totul fără milă! Și acum, bum, bum, să trag în milă, să trag în neputință și în dragostea ei de semenii, să trag în tot ce întârzie domnia răului în lume, să trag o dată, și încă o dată, și iată-i cum se clatină și cad, și cămilele aleargă întins către zare, acolo unde o coloană de păsări negre a țâșnit spre cerul neschimbat. Și eu râd, râd cu hohote, uite-l cum se zvârcolește în veșmântul acela pe care-l urăsc, ridică puțin capul, mă vede, pe mine, pe stăpânul lui înlănțuit și atotputernic, de ce îmi zâmbește, îi strivesc zâmbetul! Ce minunat sună patul puștii izbînd în chipul bunătății, o, mi-a fost dat să văd ziua când cele ce trebuiau împlinite s-au făcut și pretutindeni în deșert, la multe ceasuri depărtare, jur-împrejur, șacalii adulmecă văzduhul încremenit, apoi se pornesc să alerge, cu pași mici și plini de sânguință, către ospățul de stîrv care-i așteaptă. Am învins! Îmi înalț brațele către cerul mai blând, o umbră violetă începe să se deslușească în zare, o, nopți ale Europei, o, patrie, copilărie, de ce trebuie să plâng în ceasul biruinței?! A mișcat, nu, zgomotul vine din altă parte, iată-i, sunt ei, stăpânii mei, îi văd cum vin ca un stol de păsări întunecate, se năpustesc asupra mea, mă apucă, vai mie, așa, loviți-mă, se tem că orașul va fi trecut prin foc și sabie, se tem de răzbunarea soldaților pe care i-am asmuțit, dar așa trebuia, împotriva cetății sfinte.

Acum apărați-vă, da, loviți, loviți, mai întâi în mine, adevărul e de partea voastră, o, stăpânii mei. Îi vor birui pe soldați, vor birui cuvântul și dragostea, vor ieși din pustiuri și vor trece dincolo de mare, întunecând lumina Europei cu vălurile lor negre, loviți-mă în pânțele, așa, loviți-mă în ochi, or să înece întreg continentul în sare, nu va rămâne nici fir de iarbă, tinerețea va pieri, mulțimi tăcute, cu picioarele înlănțuite, se vor târî alături de mine prin desenul lumii, sub soarele crud al adevăratei credințe, și nu voi mai fi singur! Vai mie, cum mă chinuie, cât de tare mă chinuie. Furia lor e balsam pentru mine, și pe această șă de război pe care mă sfârtecă, oh, fie-vă milă, râd, binecuvântează lovitura ce mă întuiește răstignit.

Ce tăcere s-a lăsat peste deșert! E noapte și sunt singur mi-e sete. Și așteptarea fără capăt, unde-i orașul, ce larmă se aude în depărtare, poate soldații sunt biruitori, nu, asta nu, chiar dacă soldații au biruit, ei nu-s de ajuns de răi și n-or să știe să se poarte ca niște stăpâni, vor spune iar că trebuie să fim tot mai buni, și iarăși milioane de oameni vor sta între bine și rău, sfâșiați de îndoială, buimaci, o, idole de ce m-ai părăsit? Iată sfârșitul, mi-e sete, trupul îmi arde, o beznă adâncă îmi umple ochii.

Ce vis lung, atât de lung, mă trezesc, nu, voi muri, se ivesc zorile, cea dintâi rază de lumină pentru ceilalți oameni, iar pentru mine soarele necruțător și muștele. Cine vorbește? Nimeni, cerul nu se deschide, nu, nu, Dumnezeu nu vorbește pustiului, dar de unde vine acest glas care spune: "Dacă te învoiești să mori pentru ură și putere, cine ne va ierta?" Aud oare în mine o altă limbă sau tot acela care nu vrea să moară și care, întins la picioarele mele, rostește întruna: "Nu-ți fie teamă, nu-ți fie teamă, nu-ți fie teamă". Vai mie! Și dacă m-am înșelat iară! Voi, oameni, odinioară frații mei, voi, singura mea scăpare, o, singurătate, nu mă părăsiți! Dar cine ești tu, cu trupul plin de răni, cu gura însângărată, ești tu, vrăjitorule, soldații te-au învins, orașul de sare e în flăcări, ești tu, stăpânul meu prea iubit! Leapădă chipul urii, fii bun, ne-am înșelat, vom lua totul de la capăt, vom înălța iar din temelii cetatea milei, vreau să mă întorc acasă. Da, ajutați-mă, așa, întinde-mi mâna, dă-mi...

Un pumn de sare umplu gura sclavului flecar...

CEI MUȚI

Iarna era în toi, dar deasupra orașului, care-și începuse forfota, se înălța o dimineață luminoasă. La capătul digului, marea și cerul se împreunau în aceeași strălucire. Yvars nu vedea însă nimic din toate astea. Înainta cu greu pe bicicletă, de-a lungul bulevardelor care domină portul. Își sprijinea piciorul infirm pe pedala fixă, în timp ce cu celălalt se chinuia să învingă pietrele caldarâmului, ude încă de umezeala nopții. Fără să ridice capul din pământ, aplecat pe șă, ocolea șinele fostului tramvai, se ferea, sucind repede ghidonul din calea mașinilor ce veneau din urmă, iar, din când în când, mai sălta cu cotul tașca petrecută pe umăr, în care Fernande îi pusese masa de prânz. Și de fiecare dată se gândea cu amărăciune la mâncarea dinăuntru: între feliile de pâine neagră, în loc de omleta pregătită cum îi plăcea lui, sau de carnea de vacă prăjită în ulei, nu avea decât o bucată de brânză.

Drumul la atelier nu-i păruse niciodată atât de lung. Îmbătrânea. La patruzeci de ani, chiar când ai rămas slab cât un țâr, nu mai ai putere ca altădată. De câte ori citea cronicile sportive în care vreun atlet de treizeci de ani era numit veteran, ridica din umeri. "Dacă și ăsta-i

veteran, îi spunea el Fernandei, atunci, eu, ce dracu sunt?" Știa însă că ziaristul nu se înșală cu totul. La treizeci de ani, fără să-ți dai măcar seama, începi să răsuflă ceva mai greu. La patruzeci, nu ești încă bun de dus la groapă, dar nici mult nu mai ai până acolo. Poate de aceea trecuse atâta vreme de când nu se mai uitase la mare, în timp ce străbătea orașul de la un capăt la celălalt, în drum spre dogărie. La douăzeci de ani nu se mai sătura privind-o. Ea îi făgăduia un sfârșit de săptămână fericit, pe plajă. Deși șchiopăta, sau tocmai de aceea, îi plăcuse întotdeauna să înoate. Apoi anii trecuseră, se însurase cu Fernand, li se născuse băiatul, și, ca s-o poată scoate la capăt, începuse să muncească mai mult decât până atunci, făcând sâmbăta ore suplimentare la dogărie, iar duminica ducându-se pe la casele oamenilor, unde repara ce apuca. Treptat pierduse deprinderea acelor zile de trăire violentă, care-l umpleau de o bucurie fără margini. Apa adâncă și limpede, soarele puternic, femeile, viața trupului, în țara lui nu exista altă fericire. Și fericirea aceasta trecea o dată cu tinerețea. Lui Yvars îi plăcea și acum marea, dar numai pe inserat, când apele golfului încep să se întunece. Ceasul acela era plin de dulceață pe terasa casei sale, unde se așeza după ce venea de la lucru, bucuros de cămașa curată pe care Fernand știa s-o calce atât de bine și la paharul aburit plin cu rachiu de anason. Se lăsa noaptea, pacea învăluia pentru scurtă vreme cerul, iar vecinii cu care stătea de vorbă coborau dintr-o dată glasul. Nu știa atunci dacă e fericit sau dacă îi venea să plângă. În acele clipe era împăcat cu toate și nu avea nimic mai bun de făcut decât să aștepte fără grabă, nici el nu știa ce.

În dimineața în care mergea la lucru, dimpotrivă, nu-i mai plăcea să privească marea, ce-l întâmpina ca întotdeauna, dar la care nu se uita cu adevărat decât seara. În dimineața aceea înainta pe bicicletă și mai anevoie ca de obicei, fără să-și ridice ochii din pământ; își simțea inima împovărată. Când se întorsese în ajun de la întrunire și când spusese acasă că vor relua lucrul, Fernand îl întrebase bucuroasă:

— Asta înseamnă că patronul vă mărește leafa?

Din păcate, nu era așa: greva dăduse greș. Era limpede că nu știuseră cum să procedeze. În loc să chibzuiască bine, se lăsaseră duși de mânie, iar sindicatul nu se prea omorâse să-i sprijine, și avusese dreptate. Cincisprezece muncitori, de altfel, nu înseamnă mare lucru: sindicatul ținea seama și de ceilalți dogari, care nu voiseră să-i urmeze. Nici măcar nu puteai să-i învinuiești prea mult. Dogăritul amenințat să piară de când cu construirea vapoarelor și a camioanelor-cisternă, nu mergea prea strălucit. Se cereau tot mai puține butoiașe și balerci; de obicei se reparau butoaiile mari, făcute cu ani în urmă. Afacerile mergeau prost, e drept, și pentru patroni, totuși ei căutau să-și păstreze vechile câștiguri; calea cea mai la îndemână li se părea tot aceea de a nu le mări muncitorilor leafa, deși viața se scumpise. Ce-i rămâne unui dogar de făcut când dogăritul e pe ducă? Nu-ți schimbi meseria cu una cu două, după ce ți-ai dat atâta osteneală s-o înveți; iar meseria lui era cu deosebire grea și cerea ucenicie lungă. Un bun dogar, care să se priceapă să încheie bine doagele, strângându-le cu ajutorul focului și al cercurilor de fier, fără să folosească nici rafia, nici câlții, nu se întâlnește pe toate drumurile. Yvars știa asta și de aceea era mândru. Meseria ți-ai mai putea-o schimba, dar cel mai greu este să renunți la ceea ce ai învățat, la propria ta iscusință. Dogăritul este frumos, dar fără căutare, asta era, n-aveai ce-i face. Își spunea așa, dar nu-i venea deloc ușor. Nu era ușor să-ți pui mereu lacăt la gură, să nu-ți poți niciodată vărsa focul și s-o pornești în fiecare dimineață pe același drum, de fiecare dată mai ostenit, ca să capeți, la sfârșitul săptămânii, doar atâția bani cât se

îndura patronul să-ți dea și cu care te ajungeai din ce în ce mai greu.

Și într-o bună zi se mâniaseră. Mai erau doi sau trei care șovăiau, dar se înfuriaseră și ei după primele discuții cu patronul, care le spusese că dacă nu le place, n-au decât să-și caute de lucru în altă parte. Un om de omenie nu vorbește așa.

— Ce-și închipuie el! spusese Esposito, c-o să facem pe noi de frică?

Patronul, de altminteri, nu era om rău. Îl moștenise pe taică-său, crescuse de mic în atelier, și-i cunoștea aproape pe toți, de ani de zile. Uneori îi chema să mănânce ceva împreună cu el, în dogărie; frigeau sardele sau cârnați la un foc de așchii, și, după ce băuse un pahar de vin, nu era pe lume om mai cumsecade. De Anul Nou dăruia fiecăruia câte cinci sticle de vin bun și adesea, când unul din ei era bolnav sau când avea loc vreun eveniment mai deosebit, vreo căsătorie sau vreun botez, le dădea și bani. Când i se născuse fata, toată lumea primise bomboane. Pe Yvars îl poftise de câteva ori să vâneze pe proprietatea lui de pe malul mării. Își iubea, fără îndoială, muncitorii, și le spunea adesea că taică-său începuse ca ucenic. Dar nu fusese niciodată la ei acasă, și nici măcar nu-și dădea seama de asta. Nu se gândea decât 'la el, pentru că nu se cunoștea decât pe sine, iar acum nu găsisese nimic mai bun să le spună decât că dacă nu le place n-au decât să se ducă în altă parte. Se încăpățânase și el, cum s-ar zice. Numai că lui îi dădea mâna.

Făcuseră presiuni asupra sindicatului și atelierul își închisese porțile.

— Nu vă obosiți să puneți pichete de grevă, le spusese patronul. Când atelierul e închis, fac economii.

Mințea, dar cu o vorbă ca asta nu îmbunătățise lucrurile, de vreme ce le spunea în față că, dându-le să muncească, își face cu ei o pomană. Esposito, foc de mânios, îi spusese că nu se poartă ca un om de omenie. Patronul se înfuria repede și trebuiră să-i despartă. Dar muncitorii fuseseră astfel intimidați. Făceau grevă de douăzeci de zile, acasă femeile îi așteptau amărâte, câțiva dintre ei își pierduseră curajul și, pe deasupra, sindicatul îi sfătuia să cedeze, făgăduindu-le un arbitraj și recuperarea zilelor de grevă prin ore suplimentare.

Hotărâseră să înceapă lucrul. Bineînțeles, făcând încă pe grozavii, zicând că nu se dau bătuți nici în ruptul capului, că mai au încă un cuvânt de spus. Dar oboseala care-l cuprinsese în acea dimineață avea gustul amar al înfrângerii iar în locul obișnuitei fripturi, știa că va mânca la prânz doar o bucată de brânză; nici o iluzie nu mai era cu putință. Zadarnic strălucea soarele, lui Yvars marea nu-i mai făgăduia nimic. Apăsa pe o singură pedală și, cu fiecare învârtitură a roților, i se părea că a mai îmbătrânit puțin. Își simțea sufletul tot mai greu când se gândea la atelier, la tovarășii de muncă, la patron, cu care în curând va trebui să dea ochii. Fernande se neliniștise:

— Ce-o să-i spunei?

— Nimic.

Yvars încălecăse pe bicicletă, dând din cap. Strângea din dinți; pe fața lui mică, negricioasă și zbârcită, cu trăsături fine, nu puteai desluși ce gândește.

— O să muncim. Nu-i deajuns?

Acum mergea pe bicicletă, cu fâlcile încleștate, stăpânit de o mânie tristă și rece, care-i întuneca până și cerul.

Lăsa în urmă bulevardul și marea și intra pe străzile umede ale străvechiului cartier spaniol. Dădeau spre o parte a orașului unde nu vedeai decât magazine, depozite de fier vechi și garaje. Acolo se afla și atelierul: un fel de hangar cu pereții până la jumătate din cărămidă, iar în partea de sus cu geamuri uriașe, până la acoperișul de tablă ondulată. Atelierul dădea spre fosta dogărie: o curte împrejmuită cu ziduri vechi,

părăsită de pe vremea când întreprinderea începuse să ia avânt, și care acum nu mai slujea decât ca depozit de mașini stricate și de butoaie vechi. Dincolo de această curte, despărțită de ea printr-o cărare pardosită cu țigle sparte, începea grădina patronului, în fundul căreia se înălța casa. Era mare și urâtă, dar vița sălbatică și caprifoiul de la intrare îi dădeau o înfățișare veselă.

Yvars înțelesese de îndată că porțile atelierului erau închise. În fața lor aștepta în tăcere un grup de muncitori. De când lucra aici era prima oară când găsea dimineața porțile închise. Se vede treaba că patronul ținuse să le arate că tot el e mai tare. Yvars o luă spre stânga, își duse bicicleta sub șopronul aflat în prelungirea hangarului, apoi se îndreptă către intrarea atelierului. Îl recunoscuse de departe pe Esposito, un vlăjgan oacheș și păros, ce lucra chiar lângă el, pe Marcou, delegatul sindical, cu chipul lui de tenor, pe Saïd, singurul arab din atelier, precum și pe toți ceilalți, care-l priveau în tăcere cum se apropie. Dar înainte ca Yvars să ajungă lângă ei, se întoarseră dintr-o dată cu toții către porți, care se crăpaseră puțin. În prag se ivi Ballester, contraamaistrul, care deschise de-a binelea una din porțile grele și, întors cu spatele către muncitori, începu s-o împingă încet pe șina ei de fontă.

Ballester, cel mai bătrân dintre ei, era împotriva grevei, dar nu mai scosese nici un cuvânt spre a-și arăta părerea din clipa în care Esposito îi spusese că în felul ăsta slujește interesele patronului. Acum stătea lângă poartă, îndesat și scurt în tricoul lui albastru, desculț (numai el și Saïd lucrau cu picioarele goale), privindu-i cum intră unul câte unul, cu ochii lui atât de spălăciți, încât, în contrast cu fața-i bătrână și oacheșă, păreau fără culoare, iar gura i se crispase, tristă, sub mustața stufoasă și pleoștită. Ei tăceau, umiliți că intră ca după o înfrângere și furioși pe propria lor tăcere, pe care le venea din ce în ce mai greu s-o rupă, pe măsură ce se prelungea. Treceau pragul fără să-l privească pe Ballester, știind că execută un ordin când îi silește să intre așa: înfățișarea lui amară și mâhnită îi lămură îndeaajuns. Yvars se uită totuși la contraamaistrul. Ballester, care ținea mult la Yvars, clătină din cap fără să scoată o vorbă.

Se aflau acum cu toții în micul vestiar din dreapta intrării: câteva boxe deschise, despărțite între ele prin pereți de scândură nevopsită, pe care atârnavă, de o parte și de alta, dulăpașe închise cu cheia. Ultima boxă, dacă numărai de la intrare, aflată în unghiul format de pereții hangarului, fusese transformată în cabină de dușuri, prevăzută fiind și cu un mic șanț de scurgere săpat în pământ. În mijlocul hangarului, pe locurile unde lucrau, se vedeau mai multe balerci gata terminate dar cu doagele strânse numai pe jumătate, așteptând să fie trecute prin foc, niște bancuri solide, scobite adânc în lungime (în șanțul acesta alunecaseră funduri rotunde de lemn, din cele ce urmau să fie subțiate la rindea), precum și câteva focuri stinse. De-a lungul zidului, la stânga intrării, se înșiruiau mesele de lucru. În fața lor se înălțau grămezile de doage care trebuiau date la rindea. Lângă peretele din dreapta, nu departe de vestiar, luceau două mari ferăstraie mecanice, bine unse, puternice și tăcute.

Hangarul devenise de multă vreme prea mare pentru cei câțiva oameni care lucrau aici. În timpul arșiței asta le prindea bine, dar iarna înghețau de frig. Astăzi însă, spațiul prea mare, lucrul părăsit, butoaiele uitate prin colțuri, cu doagele prinse la bază într-un singur cerc și desfăcute la celălalt capăt ca tot atâtea flori mari de lemn, rumegușul ce acoperea bancurile, lăzile cu scule și ferăstraiele mecanice — totul te

ducea cu gândul la un loc lăsat de mult în paragină. Priveau în jurul lor, după ce-și îmbrăcaseră flanelele vechi și pantalonii decolorați și cârpiți, și șovăiau. Ballester nu-și lua ochii de la ei.

— Începem? spuse el.

Fiecare se îndreptă în tăcere către locul lui. Ballester mergea de la un capăt la celălalt, amintindu-le în câteva cuvinte ce aveau de început sau de terminat. Nu-i răspundea nimeni. În curând se auzi primul ciocan, izbind în pana de lemn căptușită cu fier cu ajutorul căreia erau strânse cercurile pe partea umflată a butoiului, o rindea gemu poticnindu-se într-un nod de lemn și unul dintre ferăstraie, pus în mișcare de Esposito, se porni cu un zgomot asurzitor. Said, chemat când de unul, când de altul, le aducea doage sau le aprindea focurile de așchii, pe care erau apoi așezate butoaiele, ce începeau să se umfle în corsetul lor de fier. Când nimeni nu avea nevoie de el, trecea la masa de lucru, unde, cu lovituri puternice de ciocan, se apuca să nituiască cercurile mari și ruginite. Mirosul de așchii arse începea să umple hangarul. Yvars, care dădea la rindea și potrivea doagele tăiate de Esposito, trase în piept mireasma bine știută și inima parcă i se mai ușură. Lucrau cu toții în tăcere, dar, treptat, atelierul se umplu din nou de căldură și de viață. Lumina proaspătă inunda hangarul, năvălind prin geamurile mari, fumul se înălța albastru în aerul auriu; Yvars auzi în preajmă bâzâitul unei insecte.

În acea clipă, ușa aflată în peretele din fund, care dădea în fosta dogărie, se deschise și domnul Lassalle, patronul, se arătă în prag. Era subțire și negricios, abia împlinise treizeci de ani. Purta o cămașă albă, cu gulerul larg răsfrânt peste un costum de gabardină bej, și părea că se simte foarte în largul lui. Fața lui, deși osoasă, ascuțită ca o lamă de cuțit, inspira în general simpatie, și, ca majoritatea celor care au făcut sport, avea multă siguranță în mișcări. Când trecu pragul, păru totuși oarecum stânjenit. Le dădu bună ziua cu o voce mai puțin sonoră ca de obicei; nimeni însă nu-i răspunse. Bătaia uniformă a ciocanelor șovăi puțin, se auziră câteva lovituri stinghere, dar în clipa următoare răsună și mai puternic decât înainte. Domnul Lassalle făcu câțiva pași nehotărâți, apoi se îndreptă către Valéry, băiatul care era la el numai de un an. Lângă ferăstrăul mecanic, la câțiva pași de Yvars, potrivea un fund la o balercă, și patronul se opri, privindu-l cum lucrează. Dar Valéry își vedea de treabă fără un cuvânt.

— Merge, băiete, merge? spuse domnul Lassalle. Mișcărilor tânărului deveniră dintr-o dată neîndemânatic.

Aruncă o privire către Esposito care, alături, își încărca brațele uriașe cu un maldăr de doage, spre a i le duce lui yvars. Esposito îl privea și el, fără a se opri din lucru, și Valéry își băgă din nou nasul în balercă, nerăspunzându-i nimic patronului. Lassalle, puțin surprins, rămase o clipă în fața tânărului, apoi ridică din umeri și se întoarse către Marcou. Acesta, călare pe banc, tocmai terminase de subțiat, cu mișcări încete și precise, marginea unui fund de butoi.

— Bună ziua, Marcou, spuse Lassalle, pe un ton ceva mai sec.

Marcou nu răspunse, străduindu-se să scoată cu rindeaua așchii cât mai subțiri.

— Ce v-a apucat, spuse Lassalle cu o voce puternică, întorcându-se de data asta către ceilalți muncitori. Bun, nu ne-am putut înțelege. Totuși, vrem, nu vrem, trebuie să lucrăm împreună. Atunci la ce vă slujesc toate astea?

Marcou coborî de pe banc, ridică fundul de butoi, îi pipăi marginea rotundă cu podul palmei, își micșoră, cu vădită mulțumire, ochii languroși, și, fără o vorbă, se îndreptă către un alt muncitor, ce potrivea

doagele unei balerci. În tot atelierul nu se auzea decât zgomotulciocanelor și al ferăstrăului mecanic.

— Bine, spuse Lassalle, când o să vă treacă să-mi trimiteți vorbă prin Ballester. Și ieși cu pași liniștiți.

O clipă mai târziu, în ciuda zgomotului din atelier, se auzi de două ori soneria. Ballester, care tocmai se așezase și dădea să-și răsucescă o țigară, se ridică greoi și porni către ușa din fund. După plecarea lui, loviturile de ciocan slăbiră; unul dintre muncitori chiar se oprise, când Ballester se ivi din nou. Le spuse doar atât, din ușă:

— Marcou, Yvars, vă cheamă patronul.

În prima clipă Yvars vru să se ducă să se spele pe mâini, dar Marcou îl apucă de braț din mers, iar el îl urmă șchiopătând.

Afară, în curte, lumina era atât de proaspătă, atât de lichidă, încât Yvars o simțea pe față și pe brațele goale. Urcară scara, pe sub ramurile de caprifoi, pe care îmbobociseră câteva flori. Când intrară în coridorul cu pereții plini de diplome, auziră un plâns de copil și vocea domnului Lassalle, care spunea:

— O s-o culci după ce mănâncă. Dacă nu-i trece chemăm doctorul.

Apoi patronul se ivi pe neașteptate în coridor și-i duse într-un mic birou în care mai fuseseră și altă dată, mobilat într-un fals stil rustic, cu pereții împodobiți cu trofee sportive.

— Luați loc! le spuse Lassalle, așezându-se în spatele biroului. Ei rămaseră în picioare. V-am chemat pe amândoi, pentru că dumneata, Marcou, ești delegatul sindicatului, iar tu, Yvars, ești, după Ballester, cel mai vechi muncitor al meu. Nu am de gând să începem iar discuțiile, pe care le socotesc încheiate. Nu pot cu nici un preț să vă dau ce-mi cereți. Ce-a fost de spus s-a spus și se pare că am ajuns cu toții la concluzia că lucrul trebuie reluat. Văd că sunteți supărați pe mine, și asta mă doare, v-o spun deschis. Vreau să mai adaug doar atât: poate că o să fiu în stare să fac altă dată pentru voi, dacă afacerile or să meargă bine, ceea ce nu pot face astăzi. Și, dacă se va putea, o s-o fac înainte chiar ca voi să mi-o cereți. Până atunci să încercăm să lucrăm împreună în bună înțelegere.

Tăcu, păru să chibzuiască, apoi își ridică ochii spre ei:

— Ei, ce ziceți?

Marcou privea pe fereastră. Yvars, cu dinții încleștați, ar fi vrut să vorbească, dar nu era în stare.

— Văd că vă încăpățânați cu toții, spuse Lassalle. Nu-i nimic, o să vă treacă. Când o să vă vină mintea la cap, nu uitați ce v-am spus.

Se ridică, se apropie de Marcou și-i întinse mâna.

— *Ciao!* spuse el.

Marcou se făcu palid, chipul lui de cântăreț cu succes la public împietri și, timp de o clipă, avu o expresie plină de răutate. Apoi se răsuci brusc pe călcâie și ieși. Lassalle, palid și el, îl privi pe Yvars fără să-i întindă mâna.

— Duceți-vă dracului, le strigă.

Când se întoarseră în atelier, muncitorii prânzeau. Ballester nu era acolo. Marcou spuse doar atât:

— Vorbe goale, și se duse la locul lui.

Esposito, care mușca din pâine, se opri și-i întrebă ce-i răspunseseră patronului. Yvars spuse că nu-i răspunseseră nimic. Apoi își aduse tașca și se așază pe bancul la care lucra, începuse să mănânce, când îl zări în apropiere pe Saïd, culcat pe spate pe un morman de așchii, privind în gol către geamurile înalte albastrite de cerul care începuse să-și piardă din strălucire. Îl întrebă dacă prânzise. Saïd îi spuse că a mâncat niște smochine. Yvars se opri din mestecat. Tulburarea care nu-i dădea pace

după întrevvedereea cu Lassalle i se risipi dintr-o dată, lăsând locul unei minunate călduri lăuntrice. Se ridică, rupse în două pâinea din care mânca și, când Saïd se împotrivi, îi spuse că săptămâna viitoare lucrurile se vor îndrepta:

— Și atunci o să-mi dai și tu.

Saïd surâse. Începu să muște din pâinea cu brânză pe care i-o dăduse Yvars, dar fără grabă, ca un om căruia nu-i este foame.

Esposito luă o oală veche și aprinse un foc mic de așchii, își încălzi cafeaua pe care și-o adusese într-o sticlă. Le spuse că era un dar pe care băcanul lui îl făcuse întregului atelier când aflase că greva a dat greș. Un borcănaș de muștar trecu din mână în mână. Esposito vărsă pentru fiecare din cafeaua gata îndulcită. Saïd o sorbi cu mai multă plăcere decât mâncase. Esposito bău cafeaua care mai rămăsese pe fund, de-a dreptul din oala fierbinte, plescăind din buze și înjurând. Chiar atunci intră și Ballester și anunță începutul lucrului.

Pe când se ridicau, strângându-și hârtiile și vasele în care își aduseseră mâncarea, Ballester veni în mijlocul lor și, pe neașteptate, le spuse că eșecul grevei fusese, e drept, o lovitură grea pentru toți, pentru el, ca și pentru ei, dar că asta nu-i îndreptățește să se poarte ca niște copii și că nu le slujea la nimic dacă făceau pe supărații. Esposito, care mai ținea încă oala în mâini, se întoarse către el. Fața lui mare și prelungă se făcuse roșie, Yvars știa dinainte ce va spune și că toți gândeau la fel, că nu făceau pe supărații, că li se închisese gura — "dacă le place, bine, dacă nu, n-au decât să-și caute în altă parte de lucru" — și că mânia și neputința dor uneori atât de mult, încât nici să strigi nu mai poți. Erau doar bărbați în toată firea, cum le-ar fi stat dacă s-ar fi apucat acum să zâmbească și să facă frumos? Dar Esposito nu spuse nimic din toate astea, mânia i se șterse treptat de pe chip, și el îl bătu încetșor pe umăr pe Ballester, în timp ce toți ceilalți își reluară lucrul. Din nou ciocanele răsunară, din nou marele hangar se umplu de larma binecunoscută și de mirosul așchiilor și al hainelor vechi, îmbibate de sudoare. Ferăstrăul cel mare huruia, mușcând din lemnul verde al doagei pe care Esposito o împingea încet sub tăiș. Din locul tăieturii izvora n rumeguș umed, care acoperea ca un fel de pesmet mâinile mari și păroase ce strângeau puternic lemnul, de o parte și de alta a lamei scrâșnitoare. După fiecare doagă retezată, de câteva clipe nu se mai auzea decât zgomotul motorului.

Yvars, aplecat pe rindea, își simțea spinarea obosită. De obicei, oboseala venea mai târziu. Era limpede că în aceste săptămâni, în care stătuse degeaba, își pierduse deprinderile de a lucra. Dar în același timp se gândea că munca manuală când nu-i numai muncă de precizie, devine tot mai grea o dată cu vârsta. Oboseala aceasta îi vestea bătrânețea apropiată. Munca fizică ajunge până la urmă să fie un adevărat blestem, care precede sfârșitul, și, după o zi istovitoare, somnul seamănă cu moartea. Avea dreptate băiatul lui când voia să se facă învățător, cei care țin discursuri despre munca manuală nu știu ce spun.

Când Yvars se îndreptă din șale, ca să mai răsuflă puțin și să-și mai alunge gândurile negre, soneria se auzi din nou. Suna prelung, dar într-un chip atât de ciudat, cu pauze scurte și cu reluări poruncitoare, încât muncitorii se opriră din lucru. Ballester o ascultă, surprins, apoi se hotărî și porni încet către ușă. Plecase de câteva clipe, când soneria încetă. Se apucară iar de lucru. Dar nu după multă vreme ușa se trânti de perete și-l văzură pe Ballester cum alerga către vestiar. Ieși de acolo încălțat cu sandale și, trăgându-și haina pe el, îi spuse lui Yvars în goană:

— Fetița se prăpădește, mă duc să-l aduc pe Germain, și alergă spre

poartă.

Doctorul Germain era medicul atelierului; locuia în același cartier. Yvars le spuse și celorlalți vestea fără să mai adauge nimic. Se adunaseră în jurul lui și se priveau între ei, stingheriți. Nu se mai auzea decât motorul ferăstrăului mecanic, învârtindu-se în gol.

— Poate că nu e nimic grav, spuse unul din ei.

Apoi fiecare se întoarse la locul său, atelierul se umplu iar de zgomot, dar acum munceau cu mai puțină înverșunare, ca și cum ar fi așteptat ceva.

După un sfert de oră, Ballester intră din nou, își agăță haina în cui și, fără un cuvânt, ieși pe ușă. Prin geamuri se vedea cum lumina începe ușor să scadă. Puțin după aceea, în răstimpurile în care ferăstrăul nu mușca din lemn, se auzi înăbușit sirena unei ambulanțe, mai întâi în depărtare, apoi mai aproape. Acum se oprise la poartă, tăcută. O clipă mai târziu, Ballester se întoarse și toți se apropiară de el. Esposito opri motorul. Ballester le spuse că, pe când se dezbrăca în camera ei, fetița se prăbușise la pământ, ca secerată.

— Ce spui! zise Marcou.

Ballester dădu din cap și făcu un gest vag către atelier, dar se vedea că e tulburat! Se auzi din nou sirena ambulanței. Stăteau cu toții acolo, în atelierul tăcut, sub valurile de lumină galbenă ce se revărsau prin geamurile mari, și mâinile lor aspre atârnavă, inutile, de-a lungul pantalonilor vechi, murdari de rumeguș.

Restul după-amiezii trecu cu mare greutate. Yvars se simțea iar obosit și cu inima împovărată. Ar fi vrut să vorbească, dar nu avea nimic de spus, nici el, și nici ceilalți. Pe fețele lor tăcute se citea doar mâhnirea și un fel de îndărătnicie. Uneori se năștea în el cuvântul nenorocire, dar numai pentru o clipă, spre a pieri de îndată, ca o bășică de aer, care nici nu a apucat bine să ia ființă că s-a și spart. Dorea să se întoarcă acasă, la băiat, la Fernande, la terasa lui. Tocmai atunci Ballester vesti sfârșitul lucrului. Ferăstraiele se opriră, începură fără grabă să stingă focurile și să-și rânduiască sculele, apoi se îndreptară unul câte unul către vestiar. Saïd rămase ultimul. Trebuia să măture hangarul și să stropească pământul plin de praf. Când Yvars ajunse la vestiar, Esposito, uriaș și păros, era sub duș. Stătea întors cu spatele, săpunindu-se cu zgomot. De obicei glumeau pe socoteala lui, deoarece ursul acesta rușinos își ascundea cu încăpățănare părțile nobile. Dar astăzi nimeni nu păru să-l bage în seamă. Esposito ieși de-a-ndaratele, înfășurându-și prosopul în jurul șalelor, ca pe un șorț. Apoi intrară pe rând și ceilalți, și Marcou tocmai se plesnea cu putere peste trupul gol, când, deodată, auziră cum poarta atelierului aluneca pe roata ei de fontă. Lassalle intră.

Era îmbrăcat tot ca atunci când venise prima oară dar avea părul în dezordine. Se opri în prag, își plimbă privirea prin atelierul mare și pustiu, înaintă câțiva pași, se mai opri o dată și se uită către vestiar. Esposito, cu șalele înfășurate m prosop, se întoarse către el. Stătea așa gol, stânjenit, și se lăsa ușor când pe un picior, când pe celălalt. Lui Yvars îi fulgeră prin minte că Marcou ar fi trebuit să spună ceva. Dar Marcou rămase ascuns după perdeaua de apă. Esposito își luă cămașa și tocmai o trăgea pe el cu mișcări repezi, când Lassalle spuse:

— Bună seara, cu o voce puțin răgușită, și porni către uși.

Când Yvars se gândi că ar fi trebuit să-l cheme înapoi, ușa se și închisese.

Yvars se îmbrăcă fără să se mai spele, le spuse și el bună seara, dar din toată inima, și toți îi răspunseră cu aceeași căldură. Ieși repede, se duse la bicicletă și se urcă pe șa, simțind iar oboseala din spinare. Începu să străbată orașul forfotind de lume în înserarea care se lăsa.

Mergea repede voia să ajungă cât mai repede la casa lui bătrânească și la terasă. Se va spăla în spălătorie, și apoi va sta să privească marea, care, mai întunecată decât de dimineață, îl însoțea încă de pe acum pe deasupra liniei înclinate a bulevardului. Dar și fetița îl însoțea, și Yvars nu-și putea lua nici o clipă gândul de la ea.

Acasă, băiatul se întoarce de la școală și citea o revistă. Fernande îl întreabă pe Yvars dacă totul a mers bine. El nu-i răspunde, se spală în spălătorie, apoi se așează pe bancă, cu spatele rezemat de zidul scund al terasei. Deasupra lui atârnau câteva rufe cârpite, cerul era străveziu, și, dincolo de zid, se întindea marea blândă din fiecare seară. Fernande adusese rachiul de anason, două pahare, cana cu apă rece, și se așează lângă bărbatul ei. El îi povestește totul, ținând-o de mână, ca în primii lor ani de căsătorie. Când termină de vorbit, rămase nemișcat, cu fața spre mare, peste care cădea grăbită, de la un capăt la celălalt al zării, înserarea.

— El e de vină, spuse Yvars.

Ar fi vrut să fie tânăr, și să fie tânără și Fernande, și să plece amândoi departe, dincolo de mare.

OASPETELE

Învățătorul îi privea pe cei doi oameni cum urcă spre el. Unul era călare, celălalt mergea pe jos. Nu apucaseră încă pe cărarea pieptișă ce ducea către școala înălțată pe povârnișul colinei. Se chinuiau din greu, înaintând cu mare încetineală prin zăpadă, printre pietre, pe întinderea nesfârșită a podișului înalt și pustiu. Din când în când, calul se poticnea. Nu se auzea încă, dar se zăreau șuvițele de abur care-i țâșneau atunci pe nări. Era limpede că măcar unul din cei doi bărbați cunoștea bine locurile. Țineau drumul cel bun, deși de câteva ore era ascuns cu totul sub un strat de zăpadă murdară. Învățătorul socoti că până sus pe colină mai au o jumătate de oră. Era frig. Intră în școală să-și ia o flanelă.

Străbătu clasa goală și înghețată. Pe tablă, cele patru fluvii ale Franței, desenate cu crete de culori diferite, curgeau de trei zile către estuarul lor. Zăpada căzuse pe neașteptate pe la jumătatea lui octombrie, fără să fi fost vestită de obișnuitele ploi, și douăzeci de elevi care locuiau în satele răspândite pe podiș nu mai veneau la școală. Nu-i rămânea decât să aștepte timpul frumos. Daru nu mai făcea foc decât în singura lui cameră, învecinată cu sala de clasă și având ferestrele către răsărit, înspre podiș. Una din ferestre dădea, ca și cele ale clasei, către miazăzi. Privită din partea aceea, școala se afla la câțiva kilometri de locul unde podișul începea să coboare spre sud. Când vremea era senină, se zărea dunga violetă a șirului de munți, în care se deschidea poarta deșertului.

După ce se mai încălzi puțin, Daru se întoarce la fereastra de unde-i văzuse prima oară pe cei doi. Acum nu se mai zăreau. Începuseră, așadar, să urce pe potecă. Cerul nu mai era atât de întunecat; în timpul nopții ninsoarea se oprise. Dimineața învăluisese totul într-o lumină murdară, care abia se mai limpezise puțin, pe măsură ce norii groși se ridicau în înaltul cerului. Se făcuse două după-amiază, dar ai fi zis că ziua începe abia atunci. Totuși era mai bine decât în ultimele trei zile, când ninsoarea căzuse deasă, în întunericul fără sfârșit, spulberată de palele de vânt care zgâlțâiau întruna ușa dublă a clasei. În tot acest răstimp, Daru stătuse în camera lui, de unde nu ieșea decât până la magazie, ca să dea de mâncare găinilor și să ia cărbuni. Din fericire, camioneta care

venea regulat de la Tadjid, satul cel mai apropiat dinspre nord îi adusesese provizii cu două zile înainte de viscol. Peste patruzeci și opt de ore trebuia să vină iar.

De altfel, avea cu ce să reziste și unui asediu, căci camera îi era ticsită cu saci de grâu, pe care primăria îi lăsase în grija lui, spre a-i împărți acelor dintre elevii săi ale căror familii avuseseră de suferit de pe urma secetei. De fapt, nenorocirea îi lovise pe toți, căci toți erau săraci. Zilnic Daru împărțea copiilor câte o rație, care, nu încăpea îndoială, le lipsise în acele zile de viforniță. Poate că vreun tată sau vreun frate mai mare vor veni astă seară, și el le va putea da puțin grâu. Trebuiau s-o scoată la capăt până la recolta viitoare, doar până atunci. Gerul trecuse și vapoare întregi cu cereale soseau acum din Franța. Dar nu-i va fi ușor să uite mizeria acelor luni, armata de fantome în zdrențe rătăcind sub soarele dogoritor, podișurile arse, pământull chircindu-se treptat, pârjolit până în adâncuri, pietrele făcându-se pulbere sub călcâi. Oile muriseră cu miile, și, ici-colo, uneori neștiuți de nimeni, și oamenii.

În fața mizeriei celorlalți, el, care trăia aproape ca un călugăr în acel colț uitat de lume, mulțumindu-se cu puținul pe care-l avea și cu traiul aspru, se simțise bogat când se gândise la camera lui cu zidurile tencuite, la divanul îngust, la rafturile din lemn nevopsit, la fântâna din curte, la camioneta care-i aducea în fiecare săptămână apă și hrană. Și, deodată, începuse să cadă zăpada, pe neașteptate, înainte ca ploaia să fi adus ușurarea mult nădăjduită. Viața era crâncenă în această țară iar oamenii nu o făceau cu nimic mai ușoară. Daru se născuse însă aici. În oricare alt loc din lume s-ar fi simțit exilat.

leși și făcu vreo câțiva pași pe pământul bătătorit din fața școlii. Cei doi ajunseseră acum la jumătatea urcușului. Îl recunoscă pe cel care mergea călare. Era Balducci, bătrânul jandarm pe care-l cunoștea de atâta vreme. Balducci ținea în mână o frânghie, la capătul căreia se afla un arab. Acesta venea în urma calului, cu mâinile legate și cu capul în pământ. Jandarmul făcu un gest de salut, Daru însă nu-i răspunse, neputându-și lua ochii de la arab. Omul, înveșmântat într-o djelaba, cândva albastră, încălțat cu sandale și cu ciorapi grosolani de lână, purta un turban strâmt și nu prea înalt. Balducci își mână calul la pas, de teamă să nu-l rănească pe arab, și grupul înainta anevoie.

Când socoti că poate fi auzit, Balducci strigă:

— Mi-a trebuit un ceas ca să fac cei trei kilometri de la El Aneur și până aici.

Daru nu-i răspunse. Scurt și îndesat în flanela lui groasă, îl privea cum urcă. Arabul nu-și ridicase capul nici măcar o singură dată.

— Bun venit, spuse Daru, când cei doi ajunseră în fața școlii. Intrați să vă încălziți.

Balducci coborî greoi de pe cal, ținând întruna capătul frânghiei. Îi zâmbi învățătorului pe sub mustățile zbârlite. Ochii lui mici și negri, înfundați sub fruntea arsă de soare, și zbârciturile din jurul gurii îi dădeau o înfățișare atentă și sânguincioasă.

Daru duse calul de căpăstru în magazie și se întoarse la cei doi oameni care-l așteptau acum în școală. Îi pofti în camera lui.

— O să fac focul în clasă, spuse el. Acolo ne vom simți mai în largul nostru.

Când se întoarse în cameră, văzu că Balducci se așezase pe divan. Deznodase frânghia care-l ținea legat de arab, iar acesta se ghemuise lângă sobă. Cu mâinile legate, cu turbanul împins spre ceafă, privea către fereastră. Daru nu-i văzu în prima clipă decât buzele uriașe, groase, netede, aproape negroide; nasul însă era drept, ochii întunecați, cu privirea înfrigurată. Turbanul descoperea o frunte încăpățânată și, sub

pielea arsă de soare, dar care pălise puțin din pricina frigului, întregul chip avea o înfățișare neliniștită și totodată răzvrătită, ce-l izbi puternic pe Daru atunci când arabul, întorcându-și fața către el, îl privi drept în ochi.

— Treceți alături, le spuse învățătorul, o să vă fac un ceai de izmă.

— Mulțumesc, spuse Balducci. Ce corvoadă! De-aș ieși mai repede la pensie! Și adresându-se în arabă prizonierului:

— Hai, vino.

Arabul se ridică și, fără grabă, ținându-și dinainte mâinile legate, trecu în clasă.

O dată cu ceaiul, Daru aduse și un scaun. Dar Balducci se și cocoșase pe prima bancă, în timp ce arabul se ghemuise lângă catedră, în fața sobei aflate între ea și fereastră. Când întinse prizonierului paharul cu ceai, Daru șovăi o clipă în fața mâinilor lui legate.

— N-am putea să-l dezlegăm?

— Bineînțeles, spuse Balducci. Îl legasem doar pentru drum.

Dădu să se ridice. Daru însă i-o luă înainte, așeză paharul pe dușumea și îngenunche lângă arab. Acesta, fără un cuvânt, se uita, cu ochii lui înfrigurați, cum Daru îi desface legăturile. Când se văzu dezlegat, își frecă între ele încheieturile umflate, apucă paharul cu ceai și sorbi lichidul fierbinte cu înghițituri mici și dese.

— Așa, spuse Daru. Și încotro, dacă nu-i cu supărare?

Balducci își ridică mustața din paharul cu ceai:

— Aici, fiule.

— Ciudați elevi, n-am ce spune! Dormiți la mine?

— Nu. Eu mă întorc la El Ameer. Iar tu o să-l predai pe omul ăsta la Tinguit. E așteptat acolo.

Balducci îl privea pe Daru surâzându-i prietenos.

— Ce tot spui! zise învățătorul. Îți bați joc de mine?

— Nu, fiule. Ți-aș da ordinul.

— Ordinul? Dar eu nu-s un... Daru șovăi; nu voia să-l mâhnească pe bătrânul corsican. Asta nu-i treaba mea.

— Cu asta n-ai spus mare lucru. La război nu faci numai ce-ți place.

— O să aștept atunci să înceapă războiul. Balducci dădu din cap.

— Așa să faci. Dar până una alta astea sunt ordinele și te privesc și pe tine. Se pare că au început să se miște. Peste tot se vorbește că se vor răscula. Trebuie să ne socotim ca și mobilizați.

Daru își păstra însă aceeași înfățișare încăpățânată.

— Ascultă, fiule, spuse Balducci. Țin mult la tine, fii om de înțeleș. Nu suntem decât doisprezece la El Ameer și trebuie să patrulăm pe un teritoriu mare cât un departament. Trebuie să fiu înapoi chiar astă-seară. Mi s-a spus să ți-l las pe amărâtul ăsta și să mă întorc fără întârziere. Nu puteau să-l mai țină acolo. Tot satul era în fierbere, voiau să ni-l ia. Trebuie să-l duci la Tinguit chiar mâine. Nu ești tu omul care să se teamă de douăzeci de kilometri de mers pe jos. Asta-i tot ce ți se cere. Apoi o să te poți întoarce la elevii tăi și la viața liniștită de până acum.

Dincolo de zid, calul sforăi și lovi cu copita în dușumea. Daru privea pe fereastră. Vremea se îmbunătățea, cerul se lumina văzând cu ochii deasupra podișului nins. Când zăpada se va fi topit, soarele va stăpâni iarăși, dogorind ca și mai înainte, câmpiile de piatră. Și iarăși, zile de-a rândul, o lumină uscată se va revărsa, din cerul încremenit, peste întinderea pustie, unde nimic nu amintea de oameni.

— Ce-a făcut? spuse el întorcându-se către Balducci. Și înainte ca jandarmul să fi deschis gura, mai întrebă: Știe franțuzește?

— Nu, nici o vorbă. De o lună îl tot caută, dar ai lui îl ascundeau. L-a omorât pe văru-său.

— E împotriva noastră?
— Nu cred. Dar poți să știi?
— De ce l-a omorât?
— S-au certat între ei, cred. Se pare că unul îi era dator celuiilalt niște grâu. Lucrurile sunt cam încurcate. L-a omorât pe văru-său cu un cosor. Cum ai tăia un berbec: hârști, și gata!

Balducci se prefăcu a-și trece un tăiș peste beregată, și arabul îl urmărea acum atent, cu un fel de neliniște. Daru simți cum îl năpădește un val de mânie împotriva acestui om, împotriva tuturor oamenilor, a răutății lor jalnice, a urii lor neistovite, a setei lor de sânge.

Dar ceainicul bolborosea pe plită. Îi turnă iar ceai lui Balducci, șovăi, apoi îi turnă din nou și arabului, care bău și de data asta cu lăcomie. Cum își ținea brațele ridicate, veșmântul i se desfăcu și învățătorul îi zări pieptul slab și vînjos.

— Îți mulțumesc, fiule, spuse Balducci. Și acum, am luat-o din loc.

Se ridică și se îndreptă către arab, scoțând din buzunar o bucată de frânghie.

— Ce vrei să faci? întrebă pe un ton sec Daru.

Balducci, nedumerit, îi arătă frânghia.

— Nu-i nevoie.

Bătrânul jandarm șovăi:

— Cum vrei. Măcar ești înarmat?

— Am o pușcă de vânătoare.

— Unde?

— În cufăr.

— Ar trebui s-o ții lângă pat.

— De ce? Nu văd de ce m-aș teme.

— Tu nu ești în toate mințile, fiule. Dacă se răzvrătesc, nimeni nu mai e la adăpost, aceeași primejdie ne pândește pe toți.

— Mă voi apăra. Am vreme să-i văd când vin.

Balducci începu să râdă, apoi, pe neașteptate, mustața îi acoperi dinții încă albi.

— Ai vreme să-i vezi? Strașnic! Asta și spuneam întotdeauna ai fost cam țicnit. De asta te și iubesc atâta, și fiu-meu e la fel.

În timp ce vorbea, își scosese revolverul și îl așezase pe catedră.

— Ia-l. N-am nevoie de două arme până la El Ameer.

Revolverul strălucea pe scândura vopsită în negru. Când jandarmul se întoarse către el, învățătorul îi simți izul de curea și de cal.

— Ascultă, Balducci, spuse deodată Daru, mi-e silă de toate astea, și de prizonierul tău mai mult ca de orice. Dar nici nu mă gândesc să-l predau. Mă voi bate, dacă va trebui. Dar asta nu.

Bătrânul jandarm rămase în picioare în fața lui, privindu-l cu severitate.

— Nu e bine ce faci, rosti el rar. Nici mie nu-mi place treaba asta. Nu te obișnuiești atât de ușor să târăști după tine un om legat. Am îmbătrânit în slujbă și tot mi-e rușine. Dar nici nu-i putem lăsa să-și facă de cap.

— Nu-l voi preda, repetă Daru.

— Ți-am mai spus.

— Nu fac una ca asta orice s-ar întâmpla. Spune-le ce ți-am spus: nu-l predau.

Se vedea limpede că Balducci se străduie să găsească o soluție. Îl privi pe arab și apoi iar pe Daru. În sfârșit se hotărî.

— Nu, n-o să le spun nimic. Dacă nu vrei să ne ajuți, n-ai decât, eu n-o să te denunț. Am primit ordinul să-ți las prizonierul, și ți-l las. Semnează-mi hârtia asta.

— Nu-i nevoie. N-o să tăgăduiesc că mi l-ai adus aici.

— Ești nedrept cu mine. Știu că vei spune adevărul. Te-ai născut aici, ești un om de nădejde. Dar trebuie să semnezi; ăsta-i regulamentul.

Daru deschise sertarul, scoase o sticlă cu cerneală violetă, tocul de lemn roșu cu peniță specială, cu care făcea literele model pe caietele de caligrafie ale elevilor săi, și semnă. Jandarmul împături cu grijă hârtia și o puse în portofel. Apoi se îndreptă către ușă.

— Te însoțesc, zise Daru.

— Nu, spuse Balducci. Nu te strădui să fii politicos. M-ai jignit.

Îl privi pe arab, care stătea nemișcat în același loc, oftă cu necaz și se întoarse iar către ușă:

— Rămâi cu bine, fiule, spuse el.

Ușa se trânti în urma lui. Balducci se ivi în dreptul ferestrei, apoi dispăru. Zăpada îi înăbușea pașii. Calul se mișcă dincolo de zid, găinile cotcodăciră speriate. O clipă mai târziu, Balducci trecu din nou prin fața ferestrei, ducând calul de căpăstru. Înainta spre potecă, fără să se mai uite îndărăt și se făcu nevăzut, urmat de cal. Un bolovan se auzi rostogolindu-se domol. Daru se întoarse către prizonier. Acesta nu se clintise din locul lui dar îi urmărea fiecare mișcare cu privirea.

— Așteaptă, spuse învățătorul în arabă și se îndreptă către ușa camerei. Pe prag se răzgândi, se duse la catedră, luă revolverul și-l băgă în buzunar. Apoi, fără să se uite la prizonier, intră în cameră.

Rămase multă vreme întins pe divan, privind cum cerul se întunecă treptat și ascultând tăcerea. În primele zile când venise aici, îndată după terminarea războiului, tăcerea aceasta îi păruse chinuitoare. Cerase un post în orașelul de la poalele munților care despart deșertul de podișurile înalte. Acolo, pereții stâncoși, verzi și negri către miazănoapte, trandafirii sau violeți spre miazăzi, se înălțau la hotarul veșnicei veri. Îl numiseră într-un post aflat mai la nord, chiar pe podiș. La început îndurase cu greu pustietatea și tăcerea acestor pământuri sterpe, unde, cât cuprindeai cu ochii, nu vedeai decât pietre. Ici-colo, brazde adânci, aducând cu niște arături, fuseseră săpate pentru a scoate la iveală o anume piatră de construcție. Oamenii din partea locului nu arau decât ca să culeagă pietre. Uneori râcăiau câțiva pumni din pământul strâns de-a lungul anilor în vreo văgăună, folosindu-l ca îngrășământ pentru grădinile sărace de prin sate. Țara întreagă era pe trei sferturi acoperită numai cu pietre. Orașele se nășteau, străluceau, apoi piereau. Oamenii trăiau, se iubeau sau se urau, apoi mureau. În acest deșert nimeni, nici el și nici oaspetele său, nu însemna nimic. Și totuși, Daru știa că, departe de acest deșert, nici unul și nici celălalt n-ar fi putut trăi cu adevărat.

Când se ridică de pe divan, din sala de clasă nu se auzea nici cel mai mic zgomot. Îl uimi bucuria care-l năpădise la gândul că arabul a fugit, că este iar singur și că nu mai are de luat nici o hotărâre. Dar prizonierul era tot acolo. Doar că se culcase cât era de lung între sobă și catedră, și, cu ochii deschiși, privea în tavan. Acum i se vedeau bine buzele groase, care-i dădeau o înfățișare îndărătnică.

— Vino, spuse Daru.

Arabul se ridică și-l urmă. Intrară amândoi în cameră și învățătorul îi arătă un scaun lângă masă, chiar sub fereastră. Arabul se așeză jos, privindu-l pe Daru.

— Ți-e foame?

— Da, spuse prizonierul.

Daru puse pe masă două tacâmuri. Luă făină și ulei, frământă într-o farfurie puțin aluat și aprinse sobița cu gaz. În timp ce turta se cocea, ieși și aduse din magazie puțină brânză, câteva ouă, curmale și lapte condensat. Când socoti că turta e coaptă, o puse la răcit pe marginea

ferestrei, încălzi niște lapte condensat subțiat cu apă și sparse ouăle pentru omletă. În timp ce le bătea, se izbi cu brațul de revolverul pe care-l avea în buzunarul drept. Lăsă castronul pe masă, trecu în clasă și băgă revolverul în sertarul de la catedră. Când se întoarse în cameră, se înnoptă. Aprinse lumina și-i întinse arabului mâncarea, spunându-i:

— Mănâncă.

Acesta luă o bucată de turtă, o duse repede la gură, dar se opri:

— Și tu? spuse el.

— Mănânc și eu după ce termini tu.

Buzele groase se întredeschiseră, arabul șovăi, apoi mușcă zdravăn din turtă.

După ce termină de mâncat, arabul îl privi pe învățător.

— Tu ești judecătorul?

— Nu, la mine rămâi doar până mâine.

— De ce mănânci cu mine?

— Mi-e foame.

Prizonierul tăcu. Daru se ridică și ieși. Aduse din magazie un pat de campanie, îl întinse între masă și sobă, perpendicular pe patul lui. Dintr-o valiză mare, care, sprijinită în picioare, într-un colț, îi slujea drept raft pentru dosare, scoase două pături și le așternu pe patul de campanie. Apoi se opri în mijlocul camerei, rămase așa o clipă și, în sfârșit, se așază pe patul lui. Terminase cu toate treburile și cu toate pregătirile. Acum nu mai avea încotro, trebuia să-l privească pe prizonier. Îl privi, așadar, încercând să și-l închipuie cu fața schimonosită de furie. Dar nu izbutea. Nu vedea decât o privire întunecată și strălucitoare și o gură animalică.

— De ce l-ai omorât? spuse, cu o voce atât de dușmănoasă, încât fu uimit el însuși când se auzi.

Arabul privi în lături.

— A fugit. Am alergat după el.

Înălță către Daru niște ochi întrebători și triști.

— Și acum ce-or să-mi facă?

— Ți-e frică?

Prizonierul se crispă, ferindu-și privirea.

— Ți pare rău?

Arabul îl privi, cu gura deschisă. Era limpede că nu înțelege. Mânia puneă stăpânire pe Daru. În același timp își simțea stângaci și ne la îndemână trupul mare, înghesuit între cele două paturi.

— Culcă-te aici, spuse cu nerăbdare. Ăsta-i patul tău.

Arabul nu se clintea. Îl strigă pe Daru:

— Ascultă!

Învățătorul îl privi.

— Jandarmul se întoarce mâine?

— Nu știu.

— Vii și tu cu noi?

— Nu știu. De ce?

Prizonierul se ridică și se întinse peste pătură, cu picioarele către fereastră. Lumina becului îl izbea drept în ochi. Îi închise.

— De ce? repetă Daru, stând în picioare în fața patului.

Arabul deschise ochii sub lumina orbitoare și îl privi, străduindu-se să nu clipească.

— Vino cu noi, îi spuse.

Se făcuse miezul nopții și Daru tot nu adormise. Se băgase în pat după ce lepădase totul de pe el. Avea obiceiul să doarmă gol. Dar când

se văzu dezbrăcat, șovăi. Se simțea vulnerabil, ar fi vrut să-și pună hainele. Apoi ridică din umeri. Văzuse multe în viață, și, dacă va fi nevoie, își va zdrobi adversarul. Din patul lui putea să-l vadă cum stă întins pe spate, tot nemișcat, cu ochii închiși sub lumina violentă.

Când Daru stinse becul, întunericul se închegă parcă dintr-o dată. Treptat, noaptea începu să învie în fereastra unde cerul fără stele vibra stins. Învățătorul desluși curând trupul culcat din fața lui. Arabul nu făcea nici o mișcare, dar părea că ține ochii deschiși. Un vânt slab dădea târcoale școlii. Poate că va izgoni norii și soarele va lumina iarăși.

În timpul nopții vântul se întete. Găinile dădură semne de neliniște, apoi se potoliră. Arabul se răsuci pe o parte, întorcându-se cu spatele la Daru, căruia i se păru că-l aude gemând. Stătu la pândă, urmărindu-i respirația, mai puternică și mai regulată decât până atunci. Asculta răsufierea aceea atât de apropiată și se lăsa în voia gândurilor, fără să poată adormi.

În camera în care de un an se deprinsese să doarmă singur, prezența aceasta îl stingherea. Îl stingherea și pentru că îi impunea un fel de fraternitate, pe care o refuza în împrejurările de față, dar pe care o cunoștea bine. Între bărbați, soldați sau prizonieri, care împart împreună aceeași cameră, se naște o ciudată legătură, ca și cum, părăsindu-și armurile o dată cu hainele, s-ar întâlni în fiecare seară, dincolo de tot ce-i desparte, în străvechea comunitate a visului și a oboselii. Daru izgoni acest gând: prostii, trebuia să doarmă.

Totuși, puțin mai târziu, când arabul se mișcă abia auzit, învățătorul era tot treaz. Când prizonierul se mișcă a doua oară, Daru se încordă, cu tot trupul la pândă. Arabul se ridică încet, sprijinindu-se în coate, cu gesturi de somnambul. Așezat pe marginea patului, așteptă, neclintit, fără să-și întoarcă privirea către Daru, ca și cum ar fi ascultat cu toată ființa. Daru nu se clinti, își aminti că revolverul rămăsese în sertarul catedrei. Cel mai bun lucru ar fi fost să intervină pe dată. Totuși continuă să-l observe pe prizonier, care, cu aceeași mișcare alunecoasă, își lăsa picioarele pe dușumele, așteptă puțin, apoi porni să se ridice încet. Daru tocmai voia să-l strige, când arabul începu să meargă cu pași firești, dar fără să facă cel mai mic zgomot. Se îndrepta către ușa din fund, care dădea spre magazie. Apăsă pe clanță cu grijă și ieși, trăgând ușa după el, dar fără s-o închidă. Daru nu se clintise: "Fuge, gândea el. Cu atât mai bine!" Totuși își încordă auzul. La găini era liniște: însemna că omul e pe podiș. Atunci ajunse până la el un zgomot slab de apă, despre care se întrebă ce poate fi, până în clipa în care arabul se ivi din nou în ușă, o închise cu grijă și se culcă la loc, fără zgomot. Atunci Daru se întoarse cu spatele și adormi. Ceva mai târziu i se păru că aude, din adâncurile somnului, pași furișându-se în jurul școlii. "Visez, visez!" își spunea întruna. Și dormea mai departe.

Când se trezi, cerul era senin, prin crăpăturile ferestrei pătrundea aerul rece și curat. Arabul dormea, încovrigat sub pături, cu gura căscată, doborât de somn. Dar când Daru îl zgâlțâi, tresări puternic, privindu-l fără să-l recunoască, cu niște ochi de nebun și cu o expresie atât de înfricoșată, încât învățătorul se dădu un pas îndărăt.

— Nu te teme. Sunt eu. Trebuie să mâncăm.

Arabul dădu din cap, încuviințând. Fața lui era acum liniștită, dar avea aceeași expresie absentă și distrată.

Cafeaua era gata. O băură, așezați alături pe patul de campanie, mușcând fiecare dintr-o bucată de turtă. Apoi Daru îl duse pe arab în magazie și-i arătă robinetul la care să se spele. Se întoarse în cameră, strânse păturile și patul de campanie, își făcu patul și deretică prin încăpere. Apoi ieși în fața școlii, trecând prin clasă. Soarele începuse să

se înalțe pe cerul albastru. O lumină proaspătă și vie se revărsa peste podișul pustiu. Pe cărare, zăpada începuse pe alocuri să se topească. Curând aveau să iasă din nou la iveală pietrele. Așezat la marginea podișului, învățătorul privea întinderea pustie. Se gândea la Balducci. Îl mâhnise și, într-un fel, îl dăduse afară, ca și cum n-ar fi vrut să fie băgat în aceeași oală cu el. Îi mai sunau încă în urechi cuvintele de rămas bun ale jandarmului, și, fără să știe bine de ce, își simțea sufletul nespus de pustiu și de vulnerabil. În acea clipă, de partea cealaltă a școlii, prizonierul tuși. Daru îl ascultă, aproape fără voie, apoi, furios, azvârli cu o piatră, care şuieră prin aer și se înfundă în zăpadă. Crima prostească a acelui om îl revolta, dar ar fi păcătuیت împotriva onoarei dacă l-ar fi predat. Gândul acesta era de-ajuns pentru a-l face să se simtă umilit până la nebunie. Îi blestema pe ai săi, pentru că i-l trimiseseră pe arab, dar și pe acesta, fiindcă îndrăznise să ucidă și nu știuse să fugă. Daru se ridică, se învârti de câteva ori prin fața școlii, așteptă, apoi intră înăuntru.

Arabul, aplecat deasupra pardoselii de ciment din magazie, se spăla pe dinți cu două degete. Daru îl privi, apoi îi spuse:

— Vino.

Intră în cameră primul. Îmbracă peste flanelă o haină de vânătoare și se încălță cu bocanci. Așteptă în picioare ca arabul să-și pună turbanul și sandalele. Trecură prin școală și învățătorul îi arătă tovarășului său ieșirea.

— Du-te, spuse el.

Arabul nu se clinti.

— Vin și eu, spuse Daru.

Arabul ieși. Daru intră în cameră și făcu un pachet cu pesmeți, curmale și zahăr. În sala de clasă, înainte de a ieși, șovăi o clipă în fața catedrei, apoi trecu pragul școlii și încuie ușa.

— Pe aici, spuse el.

O luă spre răsărit, urmat de prizonier. Dar nu apucaseră bine să se îndepărteze de școală, când i se păru că aude un zgomot slab în spatele lui. Se întoarse din drum, cercetă împrejurimile casei. Arabul îl privea, fără să pară a înțelege.

— Haidem, spuse Daru.

Merseră un ceas, apoi se odihniră lângă un colț calcaros de stâncă. Zăpada se topea din ce în ce mai repede, soarele zbicea pe dată băltoacele, curăța văzând cu ochii podișul care, treptat, se usca și începea să vibreze asemenea aerului. Când porniră din nou la drum, pământul răsuna sub pașii lor. Din când în când, în față, o pasăre spinteca văzduhul, cu un țipăt de bucurie. Daru sorbea, răsuflând adânc, lumina proaspătă. Un fel de exaltare creștea în el în fața întinderilor nesfârșite, acum aproape cu desăvârșire galbene sub bolta albastră a cerului. Mai merșeră încă o oră, coborând înspre sud. Ajunseră la un fel de ridicătură turtită, alcătuită din stânci sfărâmicioase. Din acel loc, podișul începea să coboare, la răsărit, spre o întindere joasă pe care se puteau zări câțiva copaci firavi, iar la sud, către niște mari grămezi de stânci care dădeau întregii priveliști o înfățișare chinuită.

Daru se uită cu atenție în amândouă direcțiile. La orizont nu se vedea decât cerul. Nu se zărea nici țipenie de om. Se întoarse către arab, care îl privea fără să înțeleagă. Daru îi întinse un pachet:

— Ține, spuse el. Ai aici curmale, pâine și zahăr. Hrană pentru două zile. Iată și o mie de franci.

Arabul luă pachetul și banii, dar rămase cu mâinile încărcate în dreptul pieptului, ca și cum n-ar fi știut ce să facă cu lucrurile primite.

— Acum, ia seama, spuse învățătorul, arătând cu mâna către

răsărit. Ăsta-i drumul care duce la Tinguit. Până acolo faci două ore. La Tinguit te așteaptă cei de la primărie și de la poliție.

Arabul privea spre răsărit ținând strâns la piept pachetul și banii. Daru îl apucă de braț și îl răsuci cu fața către miazăzi. La poalele înălțimii pe care se aflau se putea ghici, abia întrezărit, un fel de drum.

— Acolo e drumul care trece peste podiș. După o zi de mers vei da de pășuni și te vei întâlni cu cei dintâi nomazi. Te vor primi și te vor adăposti, după legea lor.

Arabul se întoarse către Daru, și un fel de spaimă începu să i se citească pe față.

— Ascultă, spuse el. Daru clătină din cap.

— Nu, taci. Acum te las.

Îi întoarse spatele, făcu câțiva pași grăbiți în direcția școlii, se mai uită o dată, nehotărât, la arabul nemișcat, apoi plecă. Merse așa câteva minute, fără să privească în urmă, auzind doar zgomotul propriilor săi pași, care răsunau pe pământul înghețat. După un timp, totuși, se uită îndărăt. Arabul era tot acolo, pe marginea colinei, cu brațele atârând pe lângă corp. Îl privea pe învățător. Daru simți cum i se pune un nod în gât. De furie, scoase o înjurătură, făcu un semn cu mâna, și porni la drum. Ajunsesse departe, când se opri din nou și privi, pe colină nu mai era nimeni.

Daru șovăi. Soarele se înălțase acum de-a binelea și începea să-i ardă fruntea. Învățătorul făcu calea întoarsă, la început cu pas nesigur, apoi cu hotărâre. Când ajunse pe colină, era lac de sudoare. Urcă povârnișul aproape în fugă și se opri gâfâind, în vârf. La miazăzi, întinderile de piatră se desenau limpede sub cerul albastru, dar la răsărit, peste câmpie, începea să se înalțe un abur cald. Și în această ceață ușoară, Daru, cu inima strânsă, îl descoperi pe arab, care înainta încet pe drumul închisorii.

Puțin mai târziu, stând în fața ferestrei din sala de clasă, învățătorul privea, fără să vadă, lumina proaspătă zvâcnind din înaltul cerului pe toată întinderea podișului. În spatele lui, pe tablă, între meandrele fluviilor Franței, se așterneau, scrise cu creta de o mână stângace, cuvintele pe care le citise puțin mai înainte:

— L-ai predat pe fratele nostru. Vei plăti.

Daru privea cerul, podișul, și, dincolo de el, pământurile nevăzute care se întindeau până la mare. În această țară nemărginită, pe care o iubise atât de mult, era singur.

JONAS SAU ARTISTUL LA LUCRU

"Azvârliți-mă în mare... căci știu că eu abat asupra voastră această furtună."

Iona, 1,12

Gilbert Jonas, pictor, credea în steaua lui. De altminteri, nu credea în nimic altceva, deși era plin de respect și chiar de o anume admirație față de credințele altora. Propria sa credință, totuși, nu era lipsită de virtuți, de vreme ce se întemeia pe credința ascunsă că el va obține întotdeauna mult de la viață, fără să merite nimic. De aceea, când, la treizeci și cinci de ani, se pomeni că vreo câțiva critici încep să-și dispute gloria de a-i fi descoperit talentul, nu se arătă deloc surprins. Dar seninătatea lui, pe care unii o puneau pe seama înfumurării, se explica, dimpotrivă, printr-o modestie plină de încredere. Jonas era mai curând

recunoscător stelei sale, decât propriilor lui merite.

Se arată ceva mai uimit când un negustor de tablouri se oferă să-i dea o sumă lunară, care-l scăpa de grija zilei de mâine. Zadarnic se strădui arhitectul Rateau, care, încă din vremea liceului, îl iubea pe Jonas și steaua lui, să-i arate că acești bani nu-i pot asigura decât o viață decentă, și că negustorul, în schimb, nu avea decât de câștigat.

— Voi primi, totuși, spunea Jonas.

Rateau, care izbutise, în tot ceea ce făcuse, numai luptându-se din greu, își certa prietenul.

— De ce să primești? Discută mai întâi!

Dar degeaba, Jonas îi mulțumea în sinea lui stelei.

— Fie cum vrei, îi spuse el negustorului.

Și părăsi slujba pe care o avea în editura tatălui său, pentru a se consacra cu totul picturii. "Ăsta zic și eu noroc!" spunea el.

De gândit însă gândea că de noroc nu se putuse plânge niciodată. De când se știa, tot norocos fusese. Astfel, simțea o duioasă recunoștință față de părinții lui, în primul rând pentru că nu se ocupaseră prea mult de creșterea lui, lăsându-i răgazul să viseze în voie, și apoi pentru că se despărțiseră din motive de adulter. Cel puțin acesta era pretextul invocat de tatăl lui, care uita să precizeze că era vorba de un adulter cu totul neobișnuit: nu putuse răbda faptele de milostenie ale nevestei, adevărată sfântă, care, fără gând rău, se dăruise cu trup și suflet omenirii în suferință. Dar bărbatul se voia stăpân deplin peste virtuțile nevestei. "M-am săturat până peste cap, spunea acest Othello, să mă văd înșelat cu toți săracii."

Această neînțelegere nu fu decât spre folosul lui Jonas: părinții lui, citind sau auzind că se cunosc destule cazuri de ucigași sadici născuți din părinți divorțați, se întrecură care mai de care să-l răsfete în fel și chip, spre a curma răul din rădăcină. Cu cât erau mai puțin vizibile efectele șocului suferit, după părerea lor, de conștiința copilului, cu atât se nelinișteau ei mai mult: ravagiile ascunse sunt fără îndoială și cele mai adânci. Era de ajuns, de pildă, ca Jonas să se declare mulțumit de el sau de ceea ce făcuse în ziua aceea, pentru ca neliniștea obișnuită a părinților lui să atingă limitele nebuniei, îl copleșeau atunci cu mii de atenții și copilul avea tot ce și-ar fi putut dori.

În sfârșit, presupusa lui nenorocire îi adusesese lui Jonas un frate devotat în persoana prietenului său Rateau. Părinții acestuia îl invitau adesea pe micuțul lui coleg de liceu, plângându-l pentru soarta lui nefericită. Cuvintele lor pline de milă treziră în fiul lor, băiat voinic și sportiv, dorința de a-l lua sub aripa lui ocrotitoare pe Jonas, pe care-l admira încă de pe acum, văzându-l cum izbutește în toate fără să-și dea prea mare osteneală. Admirația și bunăvoința se potriviră bine laolaltă, transformându-se într-o prietenie pe care Jonas o primi, așa cum primea totul, în chip firesc și încurajator.

Când, fără să se fi omorât din cale afară, își terminase studiile, norocul îi surâse iarăși: intră ca salariat la editura tatălui său, unde își făcu o situație, și, pe căi indirecte, își descoperi vocația de pictor. Tatăl lui Jonas, cel mai de seamă editor din Franța, socotea că, mai mult ca oricând, și tocmai pentru că se ajunsese la o criză a culturii, viitorul este al Cărții. "Istoria ne arată, spunea el, că oamenii, cu cât citesc mai puțin, cu atât cumpără mai multe cărți." Drept care el nu citea decât arareori manuscrisele ce i se aduceau și nu se hotăra să le publice decât în funcție de personalitatea autorului sau de actualitatea subiectului (singurul subiect mereu actual fiind sexul, editorul sfârșise prin a se specializa), îngrijindu-se doar ca reclamele să fie cât mai extravagante și publicitatea gratuită. Îi oferii, deci, lui Jonas, o dată cu secția de lectură,

mult timp liber, căruia acesta se strădui să-i afle o întrebuințare. Și așa descoperi Jonas pictura.

Pentru prima oară în viața lui se simți cuprins de un zel neistovit, de care nu se crezuse niciodată în stare; începu curând să picteze de dimineața până seara, și, tot fără nici cea mai mică osteneală, excela în acest domeniu. Nimic altceva nu părea să-l intereseze și numai printr-o minune se putu însura la vârsta convenită; pictura îl acapara cu totul. Ființelor și împrejurărilor obișnuite din viață nu le rezerva decât un surâs binevoitor, care îl scutea să se mai ocupe și altfel de ele. Trebui ca Rateau, care conducea în chip prea energic motocicleta pe care se afla și prietenul său, să aibă un accident, pentru ca Jonas, cu mâna dreaptă imobilizată, în sfârșit, printr-un bandaj, și plictisindu-se de moarte, să se poată gândi la dragoste, ba și până atunci, el se grăbi să vadă în acest grav accident un dar trimis de norocoasa lui stea. Dacă nu s-ar fi rănit, n-ar fi avut niciodată răgazul s-o privească pe Louise Poulin așa cum merita ea să fie privită.

Rateau, de altfel, era de altă părere. Mic și îndesat, nu-i plăceau decât femeile înalte. "Nu știu ce-ai găsit la furnica asta", spunea el. Louise era într-adevăr mică, cu pielea brună, cu părul și cu ochii negri, dar bine făcută și drăgălașă la chip. Jonas, înalt și zdravăn, se topea de dragul "furnicii", cu atât mai mult cu cât nimeni nu o întrecea în hărnicie. Vocația Louisei era activitatea. O atare vocație se potrivea de minune cu gustul lui Jonas pentru inerție și pentru foloasele ei. Louise se consacră mai întâi literaturii, atâta vreme cel puțin cât crezu că pe Jonas îl interesează editura. Citea tot ce-i cădea în mână, la întâmplare, și în câteva săptămâni fu în măsură să vorbească despre orice subiect. Jonas o admira și se socoti definitiv scutit de obligația de a citi, de vreme ce Louise îl informa îndeajuns despre toate, îngăduindu-i astfel să cunoască esențialul cu privire la descoperirile contemporane. "Azi nu mai trebuie spus, afirma Louise, că X este rău sau urât, ci că se vrea rău sau urât." Nuanța era importantă, și risca cel puțin să ducă, așa cum se grăbi să observe Rateau, la condamnarea întregului neam omenesc. Dar Louise puse lucrurile la punct arătând că acest adevăr, susținut fiind atât de presa specializată în confidențe sentimentale cât și de revistele filosofice, era universal și nu intra în discuție. "Fie cum vrei", spuse Jonas, și uită pe dată de cumplita descoperire, pentru a visa la steaua lui.

Louise lăsa baltă literatura de cum înțelese că pe Jonas nu-l interesează decât pictura. De îndată se consacră cu totul artelor plastice, cutreieră muzeele și expozițiile, târându-l după ea și pe Jonas, ce nu prea înțelegea pictura contemporanilor săi, din care pricină, în naivitatea lui de artist, se simțea stânjenit. Totuși se bucura că este atât de bine informat cu privire la tot ceea ce avea vreo legătură cu arta lui. E adevărat că, a doua zi chiar, uita până și numele pictorului ale cărui opere le văzuse în ajun. Dar Louise avea dreptate când îi amintea pe un ton ce nu admitea replică una din certitudinile care-i rămăseseră din perioada ei literară, și anume că, de fapt, nu uităm niciodată nimic. Hotărât lucru, steaua îl ocrotea și de astă dată pe Jonas, care putea astfel să se bucure, cu cugetul împăcat, atât de certitudinile memoriei cât și de comoditățile uitării.

Dar comorile de devotament pe care le risipea Louise străluceau mai minunat ca oricând în viața de fiecare zi a lui Jonas. Acest înger păzitor al său, îl scutea să-și mai cumpere pantofi, haine și rufe, treabă care, după cum se știe, mai scurtează cu o bucată zilele atât de scurtei noastre vieți. Fără să pregete, se lupta de una singură cu toate acele ne-numărate născociri ale mașinii de ucis timpul, începând cu imprimările

obscur ale securității sociale și terminând cu dispozițiile mereu reînnoite ale fiscalității. "Da, spunea Rateau, e limpede. Dar la dentist tot nu poate merge în locul tău." Asta n-o putea face, într-adevăr, în schimb telefona, reținând orele cele mai bune; se ocupa de golirea rezervorului de la mașină, de închirierea camerelor la hotel pe timpul vacanței, de aprovizionarea cu cărbuni; cumpăra ea însăși darurile pe care Jonas dorea să le ofere, alegea și expedia flori în numele lui, și mai găsea încă, în unele seri, răgazul de a trece pe la el când nu era acasă, spre a-i pregăti patul pe care, în acele nopți, el nu mai avea nevoie să-l facă înainte de a se culca.

Cu același devotament Louise intră în acest pat, apoi se ocupă de întâlnirea cu primarul, îl duse pe Jonas la primărie cu doi ani înainte ca talentul lui să fi fost, în sfârșit, recunoscut și organizează călătoria de nuntă în așa fel încât să nu rămână nici un muzeu nevizitat. Nu fără a fi găsit însă, mai înainte, în plină criză a locuințelor, un apartament de trei camere, în care se mutară la întoarcere. Turnă apoi, aproape unul după altul, doi copii, o fată și un băiat, conform planului ei, care prevedea trei copii, și care fu îndeplinit nu mult timp după ce Jonas părăsise editura pentru a se consacra definitiv picturii.

De cum născu, de altfel, Louise nu se mai dăruie decât, la început, copilului său, apoi copiilor săi. Mai încercă și acum să-l ajute pe Jonas, dar nu mai avea când. Îi părea rău că nu se mai poate îngriji de el, dar firea ei hotărâtă nu-i îngăduia să stăruie prea mult asupra acestor păreri de rău. "N-avem încotro. Fiecare cu meseria lui". Vorbă de care de altfel Jonas se declara încântat; căci el ținea, ca toți artiștii epocii sale, să treacă drept un meșter. Meșterul trebui așadar să se descurce mai mult singur, văzându-se silit să-și cumpere el singur pantofi. Totuși, nu numai că Jonas găsea că toate astea sunt în firea lucrurilor, dar el află aici o nouă pricină de a se socoti norocos. E drept că obosea umblând prin magazine, dar oboseala lui își afla răsplata în acel ceas de singurătate care dă atâta preț fericirii cuplului.

Problema spațiului vital rămânea, totuși, problema cea mai importantă a acestei familii, proaspăt întemeiată, căci în jurul ei timpul și spațiul, într-o îngemănată mișcare, se micșorau văzând cu ochii. Nașterea copiilor, noua meserie a lui Jonas, locuința strâmtă precum și venitul lui modest, care făcea cu neputință cumpărarea unui apartament mai mare, nu lăsau decât un câmp restrâns îndoitei activități a Louisei și a lui Jonas. Apartamentul se afla la etajul întâi al unui palat din secolul al XVIII-lea, în cel mai vechi cartier al capitalei. Mulți artiști locuiau aici, credincioși principiului că în artă căutarea noului trebuie să se facă într-un cadru vechi. Jonas, care împărtășea și el această convingere, se bucura mult că trăiește într-un asemenea cartier.

Nu se putea plânge, de vechi, apartamentul era vechi. Dar câteva modificări foarte moderne îi dăduseră o înfățișare originală, care consta în primul rând în faptul că li se oferea celor care locuiau aici un mare volum de aer în ciuda suprafeței reduse. Încăperile, neobișnuit de înalte și împodobite cu ferestre superbe, fuseseră, fără îndoială, destinate, dacă judecai după proporțiile lor mărețe, unor recepții fastuoase. Dar necesitățile aglomerării urbane și renta imobiliară îi constrânseseră pe proprietarii succesivi să despartă camerele prea mari prin niște pereți subțiri și să înmulțească astfel boxele pe care le închiriau la prețuri piperate turmei lor de locatari. Lucrul nu-i împiedica să-i laude ceea ce ei numeau "cubajul important de aer". Acest avantaj nu putea fi negat. El trebuia însă atribuit imposibilității în care se aflaseră proprietarii de a despărți camerele și în înălțime. Dacă lucrul ar fi fost cu puțință, este neîndoielnic că ei nu s-ar fi dat îndărăt de la nici un sacrificiu pentru a

oferi câteva adăposturi mai mult tinerei generații, în acea vreme foarte dornică de căsătorie și nespus de prolifică. Cubajul mare de aer nu prezenta însă numai avantaje. El avea neajunsul de a face ca încăperile să se încălzească greu iarna, ceea ce, din nefericire, îi obliga pe proprietari să majoreze plata caloriferului. Vara, din pricina ferestrelor imense, apartamentul era literalmente violat de lumină, jaluzelele lipseau. Proprietarii renunțaseră la ele, descurajați, fără îndoială, de înălțimea ferestrelor și de prețul lemnăriei. La urma urmei puteau fi foarte bine înlocuite cu niște perdele groase, care nu le puneau nici un fel de problemă în legătură cu prețul de cost, de vreme ce erau plătite de chiriași. Proprietarii, de altfel, nu pregetau să le vină acestora în ajutor, oferindu-le la prețuri exorbitante perdele provenite din propriile lor magazine. Filantropia imobiliară este într-adevăr pentru ei doar o ocupație de agrement. În mod obișnuit acești prinți ai timpului nostru se îndeletniceau cu vânzarea stămburilor și a catifelelor.

Jonas se extaziasă în fața avantajelor apartamentului și trecuse repede peste neajunsuri. "Fie cum vrei", îi spusese el proprietarului când venise vorba de plata caloriferului. În privința perdelelor, era de aceeași părere cu Louise, care găsea că e de ajuns să pună doar pe ferestrele din dormitor, lăsându-le pe celelalte goale. "N-avem nimic de ascuns", spunea acest suflet curat. Jonas fusese mai cu seamă cucerit de încăperea cea mai mare, care avea tavanul atât de înalt încât aici nu putea fi vorba să-ți instalezi acolo un bec. Intrai fără să urci vreo scară în această cameră legată printr-un coridor îngust de celelalte două, mult mai mici, și care dădeau una într-alta. În partea din fund a apartamentului era bucătăria, alături de closet și de o cămăruță numită pompos sală de duș. Ar fi putut, la o adică, să treacă drept așa ceva cu condiția ca să se fi instalat aici un duș, ca țeava lui să fi fost așezată vertical și ca locatarii apartamentului să consimtă să primească jetul de apă binefăcător fără să facă nici cea mai mică mișcare.

Din pricina înălțimii cu adevărat neobișnuite a tavanului și din pricina strâmtimii camerelor, apartamentul semăna cu o ciudată construcție din paralelipiped alipite, aproape în întregime de sticlă numai uși și ferestre, în care mobilele nu aveau pe ce se rezema, iar ființele, pierdute în lumina albă și violentă, păreau a pluti ca niște marionete într-un acvariu vertical. Mai mult, toate ferestrele dădeau către curte, adică la mică distanță, spre alte ferestre în același stil, în spatele cărora se zărea, foarte aproape, desenul înalt al unor noi ferestre care dădeau către o a doua curte. "Parcă am fi în sala oglinzilor", spunea Jonas, încântat. Sfătuiți de Rateau, hotărâseră să instaleze camera conjugală într-una din cele două încăperi mici, cealaltă urmând să adăpostească copilul pe care-l așteptau. Încăperea cea mare slujea lui Jonas drept atelier în timpul zilei și tot aici se adunau cu toții seara la ora mesei. De altfel se putea, la urma urmei, mânca și în bucătărie, cu condiția ca Jonas, sau Louise, să stea în picioare. Rateau pe de altă parte făcuse peste tot nenumărate instalații ingenioase. Ușile rulante, etajerele escamotabile și mesele pliante izbuteau să compenseze puținătatea mobilelor, accentuând înfățișarea de cutie cu surprize a acestui original apartament.

Dar când camerele se umplură cu tablouri și cu copii, trebuiră să se gândească neîntârziat la o schimbare. Înainte de nașterea celui de al treilea copil, Jonas lucra în încăperea cea mare, Louise tricota în camera conjugală, în timp ce copiii ocupau camera din fund, făcând aici un târaboii nemaipomenit sau târându-se, așa cum puteau, prin tot apartamentul. Hotărâră atunci să așeze leagănul noului născut într-un colț al atelierului, pe care Jonas îl izolă de restul încăperii printr-un

paravan făcut din tablouri suprapuse, ceea ce le îngăduia să audă plânsetele copilului și să poată astfel sări fără întârziere. Jonas, de altminteri, nu trebuia niciodată să-și lase lucrul, căci Louise i-o lua înainte. Fără să mai aștepte țipetele copilului, ea intra întruna în atelier, pe vârful picioarelor, e drept, și cu mii de precauții. Jonas, înduișat de grija ce i se purta, o asigură într-o zi pe Louise că nu e atât de sensibil și că zgomotul pașilor ei nu-l stânjeneau câtuși de puțin de la lucru. Louise îi răspunse că mai era și copilul, care nu trebuia trezit. Jonas, plin de admirație pentru această inimă de mamă ce se dezvăluia astfel, râse din tot sufletul de greșeala lui. Nu îndrăzni să spună că aparițiile precaute ale Louisei îl stânjeneau mai mult decât o intrare zgomotoasă, în primul rând pentru că țineau mai mult, apoi pentru că presupuneau o gesticulație anume: Louise, înaintând cu brațele larg depărtate, cu trupul aplecat ușor pe spate și zvârlind piciorul mai înainte, nu putea trece neobservată. Metoda putea chiar să se întoarcă împotriva intențiilor mărturisite ale Louisei, de vreme ce ea era în fiecare clipă amenințată să se izbească de vreunul din tablourile ce zăceau peste tot în atelier. Zgomotul îl trezea atunci pe copil, care își arăta mulțumirea așa cum putea, adică țipând cât îl ținea gura. Tatăl, încântat de capacitatea pulmonară a fiului său, alerga să-l răsfețe, înlocuit fiind curând în această treabă de nevastă-sa. Jonas ridica atunci pânzele trântite pe jos, apoi, cu penelul în mână, asculta fermecat vocea nepotolită și răsunătoare a fiului său.

Tot în acea vreme succesul îi adusese lui Jonas nenumărați prieteni. Aceștia își arătau bunele sentimente la telefon sau prin vizite făcute pe nepusă masă. Telefonul, care, după adâncă chibzuință, fusese așezat în atelier, suna adesea, trezindu-l întotdeauna din somn pe copil, ale cărui țipete se împleteau cu țârâitul poruncitor al aparatului. Dacă se întâmpla ca, în acea clipă, Louise să poarte de grijă celorlalți copii, ea se grăbea să alerge, aducându-i și pe ei lângă cel mic, dar aproape întotdeauna îl găsea pe Jonas ținând într-o mână copilul iar în cealaltă penelul și receptorul telefonului care îi transmitea o invitație prietenească la masa de prânz. Jonas se minuna că există oameni care vor să ia masa împreună cu el, în ciuda conversației lui atât de banale, dar ar fi preferat să iasă seara, spre a-și păstra întreagă ziua de lucru. Din nefericire, aproape întotdeauna prietenul nu putea să se întâlnească cu el decât în cutare zi anume, și numai la masa de prânz, pe care ținea neapărat să i-o rezerve iubitului său Jonas. Și iubitul Jonas primea: "Fie cum vrei!" — punea receptorul în furcă: "Ce om drăguț!", și-i întindea copilul Louisei. Apoi se așternea pe lucrul din care era curând nevoit să se întrerupă pentru masa de prânz sau de seară. Trebuia să dea la o parte pânzele, să desfacă masa pliantă și să se așeze în jurul ei împreună cu cei mici. Mâncând, Jonas mai arunca din când în când câte o privire către tabloul început, și uneori i se întâmpla, cel puțin în primele timpuri, să i se pară că micuții mestecă și înghit mai încet decât și-ar fi dorit el, lucru care îl făcea să găsească fiecare masă din cale afară de lungă. Dar într-o zi citi în ziar că pentru a asimila bine trebuie să mănânci pe îndelete, și de atunci fiecare masă fu pentru el o pricină de îndelungă bucurie.

Uneori era vizitat de noii săi prieteni. Rateau însă nu venea decât după cină. Ziua era la slujbă, și apoi știa că pictorii lucrează la lumina zilei. Dar noii prieteni ai lui Jonas făceau aproape cu toții parte din tagma artiștilor sau a criticilor. Unii pictaseră cândva, alții voiau să picteze, iar alții, în sfârșit, se ocupau de ceea ce fusese sau urma să fie pictat. Toți, desigur, puneau mai presus de orice munca artistului și se plângeau de organizarea lumii moderne, în care această muncă, precum și exercițiul meditației, indispensabil oricărui artist, devin atât de dificile. Se

plângeau așa după-amieze întregi, rugându-l pe Jonas să nu se întrerupă din lucru, să-și vadă de treabă ca și cum ar fi fost singur, să nu se sinchisească de prezența lor și să nu se poarte cu ei cum te-ai purta cu niște burghezi care nu știu ce preț are timpul pentru un artist. Jonas, bucuros că are niște prieteni care nu se supără când lucrează în prezența lor, se întorcea la tabloul lui, fără a înceta să răspundă la întrebările ce i se puneau sau râzând când se povesteau anecdote.

O purtare atât de firească îi făcea pe prietenii săi să se simtă din ce în ce mai bine. Buna lor dispoziție era atât de neprefăcută încât uitau până și de ora mesei. În schimb, copiii lui Jonas aveau în această privință o memorie mult mai bună. Ei dădeau buzna în cameră, se strecurau printre oaspeți, erau luați în brațe, săltau de pe genunchii unuia pe genunchii celui alt. Pătratul de cer care se desena deasupra curții începea în cele din urmă să se întunece și Jonas lăsa din mână penelul. Nu-i mai rămânea decât să-și invite prietenii la ce se va găsi de mâncare și să continue a vorbi, până noaptea târziu, despre artă, bineînțeles, dar mai cu seamă despre pictorii fără talent, plagiatori sau interesați, care nu erau de față. Lui Jonas îi plăcea să se scoale devreme, ca să poată profita de lumina de dimineață. Știa că-i va veni greu, că micul dejun nu va fi gata la timp și că se va simți obosit. Dar se bucura totodată că, într-o singură seară, află atâtea lucruri care nu puteau decât să-i folosească în arta lui, deși într-un fel de care nu-ți puteai da seama la prima vedere, "în artă, ca și în natură, nimic nu se pierde, spunea el. Să-i mulțumesc stelei mele!"

O dată cu prietenii veneau uneori și discipolii; Jonas devenise șef de școală. La început faptul îl uimise, căci nu putea vedea ce ar fi avut de învățat alții de la el, când el însuși mai avea atâtea de învățat. Artistul din el bâjbâia în întuneric; cum ar fi putut atunci să le arate altora calea cea adevărată? Dar înțelese destul de repede că un discipol nu era neapărat cineva care vrea să învețe ceva. Mai adesea, dimpotrivă, te făceai discipol din plăcerea dezinteresată de a-ți învăța maestrul. Din acea clipă putu accepta, cu umilință, marea cinste ce i se arăta. Discipolii îi explicau lui Jonas, de dimineața până seara, ce pictase și pentru ce. Jonas descoperea astfel în opera sa o seamă de intenții ce-l surprindeau oarecum, și o mulțime de lucruri care nici nu-i trecuseră prin cap când pictase. Se crezuse sărac, și iată că, datorită elevilor săi, se pomenea dintr-o dată bogat. Uneori, în fața atâtor bogății nebanuite, Jonas simțea parcă o ușoară mândrie: "E adevărat, totuși, își spunea el. Chipul acela din ultimul plan te silește să nu vezi nimic altceva. Nu prea înțeleg ce vor să spună când vorbesc de umanizarea indirectă. Trebuie totuși să recunosc că în tabloul ăsta am obținut un efect neobișnuit". Curând însă se grăbea să pună pe seama stelei sale această incomodă măiestrie. "Steaua e cea care deschide drumuri noi. Eu rămân lângă Louise și lângă copii".

Discipolii aveau de altfel și un alt merit: îl obligau pe Jonas să fie mai sever cu el însuși. Îl înălțau într-atâta în slăvi, mai cu seamă când vorbeau de conștiința lui de artist și de puterea lui de muncă, încât nici o slăbiciune nu-i mai era îngăduită. Își pierdu astfel vechiul său obicei de a ronțai o bucățică de zahăr sau de ciocolată după ce terminase o parte mai dificilă dintr-un tablou și înainte de a se așterne iar pe lucru. Dacă ar fi fost singur, s-ar fi lăsat, totuși, învins de slăbiciune. Dar fu ajutat în acest proces moral de prezența aproape constantă a discipolilor și a prietenilor, în fața cărora s-ar fi simțit oarecum stânjenit să ronțăie ciocolată și pe care, de altminteri, nu și-ar fi îngăduit niciodată să-i întrerupă din conversația lor atât de interesantă, cu nevinovata lui manie.

Discipolii îi pretindeau totodată să rămână credincios esteticii sale. Jonas, care trudea din greu și îndelung pentru a avea din când în când un fel de străfulgerare, în care realitatea i se arată dintr-o dată într-o lumină cu desăvârșire nouă, nu poseda decât o foarte vagă idee despre propria lui estetică. Discipolii săi, dimpotrivă, aveau mai multe, contradictorii și categorice, și, în această privință, nu era de glumit cu ei. Jonas ar mai fi dorit uneori să se lase în voia capriciului, acest prieten umil al artistului. Dar frunțile încruntate ale discipolilor, în fața acelora dintre tablourile lui care se îndepărtau de ideea lor, îl sileau să mediteze ceva mai mult asupra artei sale, lucru din care nu avea decât de câștigat.

În sfârșit, discipolii îl ajutau pe Jonas și în alt chip, silindu-l să-și spună părerea în legătură cu propriile lor producții. Nu trecea zi în care să nu i se aducă vreo pânză abia schițată, pe care autorul ei o așeza între Jonas și tabloul la care lucra, pentru ca schița să beneficieze astfel de cea mai bună lumină. Trebuia să-și spună părerea. Până atunci Jonas încercase întotdeauna o rușine ascunsă la gândul că el nu fusese niciodată în stare să judece o operă de artă. Cu excepția câtorva tablouri care-l umpleau de entuziasm și a unor mâzgăleli grosolane care săreau în ochi oricui, totul i se părea deopotrivă de interesant și de indiferent. Se văzu deci nevoit să-și înjghebeze un arsenal de judecăți, cu cât mai variate cu cât discipolii săi, având, ca toți artiștii din capitală, un oarecare talent, era silit să stabilească, atunci când erau cu toții de față, nuanțe cât mai diverse, care să-i mulțumească pe fiecare în parte. Această binevenită obligație îl sili așadar să-și facă un vocabular de specialitate și să aibă păreri despre arta lui. Dar, în ciuda acestei strădanii, nu-și pierdu bunăvoința înnăscută. El înțelese repede că discipolii săi nu-i cereau critici, cu care n-aveau ce să facă, ci numai cuvinte de încurajare, și, dacă era cu putință, laude. Trebuia doar să aibă grijă ca laudele să nu semene între ele. Jonas nu se mai mulțumi deci să fie doar binevoitor, așa cum fusese întotdeauna. Fu binevoitor cu ingeniozitate.

Și astfel se scurgea timpul lui Jonas, care picta în mijlocul prietenilor și discipolilor, așezați pe scaune dispuse acum în rânduri concentrice în jurul șevaletului. Adesea, la ferestrele din față, apăreau și vecinii, măbind numărul privitorilor. Jonas discuta, schimba păreri, examina pânzele ce i se arătau, îi surâdea Louisei când aceasta trecea prin atelier, potolea plânsetele copiilor și răspundea călduros la telefon, fără să lase o clipă din mână penelul, cu care, din când în când, mai adăuga o tușă la tabloul început. Într-un anume sens, viața lui era plină, fiecare ceas era bine întrebuințat și Jonas mulțumea cerului că nu-i îngăduia să afle ce-i plictiseala. Pe de altă parte, însă, trebuie să pui multe tușe una lângă alta pentru ca să umpli un tablou, și Jonas se gândea că nici plictiseala nu-i de lepădat, de vreme ce poți să scapi de ea printr-o muncă îndârjită. Producția lui Jonas, dimpotrivă, scădea pe măsură ce prietenii lui deveneau mai interesați. Chiar în puținele ceasuri când era cu desăvârșire singur, se simțea prea obosit pentru ca să mai încerce să câștige timpul pierdut în ajun. Și în acele ore se mulțumea să viseze la o nouă organizare, care să împace plăcerile prieteniei cu virtuțile plictiselii.

Îi vorbi despre toate acestea Louisei, care, la rândul ei, începuse să se neliniștească în legătură cu cei doi copii mai mari, care creșteau văzând cu ochii și cu strâmtimea camerei lor. Se gândea că n-ar fi rău să-i culce în încăperea cea mare, îndărătul unui paravan, iar pe sugar să-l ducă în camera cea mică, unde telefonul nu-l va mai trezi din somn. Și cum micuțului nu-i trebuia prea mult loc, Jonas va putea să-și instaleze tot acolo și atelierul. Pe oaspeți îi vor primi în încăperea cea mare, iar Jonas, care știa că va fi înțeleș în nevoia lui de a fi singur, va putea să

circule între cele două camere, vizitându-și prietenii, sau lucrând, după voie. Mai mult, copiii trebuind să se culce devreme, oaspeții nu-și vor mai putea îngădui să rămână până noaptea târziu.

— Minunat, spuse Jonas, după ce se gândi puțin.

— Și apoi, adăugă Louise, dacă prietenii tăi vor pleca devreme, o să fim și noi doi mai mult timp împreună.

Jonas o privi. O umbră de tristețe trecu pe fața Louisei. Mișcat, o luă în brațe și o strânse în piept cu duioșie. Ea rămase așa, și, timp de o clipă, se simțiră fericiți ca la începutul căsătoriei lor. Dar Louise i se desprinsă din brațe: camera era poate prea mică pentru Jonas. Începu să facă măsurători cu metrul de tâmplărie și descoperiră că, dacă țineau seama de locul ocupat de pânzele răspândite prin tot atelierul, dintre care cele mai multe erau ale discipolilor, el lucra, de obicei, într-un spațiu doar cu puțin mai mare decât cel care urma să-i fie atribuit. Fără să mai stea pe gânduri, Jonas începu mutarea.

Norocul nu-l părăsea însă, cu cât lucra mai puțin, cu atât faima lui creștea. Expozițiile lui erau așteptate cu nerăbdare și dinainte socotite adevărate evenimente. Se mai găseau, e drept, vreo câțiva critici, printre care și doi dintre vizitatorii obișnuiți ai atelierului lui Jonas, care-și scriau cronicile la temperatură oarecum călduță. Dar indignarea discipolilor îl despăgubea pe Jonas din plin de un necaz atât de mic. Desigur, afirmă aceștia din urmă cu tărie, și ei prețuiau înainte de orice lucrările din prima sa perioadă, dar căutările lui actuale pregăteau o adevărată revoluție. Jonas se mustra în sinea lui pentru ușoara iritare pe care o simțea ori de câte ori i se ridicau în slăvi primele opere și mulțimea cu multă căldură. Numai Rateau mormăia: "Ciudate lighioane! Te iubesc în chip de statuie, nemișcat. Omul viu nu le place". Dar Jonas își apăra discipolii: "Tu nu poți înțelege, îi spunea el lui Rateau. Ție îți place tot ce fac eu". 'Rateau râdea: "Da de unde? Mie nu tablourile tale îmi plac, ci pictura ta".

Oricum, tablourile erau admirate în continuare și, în forma unei expoziții primite cu multă căldură, negustorul propuse, din proprie inițiativă, o creștere a sumei lunare. Jonas acceptă, exprimându-și recunoștința. "Cine te-ar auzi, îi spuse negustorul, ar crede că ții la bani". Atâta bunăvoință cuceri inima pictorului. Dar când îi ceru negustorului autorizația de a dona un tablou pentru o vânzare de binefacere, acesta vru să știe dacă o atare treabă "îi putea aduce vreun profit". Jonas n-ar fi putut să-i spună. Negustorul îi propuse deci să rămână cinstit la cele hotărâte în contract, care îi acorda privilegiul exclusiv asupra vânzării.

— Un contract e un contract, spuse el.

În contractul lor binefacerea nu fusese prevăzută.

— Fie cum vrei, spuse pictorul.

Noua organizare a casei nu-i adusese lui Jonas decât satisfacții. Putea acum, într-adevăr, să se izoleze destul de des spre a răspunde numeroaselor scrisori pe care le primea și pe care politetea sa nu le putea lăsa fără răspuns. Unele se ocupau de arta lui Jonas, altele, cu mult mai numeroase decât primele, de autorul scrisorii, care, fie voia să fie încurajat în vocația lui pentru pictură, fie cerea un sfat sau un ajutor bănesc. Acum numele lui Jonas apărea din ce în ce mai des în ziare și se pomeni și el solicitat, ca atâția alții, să intervină spre a denunța niște nedreptăți cu totul revoltătoare. Jonas răspundea, scria despre artă, mulțimea, dădea sfaturi, se lipsea de o cravată spre a trimite un mic ajutor, semna, în sfârșit, manifestele de protest atât de îndreptățite ce-i erau înfățișate. "Nu cumva te-ai apucat de politică? Las-o mai bine pe seama scriitorilor și a fetelor urâte", spunea Rateau. Nu, el nu semna decât acele manifeste care se declarau străine de orice spirit de partid.

Dar toate făceau caz de independența lor de opinii. Cât era săptămâna de mare, Jonas umbla cu buzunarele doldora de scrisori, la care nu mai apuca să răspundă la timp și care îl năpădeau întruna. Răspundea celor mai stăruitoare, care veneau în general de la necunoscuți, punându-le deoparte, în așteptarea unui moment mai prielnic, pe cele la care voia să răspundă pe îndelete, adică pe acelea care-i fuseseră trimise de prieteni. De atâtea obligații uitase ce înseamnă să mai poți hoinări în voie, cu inima senină. Se simțea mereu în întârziere și mereu vinovat, chiar când picta, lucru ce i se mai întâmpla din când în când.

Louise, din ce în ce mai ocupată cu creșterea copiilor, se lupta și cu acele treburi ale casei care, în alte împrejurări, i-ar fi revenit lui. Jonas era nefericit. La urma urmei pictura era pentru el o plăcere, în timp ce ea avea parte de ce era mai rău. Își dădea seama de asta mai ales când ea era plecată cu treburi în oraș. "La telefon", striga băiatul cel mare, și Jonas lăsa baltă tabloul la care lucra, pentru a se apuca din nou de el, câteva clipe mai târziu, cu cugetul împăcat și cu o invitație suplimentară. "Plata gazului", urla încasatorul în ușa deschisă de unul dintre copii. "Numaidecât, numaidecât!" Când Jonas termina cu telefonul sau cu plata gazului, un prieten, un discipol, sau amândoi uneori, se țineau după el, până în cămăruță, spre a termina conversația începută. Cu timpul toți oaspeții ajunseseră să cunoască bine micul coridor. Nu se mai urneau de acolo, flecăreau între ei, îi cereau lui Jonas părerea strigând peste capetele celorlalți sau dădeau buzna, pentru o clipă, în cămăruță. "Aici cel puțin, exclamau cei care intrau, te mai poate vedea omul pe îndelete." Jonas se înduioșa: "Aveți dreptate, spunea el, în ultima vreme nu mai apucăm să ne mai vedem." Simțea și el cât îi dezamăgește pe cei pe care nu mai avea când să-i vadă, și lucrul îl mâhnea. Adeseori era vorba de prieteni pe care ar fi dorit mult să-i întâlnească. Dar prea numeroasele lui ocupații nu-i mai îngăduiau să accepte toate invitațiile. Lumea începuse să-l vorbească de rău: "Umblă cu nasul pe sus. De când s-a ajuns, nu mai știe de prieteni." Sau: "Nu se iubește decât pe sine". Nu aveau dreptate, el iubea pictura, o iubea pe Louise, copiii, pe Rateau, pe încă vreo câțiva prieteni, și nutrea o mare simpatie pentru toată lumea. Dar viața e scurtă, timpul zboară ca vântul, iar energia lui Jonas avea și ea o margine. Era greu să pictezi lumea și oamenii și, în același timp, să trăiești în mijlocul lor. Nu putea nici măcar să se plângă sau să explice cuiva toate acestea, căci se pomenea bătut pe umăr: "Socotește-te fericit! Gloria se plătește!"

Vrafurile de scrisori creșteau, așadar, discipolii nu-l lăsau să răsuflă nici o clipă, cei din lumea mare îl vizitau de dimineața până seara. Pe aceștia din urmă Jonas îi prețuia, de altfel, pentru că, în loc să se pasioneze, ca toată lumea, după genealogia familiei regale engleze sau după concursurile gastronomice, erau interesați de pictură. De fapt era vorba mai cu seamă de femei din lumea mare, ale căror purtări erau uimitor de firești. Ele nu cumpărau niciodată tablouri dar își aduceau prietenii la artist acasă, în speranța, rareori împlinită, că vor cumpăra ei în locul lor. În schimb, îi dădeau o mână de ajutor Louisei, mai cu seamă pregătind ceaiul pentru vizitatori. Ceștile treceau din mână în mână, străbăteau coridorul, de la bucătărie până în încăperea cea mare, făceau apoi calea întoarsă și aterizau în cele din urmă în micul atelier în care Jonas, în mijlocul unui mic grup de prieteni și de vizitatori care umpleau camera, continua să picteze, până în clipa în care era nevoit să lase jos penelul și să ia, cu recunoștință, ceașca pe care o fascinantă făptură o umpluse, anume pentru el, cu ceai.

Își bea ceaiul, privea schița pe care unul dintre discipoli tocmai o așezase pe șevalet, râdea cu prietenii, se întrerupea brusc spre-a-l ruga

pe vreunul dintre ei să pună la poștă teancul de scrisori pe care le scrisese în timpul nopții, îl ridica de jos pe băiatul mijlociu care i se încurcase printre picioare, poza pentru o fotografie, și apoi: "Jonas, la telefon", flutura prin aer ceașca cu ceai, își croia drum, cerându-și scuze, prin mulțimea îngrămădită în coridor, se întorcea iar în atelier, picta un colț de tablou, se oprea din lucru spre a răspunde fascinantei făpturi că-i va face, neîndoielnic, portretul, și iar începea să picteze. Lucra, și deodată: "Jonas, trebuie să semnezi ceva!" "Cine-i, spunea el, factorul?" "Nu, ocnașii din Cașmir." "Bine, vin îndată!" Alerga la ușă unde în aștepta un tânăr prieten al oamenilor înarmat cu un manifest de protest, voia să știe dacă politica nu are aici nici un amestec, semna după ce primise asigurări liniștitoare și ascultase un discurs muștrător în legătură cu îndatoririle pe care i le creează privilegiile sale de artist și se întorcea din nou în atelier unde îi erau prezentați, fără ca el să le poată înțelege numele, un proaspăt campion de box sau cel mai mare dramaturg dintr-o țară străină. Dramaturgul, care nu știa franceza, stătea în fața lui timp de cinci minute, exprimând prin niște priviri pline de emoție tot ceea ce nu putea spune mai limpede prin cuvinte, în timp ce Jonas încuviința din cap cu o sinceră simpatie. Din fericire această situație fără ieșire era curmată de intrarea vijelioasă a ultimului predicator la modă, care ținea să fie prezentat marelui pictor. Jonas, încântat, nu întârzia să-i comunice acest lucru, apoi mai pipăia o dată teancul de scrisori din buzunar, apuca pensula, dădea să picteze, dar înainte de asta trebuia să mulțumească pentru perechea de prepelici primiți chiar atunci în dar, se ducea să-i închidă în camera conjugală, se întorcea în atelier, accepta o invitație la masă din partea donatoarei prepeliciarilor, ieșea din nou, la strigătele Louisei, spre a constata, pe viu, că prepelicarii nu fuseseră dresați pentru viața de apartament, drept care îi închidea în camera de duș, unde se porneau să urle în asemenea hal, încât, până la urmă, nimeni nu-i mai auzea. Din când în când, pe deasupra capetelor vizitatorilor, Jonas întâlnea privirea Louisei, și i se părea că această privire e tristă. Venea, în sfârșit, și seara, unii plecau, alții mai rămâneau în camera cea mare, privind înduioșați cum Louise culca copiii, ajutată grațios de o elegantă doamnă cu pălărie, ce se socotea nefericită că va ajunge atât de curând la ea acasă, unde viața, risipită pe două etaje, era infinit mai puțin intimă și mai lipsită de căldură decât viața familiei Jonas.

Într-o sâmbătă după-amiază, Rateau îi aduse Louisei un ingenios aparat de uscat rufe, care se putea fixa de tavanul bucătăriei. Apartamentul era tixit de lume, iar în cămăruță, înconjurat de cunosători, Jonas o picta pe donatoarea câinilor, pictat fiind la rândul său de un artist oficial. Acesta, după cum spuse Louise, executa o comandă a statului. "Tabloul se va numi *Artistul la lucru*." Rateau se retrase într-un colț, de unde își privi prietenul care, în chip vădit, era cu totul absorbit de treaba lui. Unul dintre cunosători, care nu-l văzuse niciodată pe Rateau, se aplecă spre el:

— Ce zici? Nu arată rău deloc.

Rateau nu-i răspunse.

— Pictezi probabil, continuă celălalt. Și eu. Ascultă ce-ți spun; e în declin.

— Crezi? spuse Rateau.

— Da. Așa-i succesul. Nimeni nu-i rezistă. E un om sfârșit.

— E în declin, sau e sfârșit?

— Un artist în declin e un artist sfârșit. Nu vezi? Nu mai are ce picta. Îl pictează alții pe el, ca să-l agațe pe perete.

Mai târziu, în toiul nopții, în camera conjugală, Louise, Rateau și

Jonas, ultimul în picioare, ceilalți doi așezați pe marginea patului, tăceau. Copiii dormeau, câinii fuseseră trimiși la țară, Louise spălase un maldăr de farfurii și de cești, Jonas și Rateau le șterseseră. Oboseala era plăcută.

— De ce nu vă luați o servitoare? spuse Rateau în fața vrafului de farfurii murdare.

Dar Louise, cu melancolie:

— Unde s-o mai culcăm și pe ea?

Tăceau, așadar.

— Ești mulțumit? întrebă deodată Rateau.

Jonas surâse, dar cu un aer obosit.

— Da. Toți sunt drăguți cu mine.

— Nu, spuse Rateau. Nu te încrede în ei. Printre ei sunt și oameni răi.

— La cine te gândești?

— La prietenii tăi pictori, de pildă.

— Știu, spuse Jonas. Dar așa sunt cei mai mulți dintre artiști. Nici chiar cei mai mari nu sunt niciodată siguri că există. De aceea caută dovezi, judecă, condamnă. Asta îi întărește, e un început de existență! Sunt atât de singuri!

Rateau clătină din cap:

— Crede-mă, spuse Jonas, eu îi cunosc. Trebuie iubiți.

— Dar tu exiști? spuse Rateau. Tu nu vorbești niciodată de rău pe nimeni.

Jonas începu să râdă:

— Nu vorbesc, dar gândesc adeseori. Numai că eu uit.

Deveni dintr-o dată grav:

— Nu, nu sunt sigur că exist. Dar voi exista, de asta nu mă îndoiesc.

Rateau o întrebă pe Louise ce crede de toate astea. Ea ieși din toropeală și spuse că Jonas are dreptate: părerea oaspeților lor nu avea nici o importanță. Importantă era doar munca lui Jonas. Și ea simțea că copilul îl stânjenește în lucru. Crescuse și vor trebui să cumpere un divan care va mai lua din spațiu. Cum se vor descurca până când vor găsi un apartament mai mare? Jonas cerceta cu privirea camera conjugală. Fără îndoială că nu va fi formula ideală, din pricina patului foarte lat. Totuși, camera era toată ziua liberă. Îi spuse planul său Louisei, care chibzui. În dormitor, cel puțin, Jonas nu va putea fi deranjat; nu vor îndrăzni să se culce pe patul lor.

— Tu ce părere ai? întrebă la rândul ei Louise pe Rateau.

Acesta îl privea pe Jonas. Jonas se uita la ferestrele din față. Apoi își ridică ochii către cerul fără stele și se duse să tragă perdelele. Când se întoarse, îi surâse lui Rateau și se așeză lângă el pe pat, fără un cuvânt. Louise, care se vedea că e frântă de oboseală, le spuse că merge să facă un duș. Când cei doi prieteni rămaseră singuri, Jonas simți cum umărul lui Rateau îl atinge pe al său. Privind drept înainte, Jonas spuse:

— Îmi place să pictez. Aș vrea să pictez toată viața, zi și noapte.

Nu-i ăsta un adevărat noroc?

Rateau îl privea cu dragoste:

— Da, spuse el, e un adevărat noroc.

Copiii creșteau și Jonas era fericit când îi vedea veseli și voinici.

Acum se duceau la școală, de unde se întorceau la ora patru. Jonas putea să se bucure de prezența lor și sâmbăta după-amiază, și joia, și, de asemenea, cât era ziua de lungă, în timpul numeroaselor și nesfârșitelor lor vacanțe. Nu erau încă destul de mari ca să se joace în liniște, dar se arătau îndeajuns de puternici ca să umple apartamentul cu certurile și cu râsetele lor. Trebuiau potoliți, muștrați, amenințați cu

bătaia. Rufăria trebuia spălată, nasturii cusuți; Louise nu mai prididea. Fiindcă nu puteau să găzduiască o servitoare și nici măcar s-o introducă în strânsa intimitate în care locuiau, Jonas sugera că n-ar fi fost rău să se facă apel la ajutorul sorei Louisei, Rose, care rămăsese văduvă cu o fată mare. "Da, spuse Louise, cu Rose n-o să ne simțim stânjeniți. Oricând vom vrea, îi vom putea spune că nu mai e nevoie de ea." Jonas se bucură de această soluție care o ușura atât de mult pe Louise cât și propria lui conștiință, chinuită de gândul că nevastă-sa se obosește prea mult. Ușurarea fu cu atât mai mare cu cât sora își aducea adeseori și fata în ajutor. Erau două suflete de aur; virtutea și sentimentele cele mai dezinteresate ieșeau la iveală în toate manifestările firii lor cinstite. Făcură minuni pentru a veni în ajutorul rudelor și nu-și cruțară deloc timpul. Le veni în ajutor plictiseala vieților lor singuratice precum și plăcerea de a se simți la îndemână în casa Louisei. Într-adevăr, după cum era de așteptat, nimeni nu încercă vreun simțământ de stinghereală la prezența lor, iar cele două femei se socotiră aici, încă din prima zi, ca la ele acasă. Încăperea cea mare căpătă cele mai felurite întrebări, fiind în același timp sufragerie, loc unde se călcau rufe și cameră de copii. În cămăruța în care dormea cel mic, depozitară pânzele lui Jonas și așezară un pat de companie pe care dormea Rose, când venea singură.

Jonas ocupa camera conjugală și lucra în spațiul dintre pat și fereastră. Trebuia doar să aștepte ca odaia să fie dereticată, întotdeauna abia după cea a copiilor. Apoi nu-l mai deranja nimeni, în afară de cazul în care se lua ceva din dulap; singura mobilă de acest fel din casă se afla în dormitor. Vizitatorii, deși mai puțin numeroși, căpătaseră noi tabieturi, și, împotriva tuturor speranțelor Louisei, nu șovăiau, spre a putea flecări cu Jonas în tihnă, să se întindă pe patul conjugal, până când veneau și copiii, să-și sărute tatăl. "Arată-ne tabloul!" Jonas le arăta tabloul la care picta și-i săruta cu dragoste. Când îi trimitea din cameră simțea că inima lui le aparține, în întregime și pentru totdeauna. Fără ei viața lui nu ar fi fost decât pustiu și singurătate. Îi iubea tot atât cât își iubea și pictura, pentru că numai ei pe lumea asta mai erau atât de vii ca și ea.

Totuși, fără să știe de ce, Jonas lucra mai puțin ca înainte. Era tot plin de sânguință dar picta mai anevoie, chiar în clipele când era singur. În acele clipe stătea și privea cerul. Toată viața lui fusese distrat și absent, acum deveni visător. În loc să picteze, se gândea la pictură, la vocația lui. "Îmi place să pictez", își spunea încă, dar mâna care ținea penelul îi atârna de-a lungul trupului, iar el asculta muzica îndepărtată a unui aparat de radio.

Faima lui începuse să scadă. I se aduceau articole pline de reticențe, altele de-a dreptul ostile, și, din când în când câte unul atât de răuvoitor, încât Jonas simțea o strângere de inimă. Dar își spunea că și aceste atacuri pot folosi la ceva și că ele îl vor îndemna să lucreze mai bine. Cei care veneau să-l mai vadă se purtau cu mai puțin respect, așa cum te porți cu un vechi prieten față de care n-ai a te sfii! Când voia să lucreze: "Ai tot timpul", îi spuneau. Jonas simțea că, într-un fel, ei îl anexau încă de pe acum propriului lor eșec. Dar, într-un anume sens, această nouă solidaritate îi încălzea parcă inima. Rateau ridica din umeri:

— Prost mai ești. Nu vezi că nu te iubesc?

— Ba acum au început să mă iubească puțin, răspundea Jonas.

Puțină dragoste e lucru mare. Ce importanță mai poate avea felul în care o capeți!

Jonas continua deci să vorbească, să scrie scrisori și, de bine, de rău, să picteze. Din când în când picta chiar cu tot dinadinsul, mai cu seamă duminica după-amiază, când copiii plecau la plimbare cu Louise și cu Rose. Seara, după ce lucrase puțin la tabloul început, era fericit. În

acea vreme picta ceruri.

În ziua în care negustorul îl încunoștință că, având în vedere că vânzarea tablourilor scăzuse simțitor, este nevoit, cu părere de rău, să-i micșoreze suma lunară, Jonas îl aprobă întru totul, dar Louise arată oarecare îngrijorare. Erau în septembrie și copiii aveau nevoie de încălțăminte, căci nu mai era mult și începea școala. Curajoasă ca întotdeauna, încercă să le lucreze ea hainele, dar curând trebui să se lase păgubașă. Rose, care știa să coasă nasturi și să cârpească, nu se pricepea la croitorie. În schimb, se pricepea la treaba asta verișoara bărbatului ei, care veni s-o ajute pe Louise. Uneori ea se instala în camera lui Jonas, pe un scaun, într-un colț, unde această făptură tăcută rămânea atât de liniștită, încât Louise îi sugera lui Jonas să picteze o *Lucrătoare*. "Bună idee", spuse Jonas. Se puse pe treabă, strică două pânze, apoi se apucă iar de cerul început. A doua zi se plimbă vreme îndelungată prin apartament și, în loc să picteze, se lăsă în voia meditațiilor. Un discipol foarte înfierbântat îi aduse un lung articol, pe care altfel Jonas nu l-ar fi citit, din care află că pictura lui era lipsită de valoare și că importanța ei fusese exagerată; negustorul îi telefonă pentru a-i vorbi iarăși despre îngrijorarea lui în legătură cu cifra scăzută a vânzărilor. Jonas rămânea însă mai departe pierdut în visuri și în meditații. Îi spuse discipolului că articolul cuprindea și lucruri adevărate, dar că el, Jonas, mai avea încă mulți ani de lucru.

Negustorului îi răspunse că îi înțelege îngrijorarea dar că nu i-o împărtășește. Avea în fața lui o operă măreață, cu adevărat nouă: va lua totul de la început. În timp ce vorbea, simți că nu se înșală și că steaua lui îl ocrotește. Totul era să se organizeze cum trebuie.

În zilele următoare încercă să lucreze în coridor, apoi în sala de duș, în sfârșit, în bucătărie. Dar pentru prima oară se simțea stingherit în lucru de oamenii pe care-i întâlnea peste tot, atât de cei pe care abia îi cunoscuse, cât și de ai săi, pe care-i iubea. Câtva timp nu mai pictă, ci doar cugetă. Dacă vremea ar fi fost bună, ar fi pictat peisaje. Din păcate, iarna bătea la ușă și, până în primăvară, nu se mai putea face mare lucru. Încercă, totuși, dar trebui să renunțe curând; frigul îl pătrundea până la oase. Își petrecu mai multe zile în tovărășia tablourilor, fie așezat în fața lor, fie privind din când în când pe fereastră. Își luă obiceiul să plece de acasă în fiecare dimineață. Ieșea cu gândul să facă schița vreunui copac, a unei case strâmbe, a unui chip întâlnit în cale. Când începea să se înnopteze, nu făcuse nimic. Cea mai mică ispită, jurnalele, o întâlnire întâmplătoare, vitrinele, căldura cafenelelor, îl prindea, dimpotrivă, cu totul. În fiecare seară se culca cu conștiința încărcată, străduindu-se zadarnic să-și găsească tot felul de scuze. După această perioadă de gol aparent era sigur că o să se apuce iar să picteze, mai bine ca înainte. Zbuciumul era lăuntric, și steaua nu va întârzia să se înalțe, din nou curată, scânteietoare, din mijlocul acelor neguri întunecate. Nu mai ieșea din cafenele. Descoperise că alcoolul îi dă starea de exaltare pe care o avea în zilele când lucra până la istovire, pe vremea când se gândea la tabloul pe care-l picta cu acea dragoste și căldură pe care nu o mai simțise decât față de copiii lui. La al doilea pahar de coniac, regăsea în el acea emoție sfâșietoare, care-l făcea stăpânul și totodată sclavul acestei lumi. Numai că se bucura de ea în gol, cu mâinile trândave, fără s-o fixeze într-o operă. Dar nimic nu semăna mai mult cu bucuria pentru care trăia, și el petrecea acum ore nesfârșite, visând, așezat la o masă, în cafenele zgomotoase și pline de fum.

Totuși se ferea de locurile și de cartierele frecventate de artiști. Când se întâlnea cu vreo cunoștință care începea să-i vorbească de

pictură, era cuprins de o adevărată spaimă. Se vedea cât de colo că vrea să fugă, și până la urmă chiar fugea. Știa ce se spune în spatele lui: "Se crede Rembrant", și chinul lui sporea. Nu mai surâdea, iar vechii lui prieteni trăgeau de aici o concluzie ciudată, dar inevitabilă: "Dacă nu mai râde înseamnă că e foarte mulțumit de sine". Știind asta, se făcea tot mai sălbatic, mai bănuitor. Era de ajuns ca, intrând într-o cafenea, să fie recunoscut de cineva din cei de față pentru ca totul să se întunece în el. Rămânea o clipă nemișcat, în picioare, plin de neputință și de o ciudată mâhnire, ascunzându-și tulburarea și nevoia lacomă și neașteptată de prietenie. Se gândea la privirea plină de bunătate a lui Rateau și ieșea repede în stradă. "Ce mutră!" spuse într-o zi cineva, chiar lângă el, în clipa în care pleca.

Nu mai frecventa decât cartierele mărginașe, unde nu-l cunoștea nimeni. Acolo putea să vorbească, să surâdă, să fie la fel de binevoitor ca înainte, căci toată lumea îl lăsa în pace. Își făcu și câțiva prieteni, care nu cereau prea mult de la el. Îi plăcea mai cu seamă tovărășia unui băiat ce-l servea într-un bufet de gară, unde mergea adesea. Acesta îl întrebase o dată "ce făcea în viața de toate zilele".

— Sunt pictor, răspunsese Jonas.

— Pictor sau zugrav?

— Nu, pictor.

— Atunci e greu, spusese celălalt.

Și nu mai discutaseră despre asta niciodată. Da, era greu, dar Jonas avea s-o scoată la capăt de îndată ce va ști cum să-și organizeze lucrul.

Umblând și bând pe unde nimerea, mai făcu și alte cunoștințe. Femeile îl ajutară. Putea să le vorbească, înainte sau după dragoste, putea mai ales să se laude puțin, ele îl înțelegeau, chiar dacă nu erau convinse de spusese lui. Uneori i se părea că simte în el vechea dorință de lucru. Într-o zi, încurajat de una din prietenele lui, se hotărî. Se întoarse acasă, încercă să lucreze din nou în dormitor, mai cu seamă că lipsea croitoreasa. Dar, după un ceas, puse pânza lângă perete, îi surâse Louisei fără s-o vadă și ieși. Bău toată ziua și își petrecu noaptea la prietena lui, fără s-o poată, de altminteri, dori. Dimineața, Louise îl primi cu fața răvășită de durere. Ea vru să știe dacă se culcase cu femeia aceea. Jonas îi spuse că nu, deoarece fusese beat, dar că se culcase cu altele înainte. Și pentru prima oară, cu inima zdrobită, o văzu pe Louise privindu-l cu acea expresie de om ce se îneacă, pe care o dă surpriza și o durere prea mare. Descoperi atunci că nu se mai gândise la ea în tot acest răstimp și se rușină. Îi ceru iertare, făgăduindu-i că de mâine totul va fi ca înainte. Louise nu putea vorbi și își întoarse capul spre a-și ascunde lacrimile.

A doua zi Jonas plecă de acasă dis-de-dimineată. Ploua. Se întoarse ud până la piele, cu brațele încărcate de scânduri. În camera cea mare doi prieteni, veniți să afle noutăți, își beau cafeaua.

— Jonas își schimbă maniera. Începe să picteze pe lemn, spuseră ei. Jonas surâse.

— Nu-i vorba de asta. Dar mă apuc într-adevăr de ceva nou.

Se duse în micul coridor în care dădeau ușile de la sala de duș, de la closet și de la bucătărie. Se opri în unghiul drept pe care-l făceau cele două coridoare și cercetă îndelung zidurile înalte ce urcau până la tavanul întunecat. Avea nevoie de un scaun fără spetează, pe care se duse să-l ceară portarului.

Când se întoarse în apartament, vizitatorii se mai înmulțiseră și, pentru a ajunge la capătul coridorului, avu de luptat cu dragostea prietenilor, fericiți că-l pot vedea, și cu întrebările familiei. Nevasta lui ieșea chiar în acea clipă din bucătărie. Jonas puse jos scaunul și o

strânse puternic la piept. Louise îl privi:

— Te rog mult să n-o mai iei de la capăt.

— Nu, spuse Jonas. Voi picta. Trebuie să pictez.

Dar se uită la ea ca și cum n-ar fi văzut-o, și părea că-și vorbește lui însuși. Se așternu pe lucru. La jumătatea zidurilor construi un podeț, obținând astfel ceva care semăna cu o cămăruță suspendată, foarte strâmtă, dar înaltă și adâncă. Spre seară totul era gata. Cu ajutorul scaunului, Jonas se prinse cu mâinile de marginea podețului și, pentru a pune la încercare rezistența întregii construcții, trase de câteva ori cu putere de ea. Apoi se amestecă printre oaspeți, și toți se bucurară că-l văd din nou atât de prietenos. Seara, după ce casa se mai goli puțin, Jonas luă o lampă cu gaz, un scaun, un taburet și o ramă. Le urcă pe toate în cămăruța lui suspendată, sub privirea uimită a celor trei femei și a copiilor.

— De acum înainte, zise el din ungherul lui înalt, voi lucra fără să mai stingheresc pe nimeni.

Louise îl întrebă dacă era sigur că va putea să picteze acolo.

— Bineînțeles, spuse el, am nevoie de loc foarte puțin, voi fi mai liber. Există pictori de seamă care au pictat la lumina lumânării și...

— E destul de solid podețul?

Podețul era solid.

— Fii liniștită, spuse Jonas, e o soluție minunată, și coborî.

A doua zi în zori urcă iar sus, se așeză pe scaun, puse rama pe taburet, sprijinind-o de perete, și așteptă așa, fără să aprindă lampa. Singurele zgomote pe care le auzea limpede veneau de la bucătărie sau de la closet. Toate celelalte păreau îndepărtate, iar vizitele, țârâitul soneriei sau al telefonului, tot acel du-te-vino zilnic, conversațiile ajungeau la el în chip nedeslușit, ca și cum ar fi venit din strada sau din curtea vecină. Mai mult, în timp ce tot apartamentul era scăldat într-o lumină crudă, aici penumbra era odihnitoare. Din când în când venea câte un prieten și se oprea dedesubt.

— Ce faci acolo, Jonas?

— Lucrez.

— Fără lumină?

— Da, pentru moment.

Nu picta, dar medita. În această penumbră și în această liniște abia tulburată, care, dacă o asemuia cu tot ceea ce trăise el până atunci, i se părea liniștea deșertului sau a mormântului, își asculta propria inimă. Toate acele zgomote nu mai aveau parcă nici o legătură cu el, deși i se adresau lui. Era ca un om care moare singur, la el acasă, în somn. Dimineața telefonul sună, febril și insistent, în casa pustie, deasupra unui trup de-a pururi surd. Dar el trăia, el asculta în sine această liniște, își aștepta steaua, încă ascunsă, dar care se pregătea să urce din nou, să răsară, în sfârșit, strălucitoare, peste acele zile goale și tulburi.

"Strălucește, strălucește, spunea el. Nu mă lipsi de lumina ta." Nu se îndoia că steaua va străluci din nou. Dar trebuia să mai mediteze o vreme, acum că avea, în sfârșit, norocul să fie singur fără să se despartă de ai săi. Trebuia să descopere un lucru pe care nu-l înțelesese încă limpede, deși îl știuse întotdeauna și deși pictase întotdeauna ca și cum l-ar fi știut. Trebuia să dezlege, în sfârșit, acea taină, care nu era numai taina artei, știa bine. Iată, de ce nu aprindea lampa.

Acum Jonas se urca în fiecare zi în cămăruța lui suspendată. Vizitatorii se împușinară, căci Louise, ocupată cu gospodăria, nu avea timp de vorbă. Jonas cobora la vremea mesei, după care urca iar în ungherul lui. Rămânea aici ziua întreagă, nemișcat în întuneric. Noaptea cobora și se culca lângă nevastă-sa, care la acea oră dormea de mult.

După câteva zile o rugă pe Louise să-i dea să mănânce sus, ceea ce ea și făcu, cu o grijă care-l înduioșa pe Jonas. Pentru ca să n-o mai obosească și altă dată, îi spuse să facă câteva provizii, pe care le luă sus cu el. Cu timpul, nu mai coborî deloc ziua. Dar de provizii abia de se atingeau.

Într-o seară o chemă pe Louise și îi ceru câteva păături:

— O să dorm aici.

Louise îl privea, cu capul dat pe spate. Deschise gura vrând să spună ceva, dar tăcu. Cerceta doar chipul lui Jonas, cu o privire neliniștită și tristă; dintr-o dată el văzu cât de mult îmbătrânise, și ce urme adânci lăsase și asupra ei oboseala vieții lor. Se gândi atunci că n-o ajutase niciodată cu adevărat. Dar înainte ca el să-i poată vorbi, ea îi surâse cu o dragoste care-i dădu lui Jonas o strângere de inimă.

— Cum vrei tu, dragul meu, spuse ea.

De atunci își petrecu și nopțile sus și nu mai coborî aproape deloc. Curând casa se goli de vizitatori, de vreme ce Jonas nu mai putea fi văzut nici în timpul zilei și nici seara. Unora li se spunea că a plecat la țară, altora, când minciuna devenea obositoare, că și-a găsit un atelier. Numai Rateau venea cu sfințenie. Se urca pe scaunul fără spetează iar capul lui mare și cumsecade depășea nivelul podețului:

— Cum merge? spunea el.

— Minunat.

— Lucrezi?

— E ca și cum aș lucra.

— Dar nu văd nici o pânză!

— Totuși lucrez.

Dialogul acesta, purtat în condițiile arătate, nu putea fi multă vreme prelungit. Rateau dădea din cap, cobora, o ajuta pe Louise reparând vreun lighean sau vreo broască de ușă, apoi, fără să se mai urce pe scaun, își lua rămas bun de la Jonas, care-i răspundea din întuneric: "Noapte bună, frate". Într-o seară, Jonas adăugă la aceste cuvinte și un "mulțumesc".

— De ce-mi mulțumești?

— Pentru că mă iubești.

— Mare noutate! spuse Rateau și plecă.

Într-o altă seară, Jonas îl chemă pe Rateau, care veni grabnic. Pentru prima oară lampa era aprinsă. Jonas se aplecă peste marginea podețului cu o expresie adânc neliniștită:

— Dă-mi o pânză, spuse el.

— Dar ce-i cu tine? Ai slăbit, semeni cu o umbră.

— De câteva zile aproape nu mai mănânc. Dar nu-i nimic, trebuie să lucrez.

— Mai întâi mănâncă.

— Nu, nu mi-e foame.

Rateau aduse o pânză. Înainte de a se face nevăzut în ungherul său, Jonas îl întrebă:

— Cum o mai duc?

— Cine?

— Louise și copiii.

— Sunt bine. Ar fi și mai bine dacă ai fi cu ei.

— Dar sunt cu ei. Nu uita să le spui că sunt tot timpul cu ei.

Și dispăru. Rateau își arătă față de Louise îngrijorarea. Ea îi mărturisi că de câteva zile e foarte neliniștită. "Ce să fac? Ah! Dacă aș putea picta în locul lui!" Îl privea pe Rateau cu ochi nefericiți. "Nu pot trăi fără el", spuse ea. Avea din nou chipul ei de fată, care-l uimi pe Rateau. Acesta își dădu dintr-o dată seama că Louise roșise.

Lampa rămase aprinsă toată noaptea și toată dimineața următoare.

Când Rateau sau Louise veneau să-l întrebe ce face, le răspundea doar atât: "Lăsați-mă, lucrez". La prânz mai ceru niște gaz. Lampa, care începuse să fumege, străluci din nou cu o flacără vie până seara. Rateau rămase să cineze cu Louise și copiii. La miezul nopții își luă rămas bun de la Jonas. Așteptă o clipă sub ungherul în care lampa mai ardea încă, apoi plecă fără să spună nimic. În dimineața celei de a doua zi, când Louise se trezi, lampa era tot aprinsă.

Începea o zi frumoasă dar Jonas nu-și dădea seama de asta. Întorsese pânza cu fața la perete. Frânt de oboseală, aștepta, așezat pe scaun, cu mâinile odihnindu-i-se pe genunchi cu palmele în sus. Își spunea că de acum înainte nu va mai picta niciodată, era fericit. Auzea strigătele copiilor, zgomotul apei și al farfuriilor. Louise vorbea. Când trecea vreun camion pe bulevard, ferestrele mari zăngăneau. Lumea era acolo, tânără, vrednică să fie iubită. Jonas asculta minunata larmă a oamenilor. Venind de atât de departe, ea nu mai zădărnicea acea forță fericită din el, arta lui, acele gânduri cărora nu le putea da glas, pe veci tăcute, dar care-l înălțau deasupra tuturor lucrurilor, într-un aer liber și tare. Copiii alergau prin camere, fetița râdea, și chiar Louise, pe care n-o mai auzise râzând de atâta vreme. Îi iubea! Cât de mult îi iubea! Stinse lampa și, în întunericul care-l învăluia iarăși, i se păru că vede steaua, strălucitoare ca întotdeauna. Era ea, nu se înșela, și o mai privea încă, plin de recunoștință, când se prăbuși fără zgomot.

— Nimic grav, spunea, puțin mai târziu, doctorul pe care-l chemaseră. Muncește prea mult. Într-o săptămână e pe picioare.

— Se va vindeca, sunteți sigur? îl întrebă Louise, cu chipul răvășit.

— Se va vindeca.

În cealaltă cameră, Rateau privea pânza, în întregime albă, în mijlocul căreia Jonas scrisese, cu litere foarte mici, doar un singur cuvânt, ce putea fi descifrat, dar care nu știa dacă trebuie citit *solitar* sau *solidar*.

PIATRA CARE CREȘTE

Mașina cotea cu greu pe drumul de argilă clisoasă. Farurile luminară în noapte, de o parte a șoselei, apoi de cealaltă, două barăci de lemn acoperite cu tablă. Lângă cea de-a doua, pe dreapta, se zărea, în ceața ușoară, un turn construit din grinzi cioplite grosolan. Din vârful turnului pornea un cablu metalic, invizibil la bază, dar care pe măsură ce cobora în lumina farurilor, strălucea din ce în ce mai puternic, spre a se pierde în spatele povârnișului care tăia șoseaua. Mașina încetini și se opri la câțiva metri de barăci.

Omul din dreapta șoferului ieși, trudindu-se, din deschizătura, prea strâmtă pentru el, a portierei. O dată ajuns afară, lângă mașină, doborât de oboseală, înfipt greoi pe picioare, părea că ascultă mersul încetinit al motorului. Apoi se îndreptă în direcția povârnișului și intră în conul de lumină al farurilor. Se opri în vârful povârnișului, cu spatele uriaș proiectat pe întunericul nopții. După o clipă, întoarse capul. Fața neagră a șoferului lucea deasupra tabloului de bord, surzătoare. Omul făcu un semn. Șoferul întrerupse contactul. O liniște adâncă și răcoroasă se lăsă peste drum și pădure. Se auzi atunci zgomotul apelor.

Omul privea fluviul, în vale. Nu se vedea decât o largă mișcare de întuneric, semănată cu solzi strălucitori. Dincolo de ea, un întuneric mai dens, parcă închegat, fără îndoială, celălalt mal. Dacă te uitai bine, zăreai, totuși, pe acel mal încremenit, o lumină gălbuie care părea

flacăra unei lanterne îndepărtate. Uriașul se întoarse către mașină și făcu un semn din cap. Șoferul stinse farurile, apoi le aprinse, începând să semnalizeze la intervale regulate. Pe povârniș, omul acum se ivea, acum dispărea, mai înalt și mai masiv cu fiecare înviere. Deodată, de cealaltă parte a fluviului, la capătul unui braț nevăzut, o lanternă se înalță de mai multe ori în aer. La un ultim semn al celui care pândea de pe povârniș, șoferul stinse definitiv farurile. Mașina și omul dispărură în beznă. Acum fluviul era aproape vizibil, sau, mai curând, se zăreau câțiva dintre lungii lui mușchi lichizi, care străluceau în răstimpuri. De fiecare parte a drumului, nespus de aproape, se desena pe cer pădurea întunecată. Ploaia ușoară care udase drumul cu o oră mai devreme stăruia încă în aerul calduț, făcând și mai apăsătoare liniștea și nemișcarea acelui mare luminiș din inima pădurii virgine. Pe cerul negru tremurau stele încețoșate.

Dar de pe celălalt mal se înalță un zăngănit de lanțuri și un clipocit înăbușit de ape. Deasupra barăcii, la dreapta omului care aștepta nemișcat, cablul se încorda. Un scârțâit surd începu să-l străbată, în timp ce dinspre fluviu se ridica un zgomot, nemărginit și totodată slab, de ape răscolite. Scârțâitul deveni uniform, zgomotul de ape crescău și mai mult, apoi se preciza, pe măsură ce lanterna se apropia. Acum se putea vedea bine cercul de lumină gălbuie care o înconjura. Nimbul acesta se lărgi treptat, apoi se micșoră din nou, în timp ce lanterna strălucea în ceață, începând să lumineze, deasupra și în jurul ei, un fel de acoperiș pătrat din ramuri uscate de palmier, sprijinit la cele patru colțuri pe niște bețe groase de bambus. Acest adăpost rudimentar, pe lângă care se agitau umbre nedeslușite, înainta domol către mal. Când ajunse pe la mijlocul fluviului, se zăriră limpede, în lumina galbenă, trei bărbați goi până la brâu, aproape negri, purtând pălării de formă conică. Stăteau nemișcați, bine înfipti pe picioarele lor ușor depărtate, cu trupul aplecat puțin înainte din pricina curentului puternic ce izbea cu apele sale nevăzute în marginea unei plute mari și rudimentare ce se ivi abia la urmă, din noapte și din ape. Când bacul se apropie mai mult, omul zări în spatele adăpostului, în partea dindărăt, doi negri înalți, purtând și ei pălării mari de pai și îmbrăcați doar cu niște pantaloni de pânză groasă. Stăteau alături, mânuind din răspuțuri niște prăjini, care se afundau încet în fluviu, spre partea dindărăt a plutei, în timp ce negrii, cu aceeași mișcare încetinită, se aplecau deasupra apei, până la limita echilibrului în față, cei trei mulatri, nemișcați, tăcuți, priveau cum se apropie malul, fără să-și ridice ochii către cel care-i aștepta.

Dintr-o dată, bacul se izbi de capătul unui debarcader ce înainta în apă, luminat abia atunci de lanternă, care, în urma loviturii, începu să se legene. Negrii încremeniră cu mâinile înălțate, agățați de capătul prăjinilor ușor cufundate în apă, dar cu mușchii încordați, străbătuți de un freamăt neîntrerupt, ce părea că vine din apă și din apăsarea ei. Ceilalți oameni de pe plută zvârliră niște lanțuri în jurul stâlpilor debarcaderului, săriră pe el, și desfășurară un fel de punte rudimentară, al cărei plan înclinat acoperi partea din față a plutei.

Omul se întoarse la mașină și se urcă în ea, în timp ce șoferul puneă motorul în mișcare. Mașina se cățăără încet pe povârniș, se profilă o clipă pe cer, apoi se înclină către fluviu, începând să coboare. Cu frâna pusă, înainta încet, alunecând ușor pe noroi, oprindu-se, apoi pornind din nou. Străbătu debarcaderul cu zgomot mare de scânduri săltate, ajunse la capătul lui, unde mulatrii așteptau în tăcere, de o parte și de alta, și trecu încetișor pe plută. Când roțile de dinainte o atinseră, aceasta se scufundă puțin, dar săltă aproape de îndată la suprafață, primind întreaga greutate a mașinii. Șoferul duse mașina până în partea dindărăt

a plutei, în fața acoperișului pătrat de care atârna lanterna. Fără să mai întârzie, mulatrii strânseseră puntea mobilă și își făcură vânt pe bac, dezlipindu-l de malul noroios. Fluviul se arcui sub plută și o ridică la suprafața apei, pe care începu să alunece încet, la capătul unui drug înalt de fier, ce alerga pe cer, de-a lungul cablului. Negrii traseră prăjinile pe bac. Omul și șoferul ieșiră din mașină și rămaseră neclintiți la marginea plutei privind în susul apei. Nimeni nu vorbise în timpul manevrei, și, chiar și acum, toți stăteau la locurile lor, nemișcați și tăcuți, în afară de unul dintre negri, care-și răsucea o țigară din hârtie groasă.

Omul privea către locul unde fluviul se ivera din marea pădure braziliană, coborând către ei. Lat de mai multe sute de metri, apăsa cu apele lui tulburi și mătăsoase marginea bacului, apoi, slobod la cele două capete, se așternea din nou într-un singur val puternic, curgând lin prin pădurea întunecată, către mare și noapte. În aer plutea un miros veșted, venit din apă sau din cerul spongios. Se auzea clipocitul apelor grele sub bac și, de pe cele două maluri, în răstimpuri, chemarea broaștelor sau ciudate țipete de păsări. Uriașul se apropie de șofer. Acesta, mic și slab, sprijinit de unul din stâlpii de bambus, își înfundase mâinile în buzunarele unei salopete, cândva albastră, dar care acum era îmbâcsită de praful roșu ce le scrâșnise toată ziua între dinți. Cu un surâs fericit pe fața lui tânără dar plină de zbârcituri, privea, fără să vadă, stelele istovite ce mai pluteau încă pe cerul umed.

Dar țipetele de pasăre se auziră mai limpede, amestecate cu niște cârâituri necunoscute și, aproape în aceeași clipă, cablul începu din nou să scârțâie. Negrii își înfundară prăjinile și băjbăiră, cu mișcări de orbi, în căutarea fundului. Omul se întoarse către malul pe care-l părăsiseră. Era acoperit de noapte și de ape, nemărginit și sălbatic, ca și continentul de arbori ce se întindea dincolo de el, pe mii de kilometri. Între oceanul atât de apropiat și această mare vegetală, mâna de oameni care plutea la acel ceas pe fluviul sălbatic părea pe veci pierdută. Când pluta se izbi de un nou debarcader, ai fi putut crede că ajunsese, cu toate odgoanele rupte, la țărmul unei insule învăluite în întuneric, după zile întregi de navigație înspăimântată.

Când coborâră pe pământ, se auzi, în sfârșit, și glasul oamenilor. Șoferul îi plătise, iar ei, cu o voce ciudat de veselă în noaptea apăsătoare, salutau în portugheză mașina care pornea mai departe la drum.

— Ei spus șazeci de kilometri până la Iguape. Mai ai de mers trei ore și terminat. Socrate mulțumit, vesti șoferul.

Omul râse, cu un râs bun, puternic și cald, care îi semăna.

— Și eu, Socrate, sunt mulțumit. Sunt bucuros că drumul etare.

— Tu prea greu, domnu' d'Arrast, tu prea greu, râdea și șoferul, fără să se poată opri.

Mașina luase oarecare viteză. Gonea printre ziduri înalte de arbori și de vegetație luxuriantă, învăluită într-o mireasmă molatică și dulceagă. Muște luminoase își încrucișau zborul, săgetând fără odihnă întunericul pădurii și, la răstimpuri, păsări cu ochi roșii se izbeau pentru o clipă de parbrizul mașinii. Uneori, un urlet ciudat venea până la ei din străfundurile nopții, și atunci șoferul își privea vecinul, holbându-și ochii în modul cel mai comic.

Drumul cotea când la dreapta, când la stânga, traversând nenumărate pârauri, pe podețuri de scânduri șubrede, care săltau la trecerea mașinii. După o oră, ceața începu să se îndesească. Se porni o ploaie mărunță, subțind lumina farurilor, în ciuda zguduirilor, d'Arrast aproape adormise. Nu mai gonea prin pădurea umedă, ci din nou pe drumurile din Serra, pe care le străbătuseră în acea dimineață, plecând

din San Paolo. Acele drumeaguri de țară erau învăluite zi și noapte într-un praf roșu, al cărui gust îl mai simțeau încă în gură și care, jur-împrejur, cât vedeai cu ochii, acoperea vegetația rară a stepei. Soarele apăsător, munții palizi și mâncați de puhoaie, zebușii costelivi întâlniți în cale, având drept alai stoluri obosite și jalnice de vulturi urubu, lunga, nesfârșita călătorie prin deșertul roșu... Tresări. Mașina se opri. Erau în Japonia: case cu decorație fragilă de fiecare parte a drumului și, în case, chimonouri furișate. Șoferul vorbea cu un japonez îmbrăcat într-o salopetă murdară, pe cap cu o pălărie de pai, braziliană. Apoi mașina porni din nou.

— Spus numai patruzeci kilometri.

— Unde eram? La Tokio?

— Nu, Registro. La noi toți japonezii venit aici.

— De ce?

— Nimeni știut. Ei galbeni, domnu d'Arrast.

Pădurea începuse să se mai rărească, iar drumul se făcuse mai bun dar era la fel de lunecos. Mașina patina pe nisip, prin geam pătrundea o adiere umedă, caldută, puțin acrișoară.

— Tu simțit? spuse șoferul, trăgând aerul în piept cu lăcomie, ăsta miros de mare. Până la Iguape puțin.

— Dacă nu ni se termină benzina, spuse d'Arrast. Și adormi din nou, liniștit.

În zori, d'Arrast, abia trezit din somn, privea cu uimire din patul lui la încăperea în care se afla. Pereții mari erau proaspăt spoiți până la jumătate cu o vopsea întunecată. În partea de sus fuseseră cândva albi, dar acum erau acoperiți până în tavan cu un strat de var gălbui și scorjit. Paturile erau așezate pe două rânduri, câte șase de fiecare parte. Numai unul era desfăcut, la celălalt capăt al rândului în care se afla el, și acela era gol. Dar, auzind un zgomot din stânga, se întoarse către ușă, în pragul căreia stătea râzând Socrate, cu câte o sticlă de apă minerală în fiecare mână.

— Fericită amintire! spunea el.

D'Arrast se scutură din amorțeală. Da, spitalul în care primarul îi găzduise în ajun se numea "Fericită amintire".

— Amintire sigură, continuă Socrate. Spus mai întâi construit spital și mai târziu construit apa. Până atunci, fericită amintire, ține apa care pișcă și te spală.

Plecă, râzând și cântând, cătuși'de puțin obosit, după cum se vedea, de strănuturile cumplite care-l scuturaseră toată noaptea, și din pricina cărora d'Arrast nu putuse închide nici o clipă ochii.

D'Arrast se trezise acum de-a binelea. Prin ferestrele cu gratii din fața lui zărea o curte mică. Argila roșie fusese desfundată de ploaia care se vedea șiroind fără zgomot peste un pâlc înalt de aloes. O femeie trecea ținând întinsă cu amândouă mâinile deasupra capului o basma. D'Arrast se culcă iar, dar în clipa următoare se ridică și coborî din pat, care se îndoi și gemu sub greutatea lui. Socrate intră chiar atunci.

— Primar așteaptă afară, domnu' d'Arrast.

Dar, în fața expresiei lui d'Arrast:

— Nu te grăbi, el niciodată grăbit.

După ce se rase, cu apă minerală, d'Arrast se îndreptă spre ieșirea pavilionului. Primarul, care avea proporțiile și, sub ochelarii înrămați cu aur, înfățișarea unei nevăstuici amabile, părea absorbit în contemplarea ursuză a ploii. Dar un surâs încântător i se așternu pe chip de îndată ce-l zări pe d'Arrast. Își îndreptă trupul scund, și făcu repede câțiva pași înainte, încercând să-l strângă în brațe pe "domnul inginer". Chiar atunci o mașină frână în fața lor, de cealaltă parte a micului zid care

împrejmua curtea, derapă pe lutul ud și se opri de-a curmezișul.

— Judecătorul! spuse primarul.

Judecătorul, ca și primarul, era îmbrăcat într-un costum albastru închis. Dar era mult mai tânăr, sau cel puțin așa părea, din pricina staturii lui elegante și a obrazului său fraged, de adolescent uimit. Acum străbătea curtea, îndreptându-se către ei și ocolind băltoacele cu multă grijă. Când ajunse la câțiva pași de d'Arrast, întinse brațele către el, urându-i bun venit. Era mândru că-l poate primi pe domnul inginer, venirea lui era o mare cinste pentru sărmanul lor oraș, iar el, judecătorul, se bucura nespus la gândul serviciilor neprețuite pe care domnul inginer le va aduce orașului Iguape prin construirea micului dig ce va pune la adăpost de inundațiile periodice cartierul de pe malul fluviului. Să poruncești apelor, să supui fluviile, an! ce nobilă meserie, și nu mai încăpea nici o îndoială că sărmanii locuitori ai orașului Iguape nu vor uita niciodată numele domnului inginer și că, mulți ani de acum înainte, îl vor pomeni în rugăciunile lor. D'Arrast, subjugat de atâta farmec și de atâta elocință, mulțumi, fără a îndrăzni să se mai întrebe ce legătură poate exista între un judecător și un dig. De altfel, după părerea primarului, trebuiau să se ducă la club, unde persoanele cele mai de vază din oraș doreau să-l primească pe domnul inginer cu toată cinstea, înainte de a merge să viziteze împreună cartierul de pe malul fluviului. Dar cine erau aceste persoane de vază?

— Eu însumi, spuse primarul, în calitate de primar, domnul Carvalho, aici de față, căpitanul portului, și alți câțiva, mai puțin însemnați. De altfel, nu va fi nevoie să stați de vorbă cu ei căci nu știu franțuzește.

D'Arrast îl chemă pe Socrate și-i spuse că se va întoarce către prânz.

— Bine, spuse Socrate. Eu mers Grădina Fântânii.

— Grădina...?

— Da, toți știu unde este, nu teamă la tine, domnu' d'Arrast.

Ieșind, d'Arrast își dădu seama că spitalul se afla chiar la marginea pădurii, ale cărei ramuri uriașe se întindeau aproape până peste acoperișuri. Pe toată suprafața arborilor cădea o pânză de apă, pe care pădurea deasă o sorbea fără zgomot, ca un burete uriaș. Orașul, cam vreo sută de case acoperite de țiglă spălăcită, era așezat între pădure și fluviu, al cărui vuiet depărtat ajungea până la spital. Mașina străbătu mai întâi niște străzi noroioase și ajunse curând într-o piață pătrată, destul de mare. Printre bălți, lutul roșu mai păstra încă urme de cauciucuri, de roți de căruță și de copite. De jur-împrejurul pieței se vedeau case scunde, cu tencuiala felurit colorată, iar în spatele lor se înălțau cele două clopotnițe rotunde ale unei biserici în stil colonial, spoită în alb și în albastru. Peste acest decor sărac plutea, venind dinspre estuar, un miros de sare. Prin mijlocul pieței rătăceau câteva siluete, ude leoarcă. Pe lângă case umbla, cu pași mărunți, cu mișcări încete, o mulțime pestriță de gau-chos, de japonezi, de indieni metiși, precum și o seamă de personalități locale, ale căror haine elegante, de culoare închisă, păreau aici exotice. La trecerea mașinii se dădeau la o parte, apoi rămâneau pe loc, urmărind-o cu privirea. Când mașina se opri în fața uneia din casele din piață, în jurul ei se formă, în tăcere, un cerc de gauchos uzi până la piele.

La club, un fel de mic bar la primul etaj, mobilat cu o tejghea de bambus și cu niște măsuțe înalte din tablă groasă, persoanele de vază se strânseseră în număr mare. Se bău rachiul de trestie în cinstea lui d'Arrast, după ce primarul, înălțând paharul, îi urase bun venit și toată fericirea pe care și-o putea dori. Dar în timp ce d'Arrast își bea rachiul

lângă fereastră, un lungan cu pantaloni de călărie și cu jambiere de piele veni către el și, clătinându-se puțin pe picioare, îi ținu un mic discurs încâlcit, din care inginerul nu înțelegea decât cuvântul "pașaport". D'Arrast șovăi, apoi scoase hârtiile, pe care celălalt i le smulse cu lăcomie. După ce răsfoi pașaportul, lunganul manifestă o proastă dispoziție evidentă. Își reluă discursul, scuturând hârtiile sub nasul inginerului, care, fără să-și piardă cumpătul, privea liniștit la furiosul său interlocutor. În acea clipă judecătorul se apropie surâzând și vru să știe ce s-a întâmplat. Bețivul își aruncă o clipă ochii asupra firavei făpturi ce-și îngăduia să-l întrerupă, după care, clătinându-se în chip și mai primejdios, începu să fluture pașaportul pe sub nasul noului venit. D'Arrast, fără grabă, se așează la o măsuță și așteaptă. Dialogul deveni foarte viu și, cu totul pe neașteptate, judecătorul se răsti cu o voce năprasnică, de care nu l-ai fi crezut niciodată în stare. În chip la fel de neașteptat, lunganul bătu pe dată în retragere, ca un copil care a făcut o poznă. La un ultim răcnit al judecătorului, o porni către ușă, cu mersul nesigur al unui școlar leneș ce a fost pedepsit, și ieși.

Judecătorul se grăbi să-i explice lui d'Arrast, cu o voce melodioasă, că grosolanul personaj era șeful poliției, că el îndrăznea să pretindă că pașaportul nu este în regulă și că, pentru obrăznicia lui, va fi pedepsit. Domnul Carvalho se adresa apoi personajelor de vază, care se și grăbiseră să-l înconjoare pe d'Arrast, și păru că le întreabă ceva. După o scurtă discuție, judecătorul îi ceru domnului inginer toate scuzele cu putință, rugându-l să considere că numai beția putea să explice o asemenea nesocotire a sentimentelor de respect și de recunoștință pe care i le datora tot orașul Iguape și cerându-i să binevoiască a hotărî el însuși ce pedeapsă să i se aplice jalnicului personaj. D'Arrast răspunse că nu voia nici o pedeapsă, că incidentul era lipsit de importanță și că el nu dorea decât să ajungă cât mai repede la fluviu. Luă atunci cuvântul primarul, care afirmă, pe un ton plin de duioasă bunătate, că o pedeapsă era totuși necesară, că vinovatul va rămâne la arest și că vor aștepta cu toții ca eminentul lor oaspete să binevoiască a-i hotărî soarta. Nici un fel de cuvânt de împotrivire nu putu îndupleca asprimea lui surâzătoare, și d'Arrast se văzu nevoit să promită că va mai chibzui. Apoi hotărâră să viziteze cartierul de lângă fluviu.

Fluviul își revărsa apele gălbui peste malurile joase și alunecoase. Lăsaseră în urma lor ultimele case din Iguape și acum se găseau între fluviu și un povârniș înalt și abrupt, de care se agățau colibe de ramuri și de chirpici. În fața lor, la capătul povârnișului, ca și pe celălalt mal, începea, pe neașteptate, pădurea. Dar albia apelor se lărgea văzând cu ochiul printre copaci, până la o linie nedeslușită, de un cenușiu gălbui, marea. D'Arrast se îndreptă în tăcere către povârniș, al cărui perete purta urme încă proaspete ce arătau până unde se ridicase apa în diferite rânduri. O potecă plină de noroi ducea la colibe. În fața lor, câțiva negri priveau în tăcere la noii veniți. Câteva perechi se țineau de mână și, chiar pe marginea povârnișului, în fața adulților, un șir de copii de vârstă fragedă, cu 'pântecele umflat și cu picioarele subțiri, își holbau ochii rotunzi.

Când ajunse în fața colibelor, d'Arrast îl chemă cu un semn pe comandantul portului, un negru mare și surâzător, îmbrăcat într-o uniformă albă. D'Arrast îl întreabă în spaniolă dacă putea intra într-o colibă. Comandantul îl asigură că da, găsea chiar că ideea e minunată, și că domnul inginer va vedea lucruri foarte interesante. Se adresa negrilor, vorbindu-le vreme îndelungată, și arătând când spre d'Arrast, când spre fluviu. Negrii îl ascultau fără un cuvânt. Când comandantul tăcu, nimeni nu se clinti din loc. El le vorbi din nou, cu glas repezit. Apoi

se adresă direct unuia dintre oameni, care negă dând din cap. Comandantul spuse atunci câteva cuvinte cu o voce poruncitoare. Omul se desprinsese dintre ceilalți, oprindu-se în fața lui d'Arrast, și-i arătă drumul cu mâna. Dar privirea lui era dușmănoasă. Era un bărbat destul de vârstnic, cu părul încăruntat, lănos și scurt, cu fața îngustă și zbârcită. Avea trupul încă tânăr, umerii uscați și zdraveni iar sub pantalonii de pânză și sub cămașa zdrențuită i se ghiceau mușchii puternici. O luară înaintea, urmați de comandant și de mulțimea negrilor, și se cățărară pe un nou povârniș, și mai abrupt, pe care colibele din pământ, din cutii de tinichea și din trestie se țineau atât de greu că trebuiseră întărite cu bolovani. În drum se întâlneau cu o femeie ce cobora pe cărare, alunecând din când în când pe tălpile goale, și care purta pe creștet un bidon de tablă plin cu apă. Ajunseră la un fel de piață mică, înconjurată de trei colibe. Omul se îndreptă către una din ele și împinse o ușă de bambus cu țâțânile din liane. Apoi se trase la o parte, fără un cuvânt, uitându-se la inginer cu aceeași privire neclintită. În colibă, d'Arrast nu văzu în prima clipă decât un foc abia mocnit, aprins chiar în mijloc, de-a dreptul pe pământ. Apoi desluși, într-un ungher, în fund de tot, un pat de aramă, fără așternut și cu o somieră stricată, iar în ungherul opus, o masă, pe care se înșiruiau vase de lut. Între masă și pat se afla un fel de poliță, pe care fusese așezată la loc de cinste o cromolitografie înfățișându-l pe Sfântul Gheorghe. În rest, doar un morman de zdrențe, îngrămădite în dreapta ușii, și niște șorțuri de toate culorile, spânzurate la uscat de tavan, deasupra focului. D'Arrast, nemișcat, trăgea în piept izul de fum și de sărăcie care se ridica din pământul colibei, tăindu-i răsufarea. În spatele lui, comandantul bătu din palme. Inginerul se întoarse și, în prag, în lumina de afară, zări silueta grațioasă a unei tinere negrese care-i întindea ceva. El luă paharul și bău rachiul gros de trestie. Fata întinse tava după paharul gol și ieși, cu o mișcare atât de lunecoasă și de vie, încât d'Arrast simți dintr-o dată dorința s-o oprească.

Dar când ieși în urma ei, nu o mai recunoscuse în mulțimea negrilor și a persoanelor de vază din oraș, care se adunaseră în jurul colibei. Îi mulțumi bătrânului, iar acesta se înclină, fără un cuvânt. Apoi porni înapoi. Comandantul, care mergea în urma lui, își reluase explicațiile, întrebându-l totodată când își va începe lucrările societatea franceză din Rio și dacă digul va putea fi terminat înaintea marilor ploi. D'Arrast îi răspunse că nu știe, gândurile lui rătăceau însă departe. Cobora către fluviul răcoros, sub ploaia mărunță. Asculta acel vuiet uriaș pe care-l auzea fără încetare de când sosise aici și despre care nu putea niciodată spune dacă vine dinspre pădure sau dinspre fluviu. Când ajunse pe mal, privi în depărtare către linia tremurată a mării, către miile de kilometri de ape pustii, către Africa și, dincolo de ea, către Europa, de unde venea el.

— Domnule comandant, spuse el, din ce trăiesc oamenii aceștia?

— Muncesc, când au unde. Suntem săraci.

— Și ei sunt cei mai săraci?

— Da, sunt cei mai săraci.

Judecătorul, care sosea în acea clipă, alunecând ușor pe tălpile pantofilor lui fini, spuse că negrii îl iubeau încă de pe acum pe domnul inginer, care le va da de lucru.

— Știți poate, spuse el, că nu e zi în care să nu danseze și să nu cânte?

În clipa următoare, cu totul pe neașteptate, îl întrebă pe d'Arrast dacă se gândise la pedeapsă.

— Ce pedeapsă?

— Ați uitat de șeful poliției?

— Să-l iertăm.

Judecătorul spuse că lucrul nu e cu putință și că vinovatul trebuie pedepsit, în timp ce d'Arrast pornea îndărăt către Iguape.

În mica Grădină a Fântânii, misterioasă și tăcută sub ploaia mărunță, ciorchini de flori ciudate se revărsau de-a lungul lianelor, printre bananieri și pandanus. Grămezi de pietre ude însemnau locul de răscruce al cărărilor, pe care umbla la acea oră o mulțime pestriță. Metiși, mulatri, gauchos vorbeau între ei cu o voce scăzută sau se afundau, mergând agale, pe aleile de bambuși până la locul unde pâlcurile de copaci se îndeseau, devenind de nepătruns. Acolo, cu totul pe neașteptate, începea pădurea.

D'Arrast îl căuta pe Socrate în mulțime, când se pomeni cu el în spate.

— Azi sărbătoare, râse Socrate, sprijinindu-se cu amândouă mâinile de umerii uriași ai lui d'Arrast și țopăind în voie.

— Ce sărbătoare?

— Cum? se miră Socrate, și trecu în fața lui d'Arrast. Tu nu știi? Sărbătoarea lui Domnu' nostru Iisus Hristos. În fiecare an toți veniți la grotă cu ciocan.

Socrate arătă cu mâna, dar nu spre grotă, ci către un grup de oameni care, într-un colț al grădinii, părea că așteaptă ceva.

— Uite cum fost. Ascultă. Într-o zi statuia lui Iisus venit de la mare pe fluviu. Pescarii găsit pe ea. Frumoasă! Frumoasă! Ei spălat pe ea aici în grotă. Și o piatră crescut în grotă. În fiecare an, azi sărbătoare. Spargi, spargi cu ciocan bucăți din piatră, care purtat noroc. Tu spargi, spargi, ea crește, crește. Minune!

Ajunseră la grotă. Peste capetele celor ce așteptau, puteau zări intrarea scundă. Înăuntru, în întunericul străpuns de flacăra lumânărilor, o siluetă ghemuită izbea cu un ciocan. Omul, un gaucho deșirat cu mustați lungi, se ridică și ieși, ținând în palma deschisă, în așa fel încât să poată fi văzută, o bucățică de stâncă jilavă, pe care se grăbi s-o ascundă cu grijă în pumn, chiar înainte de a se fi îndepărtat cu totul. Un alt bărbat intra după el în grotă, încovoindu-și spinarea.

D'Arrast se întoarse și privi. În jurul lui pelerinii așteptau, fără să-l vadă, neclintiți sub ploaia care curgea din copaci în văluri subțiri. Aștepta ca și ei, în fața grotei, în aburul ploii, și nu știa ce. De o lună, de când venise în această țară, aștepta întruna ceva. Aștepta, în căldura roșie a zilelor umede, sub stelele mărunte ale nopții, în ciuda meseriei lui, în ciuda șoselor și a digurilor ce trebuiau construite, ca și cum munca pentru care venise aici nu era decât un pretext, prilejul unei surprize sau al unei întâlniri pe care nu și-o putea nici măcar închipui dar care-l aștepta, cu răbdare, la capătul lumii. Își alungă gândurile și se îndepărta de grotă, fără ca nimeni din micul grup să-i fi aruncat vreo privire, îndreptându-se către ieșirea grădinii. Trebuia să se întoarcă la fluviu și să se apuce de lucru.

Dar la poartă îl aștepta Socrate, care discuta cu însuflețire cu un bărbat mic și solid, lat în spate, cu pielea de un negru gălbui. Era ras în cap, din care pricină fruntea-i, frumos boltită, părea și mai mare. În schimb fața lui lată și netedă era împodobită cu o barbă foarte neagră, tăiată pătrat.

— El, campion, spuse Socrate în chip de prezentare. Măine mers procesiune.

Omul, îmbrăcat în haine marinărești de pânză groasă, purtând un tricou cu dungi albastre și albe pe sub bluza de marinar, îl cerceta atent

pe d'Arrast cu ochii săi negri și liniștiți. În același timp surâdea, arătându-și dinții foarte albi între buzele pline și lucioase.

— El vorbit spaniola, spuse Socrate și, întorcându-se către necunoscut: povestește la domnu' d'Arrast.

Apoi se îndreaptă dansând către un alt grup. Omul nu mai zâmbi, privindu-l pe d'Arrast cu o curiozitate fățișă.

— Te interesează, căpitane?

— Nu sânt căpitan, spuse d'Arrast.

— Nu-i nimic. Dar ești domn. Mi-a spus mie Socrate.

— Eu, nu. Dar bunicul meu a fost. Și tatăl lui, și toți cei din care se trage tatăl lui. Azi nu mai există domni în țara noastră.

— Înțeleg, spuse negrul râzând, toți sunt domni.

— Nu, n-ai înțeles. Nu mai există nici domni, nici oameni din popor. Celălalt chibzui o clipă, apoi spuse:

— Nimeni nu muncește, nimeni nu suferă?

— Ba da, milioane.

— Atunci, ăștia sunt oameni din popor.

— Dacă vrei, da, poporul există și azi. Dar stăpânii lui sunt polițiștii sau negustorii.

Fața binevoitoare a mulatrului se întunecă. Apoi el mormăi:

— Ptiu! să cumperi și să vinzi! Ce treabă murdară! Iar polițiștii sunt mai răi decât câinii.

Cu totul pe neașteptate izbucni în hohote de râs.

— Tu nu vinzi?

— Nu prea. Fac poduri, drumuri.

— Bună treabă! Eu sunt bucătar pe un vas. Dacă vrei, îți fac mâncarea noastră de fasole neagră.

— Sigur că vreau.

Bucătarul se apropie de d'Arrast și-l apucă de braț.

— Ascultă, mi-a plăcut ce mi-ai spus. vreau să-ți spun și eu ceva. Poate o să-ți placă și ție.

Îl trase aproape de ieșire, pe o bancă de lemn udă, sub un pâlc de bambuși.

— Eram pe mare, în dreptul Iguapei, pe un mic petrolier care aprovizionează porturile de pe coastă. Pe bord a izbucnit focul. Nu din vina mea, căci îmi cunosc meseria. Dar așa-i când e să se-ntâmple o nenorocire. Am izbutit să punem bărcile pe apă. În timpul nopții s-a stârnit o furtună pe mare, barca s-a răsturnat, iar eu m-am dus la fund. Când m-am ridicat din nou la suprafață, m-am izbit cu capul de barcă. Am început să plutesc la întâmplare. Noaptea era întunecoasă, valurile mari, eu nu prea știam să înot, și îmi era și frică. Deodată am văzut în depărtare o lumină și am ghicit că acolo e turnul bisericii Domnului nostru Iisus Hristos, din Iguape. I-am făgăduit atunci Domnului Iisus că, dacă mă ajută să scap cu viață, o să car pe creștet în timpul procesiunii o piatră grea de cincizeci de kilograme. N-o să mă crezi, dar apele s-au liniștit, și sufletul meu o dată cu ele. Am înotat lin, stăpânit de o mare fericire, și am ajuns la țărm. Măine îmi voi ține făgăduiala.

Îl privi dintr-o dată pe d'Arrast, cu chipul bănuitor:

— Îți vine să râzi?

— Nu. Făgăduielile trebuiesc ținute.

Bucătarul îl bătu pe umăr.

— Vino la fratele meu, pe malul fluviului. O să-ți fierb niște fasole.

— Nu, spuse d'Arrast, acum am treabă. Diseară, dacă vrei.

— Bine. Dar la noapte se dansează și se fac rugăciuni în a cea mare. E sărbătoarea Sfântului Gheorghe.

D'Arrast îl întrebă dacă va dansa și el. Fața bucătarului se întunecă.

Pentru prima oară, îi ocoli privirea.

— Nu, nu voi dansa. Măine trebuie să car piatra, și e tare grea. O să mă duc diseară la sărbătoarea sfântului, dar o să plec devreme.

— Ține mult?

— Toată noaptea, până dimineața târziu.

Se uită la d'Arrast, cu o privire oarecum rușinată.

— Vino la dans. O să mă iei la întoarcere cu tine. Altfel voi rămâne și voi dansa. Poate n-o să fiu în stare să mă stăpânesc.

— Îți place să dansezi?

Ochii bucătarului se aprinseră și în ei se desluși un fel de lăcomie.

— Îmi place. Și mai sunt și țigările de foi, sfinții, femeile... Uiți de toate, nu mai ascuți de nimeni.

— Sunt și femei? Toate femeile din oraș?

— Nu din oraș, ci din colibe.

Bucătarul zâmbi din nou.

— Vino. De căpitan o să ascult. Și o să mă ajuți să-mi țin făgăduiala.

D'Arrast se simți ușor enervat. Ce-i păsa lui de acea făgăduială absurdă? Dar, când privi chipul deschis și frumos care-i surâdea încrezător, pielea neagră lucind de sănătate și de viață, se pomeni spunând:

— Voi veni. Dar acum aș vrea să te mai duc câțiva pași.

Fără să știe de ce, o vedea în același timp în închipuire pe tână negresă, înfățișându-i ofranda de bun venit.

Ieșiră din grădină, străbătură mai multe străzi noroioase și ajunseră în piața publică plină de gropi, care părea și mai mare din pricina caselor scunde aflate jur-împrejur. Deși ploaia nu se întetise, apa curgea acum șiroaie pe tencuiala zidurilor. Prin văzduhul spongios, vuietul fluviului și al copacilor ajungea, înăbușit, până la ei. Înaintau cot la cot, d'Arrast, călcând greoi, bucătarul, cu pasul hotărât și elastic. Acesta ridica din când în când capul și surâdea către tovarășul său. O apucară înspre biserică, ce se vedea pe deasupra caselor, ajunseră la marginea pieței, străbătură apoi alte străzi pline de noroi, peste care stăruia un miros agresiv de mâncare gătită. Uneori câte o femeie, în mână cu o farfurie sau o unealtă de bucătărie, își arăta pentru o clipă în prag chipul curios. Trecură prin fața bisericii, apoi pătrunseră într-un cartier vechi, strecurându-se printre aceleași case scunde, și, pe neașteptate, se auzi deslușit vuietul fluviului nevăzut, în spatele cartierului de colibe, pe care d'Arrast îl recunoscuse îndată.

— Bun. Acum te las. Pe diseară, spuse el.

— Da, în fața bisericii.

Dar, în timp ce-i vorbea, bucătarul îl apucase pe d'Arrast de mână. Șovăia. Apoi se hotărî:

— Tu nu l-ai chemat niciodată pe Dumnezeu în ajutor, nu i-ai făgăduit niciodată nimic?

— Ba da, o dată, cred.

— În timpul unui naufragiu?

— Da, dacă vrei.

Și d'Arrast își trase mâna brusc. Dar, în clipa în care vru să pornească înapoi, întâlni privirea bucătarului. Șovăi, apoi surâse.

— Pot să-ți spun, deși e un lucru fără însemnătate. Cineva trebuia să moară din vina mea. Mi se pare că atunci l-am chemat pe Dumnezeu în ajutor.

— I-ai făgăduit ceva?

— Nu. Aș fi vrut să-i făgăduiesc.

— S-a întâmplat de mult?

— Cu puțină vreme înainte de a veni aici.

Bucătarul își prinse barba cu amândouă mâinile. Ochii îi străluceau.
— Ești un adevărat căpitan. Casa mea e și a ta. O să mă ajuți să-mi țin făgăduiala. Are să fie ca și cum ai fi făgăduit tu însuși. O să-ți fie de ajutor.

D'Arrast surâse.

— Nu cred.

— Ești mândru, căpitane.

— Cândva am fost mândru, acum sunt doar singur. Dar ia spune-mi, bunul Iisus ți-a răspuns întotdeauna la chemare?

— Nu întotdeauna, căpitane.

— Și atunci?

Bucătarul izbucni într-un râs proaspăt și copilăresc.

— E liber să-mi răspundă când vrea el, nu?

La club, unde d'Arrast luă masa cu persoanele cele mai de văză din Iguape, primarul îi spuse că va trebui să semneze în cartea de aur a orașului, pentru ca să se păstreze măcar această mărturie despre marele eveniment pe care-l constituia venirea sa aici. Judecătorul, la rândul-i, găsi câteva formule noi pentru a lăuda nu numai virtuțile și talentele domnului inginer, ci și modul plin de simplitate în care oaspetele lor înțelegea să reprezinte printre ei marea țară căreia avea cinstea să-i aparțină. D'Arrast le răspunse doar că era convins că aceasta era într-adevăr o mare cinste, dar că, pe de altă parte, societatea sa era bucuroasă de a fi obținut adjudecarea acelor lucrări de lungă durată. Judecătorul protestă însă în fața unei atât de mari modestii.

— Fiindcă veni vorba, spuse el, v-ați gândit cum să-l pedepsim pe șeful poliției?

D'Arrast îl privi surâzând.

— Da.

El, d'Arrast, va socoti că i se face un hatâr și o favoare cu totul deosebită dacă-l vor ierta pe acel personaj, spunându-i totodată că își datorează iertarea oaspetelui lor. Astfel, șederea sa printre generoșii locuitori ai frumosului oraș Iguape, pe care se bucură atât de mult să-i cunoască, va putea începe într-o atmosferă de bună înțelegere și de prietenie. Judecătorul, atent și surâzător, încuviință din cap. Medită o clipă la formula folosită de interlocutorul său, ca unul ce se pricepea la asemenea lucruri, apoi se adresă asistenței, îndemnând-o să aplaude tradițiile pline de mărinimie ale marii națiuni franceze, după care, întors din nou cu fața către d'Arrast, se declară satisfăcut.

— Așa stând lucrurile, încheie el, vom cina diseară cu șeful poliției.

D'Arrast spuse că era invitat de niște prieteni la ceremonia dansului, în cartierul cocioabelor.

— A, da! spuse judecătorul. Sunt bucuros că vă duceți acolo. Veți vedea, nu poți să nu iubești poporul nostru când ai apucat să-l cunoști.

În aceeași seară, d'Arrast, bucătarul și fratele acestuia erau așezați în jurul unui foc stins, în mijlocul colibei pe care inginerul o vizitase de dimineață. Fratele nu păruse surprins văzându-l din nou. Vorbea foarte prost spaniola și se mărginea aproape numai să dea din cap. Bucătarul, în schimb, voise la început să afle tot felul de lucruri cu privire la caterine, apoi le vorbise pe larg despre supa de fasole. Se făcuse aproape întineric. D'Arrast îi mai putea încă vedea pe bucătar și pe fratele lui, dar deslușea cu greu, în fundul colibei, silueta ghemuită a unei bătrâne și pe aceea a fetei, care, și de astă-dată, îi adusesese să bea. În vale se auzea zgomotul monoton al fluviului.

Bucătarul se ridică și spuse: "E timpul". Se ridicară, dar femeile

rămaseră nemișcate. Nu ieșiră decât bărbații. D'Arrast șovăi o clipă, apoi îi urmă. Noaptea se lăsase de-a binelea și ploaia se oprise. Cerul, de un negru spălăcit, părea lichid. În apa lui străvezie și întunecată, aproape de marginea zării, începeau să se aprindă stelele, ce se stingeau aproape în aceeași clipă, căzând una câte una în fluviu, ca și cum cerul și-ar fi picurat ultimele lumini. Aerul dens mirosea a fum și a apă. Se auzea vuietul foarte apropiat al pădurii uriașe și încremenite. Și dintr-o dată se înălțară în depărtare bătaii de tobă și cântece. La început surde, apoi deslușite, se apropiară din ce în ce mai mult, apoi amuțiră. Puțin după aceea se ivi o procesiune de tinere negreseâmbrăcate în rochii albe de mătase ieftină, cu talia foarte joasă. În urma lor mergea un negru foarte înalt, strâns într-o tunică roșie, peste care-i atârna un șirag de dinți colorați, iar în spatele lui veneau de-a valma câțiva bărbați îmbrăcați în pijamale albe și un grup de muzicanți purtând triunghiuri și tobe mari și joase. Bucătarul spuse că trebuia să se țină după ei.

Coliba la care ajunseră mergând de-a lungul malului, la câteva sute de metri depărtare de ultimele cocioabe, era mare, goală, relativ confortabilă, cu pereții tencuiți pe dinăuntru. Pe jos avea pământ, acoperișul, de stuf și trestie se sprijinea pe un stâlp central, iar zidurile erau lipsite de orice podoabă. În fund, pe un mic altar, acoperit cu ramuri de palmier și încărcat cu lumânări ce nu izbuteau să împrăstie pe de-a-ntregul întunericul încăperii, se zărea o superbă cromolitografie înfățișând un Sfânt Gheorghe nespus de chipeș care străpungea cu lancea un balaur mustăcios. Sub altar, un fel de firidă împodobită cu hârtie creponată adăpostea, între o lumânare și o strachină cu apă, o mică statuie de argilă, vopsită în roșu, înfățișând un zeu cu coarne, ce flutura în aer, cu o mișcare sălbatică, un uriaș cuțit din poleială.

Bucătarul îl duse pe d'Arrast într-un colț, unde amândoi rămaseră în picioare, lipiți de perete, aproape de ușă.

— De aici, șopti bucătarul, o să putem pleca fără să supărăm pe nimeni.

Coliba era într-adevăr ticsită de bărbați și de femei. Începuse să fie cald. Muzicanții se așezară de o parte și de alta a micului altar. Dansatorii și dansatoarele se despărțiră în două cercuri concentrice, bărbații formând cercul din interior. În mijloc, veni căpetenia neagră cu tunică roșie. D'Arrast se sprijini cu spatele de perete, încrucișându-și brațele la piept.

Dar căpetenia, rupând cercul dansatorilor, se îndreptă către ei și, plin de gravitate, îi spuse câteva cuvinte bucătarului.

— Ia-ți mâinile de la piept, căpitane. Te strângi și nuângădui să pogoare în tine harul sfântului.

D'Arrast își lăsă brațele în jos. Așa cum stătea, cu brațele atârând pe lângă trup, cu spatele lipit de perete, părea el însuși, cu picioarele și mâinile sale mari și greoaie, cu fața-i uriașă lucind de sudoare, un zeu bestial și pașnic. Negrul cel înalt îl privi, apoi, mulțumit, se întoarse la locul lui. Începu totodată să cânte, cu o voce de trâmbiță, primele note dintr-o melodie, pe care toți ceilalți le reluară în cor, acompaniați de tobe. Cercurile porniră atunci să se învâртеască în sens invers, într-un fel de dans greoi, cu pași apăsați, ce semăna mai curând cu un tropăit, ușor subliniat de dubla șerpuire a șoldurilor.

Zăpușeala crescuse. Pauzele erau însă tot mai scurte, opririle tot mai rare, iar dansul se întetea văzând cu ochii. Fără ca ritmul celorlalți dansatori să se fi încetinit, dansând el însuși întruna, negrul cel înalt rupse din nou cercurile, îndreptându-se către altar, de unde se întoarse cu un pahar plin cu apă și cu o lumânare, pe care o înfipse în mijlocul camerei. Vărsă apa în jurul lumânării, desenând astfel două cercuri

concentrice, apoi, îndreptându-se din şale, înălţă către acoperiş o privire de nebun. Cu tot trupul încordat, aşteptă, neclintit.

— Sfântul Gheorghe pogoară. Priveşte, priveşte, şopti, cu ochii ieşiţi din orbite, bucătarul.

Câţiva dansatori căzuseră în transă, dar într-un fel de transă încremenită, cu mâinile la spate, cu pasul țeapăn, cu privirea moartă. Alții dansau într-un ritm și mai rapid decât până atunci, răsucindu-și trupul în convulsii și scoțând țipete nearticulate. Țipetele sporiră treptat și, când se contopiră într-un urlet colectiv, căpetenia, privind întruna în sus, scoase, ținându-și răsuflarea, un strigăt prelung, abia modulat, în care reveneau întruna aceleași cuvinte.

— Ascultă, şopti bucătarul, spune că el este câmpul de luptă al zeului.

Inginerul se uită la bucătar, izbit de vocea lui schimbată. Cu privirea fixă, aplecat înainte, cu pumnii strânși, acesta reproducea, stând pe loc, tropăitul ritmat al celorlalți. Și abia atunci d'Arrast își dădu seama că el însuși dansa de o bucată de vreme, cu întreg trupul lui greoi, dar fără să-și miște picioarele.

Dintr-o dată, tobele se dezlănțuiră ca turbate și, o dată cu ele, porni a se învârti nebunește și diavolul cel roșu. Cu privirea în flăcări, cu mâinile și picioarele învârtite în jurul trupului, se culegea pe sine îngenunchind când pe un picior, când pe celălalt, întinzând ritmul până într-atâta, încât te așteptai în fiecare clipă să-l vezi risipindu-se în bucăți. Dar, pe neașteptate, se opri în plin avânt, întorcând către cei de față o privire mândră și firoasă, în timp ce tobele răpăiau de se cutremura coliba. Un dansator țâșni atunci dintr-un colț întunecat, îngenunche, și-i întinse posedatului o sabie scurtă. Negrul cel înalt luă sabia, privind întruna în jurul lui, și începu s-o răsucescă deasupra capului. În aceeași clipă, d'Arrast îl zări pe bucătar dansând alături de ceilalți. Inginerul nu-l văzuse când plecase de lângă el.

Un praf înăbușitor se înălța de sub picioarele dansatorilor în lumina roșiatică și tulbure, îngroșând și mai mult aerul, care ți se lipea parcă de piele. D'Arrast simțea cum îl cuprinde oboseala; respira tot mai greu. Nu văzuse de unde au apărut uriașele țigări de foi pe care le fumau acum dansatorii, fără să se oprească nici o clipă din dans. Mirosul lor ciudat umplea coliba, îmbătându-l ușor. Îl văzu în schimb pe bucătar, care trecea chiar atunci pe lângă el, dansând și trăgând, ca și ceilalți, din țigară.

— Nu fuma, îi spuse.

Bucătarul mârâi, ritmându-și în continuare pasul, cu ceafa străbătută de un tremur prelung și neîntrerupt, și privind ținută către stâlpul din mijloc, cu expresia unui boxer năucit de lovituri. Alături de el, o negresă grasă, mișcându-și, când la dreapta, când la stânga, fața bestială, lătra fără încetare. Dar negresele tinere, mai cu seamă, intrau în transa cea mai înspăimântătoare, cu tălpile ținute de pământ și cu tot trupul străbătut de zvâcnituri tot mai violente pe măsură ce urcau înspre umeri. Capul li se zbuciuma dinainte înapoi, parcă despărțit de trunchi. Tot atunci începură cu toții să urle fără oprire, scoțând un lung țipăt colectiv și monoton, fără modulații, ca și cum trupurile s-ar fi încordat din cap până în picioare, cu toți mușchii și cu toți nervii, spre a da glas acelui strigăt neîntrerupt și istovitor prin care vorbea, în sfârșit, în fiecare dintre ei, o ființă ce tăcuse cu desăvârșire până atunci. Și, în timp ce țipătul continua, femeile începură să cadă una câte una. Căpetenia neagră îngenunchea lângă fiecare, strângându-le repede și convulsiv tâmplele, cu mâinile lui mari și negre. Ele se ridicau, clătinându-se, porneau din nou să danseze și să strige, la început încet,

apoi din ce în ce mai tare și mai repede, apoi cădeau iarăși și iarăși se ridicau, luând-o de la capăt de nenumărate ori, până când strigătul general slăbi, deveni răgușit, degeneră într-un fel de lătrat aspru, care le scutura trupurile ca un sughiț. D'Arrast, istovit, cu mușchii înțepeniți de lungul său dans nemișcat, gătit de propria-i tăcere, simți că se clatină pe picioare. Căldura, praful fumul țigărilor de foi, mirosul trupurilor omenești făceau aerul cu neputință de respirat. Îl căută cu privirea pe bucătar, dar nu-l zări nicăieri. D'Arrast se lăsă atunci să alunece de-a lungul peretelui, ghemuindu-se pe vine și încercând să-și stăpânească greața care-l cuprindea.

Când deschise ochii, aerul era tot înăbușitor, dar zgomotul încetase. Numai tobele răpăiau surd și fără întrerupere, iar în toate ungherele colibei grupuri de bărbați înveșmântați în pânză albă țopăiau pe loc. În mijlocul încăperii, de unde paharul și lumânarea fuseseră luate, câteva fete, în stare semihipnotică, dansau cu mișcări lente, mereu gata parcă să se lase depășite de ritmul tobelor. Cu ochii închiși, drepte, se legăneau ușor înainte și înapoi, aproape fără să se clintească din loc. Două, obeze, aveau chipul acoperit cu un văl de rafie. Între ele se afla o negresă înaltă și subțire, pe care d'Arrast o recunoscuse de îndată ca fiind fata gazdei sale. Era îmbrăcată cu o rochie verde și purta o pălărie de vânătoare dintr-o mătase albastră foarte subțire, cu marginea ridicată în față și împodobită cu pene bogate. În mână ținea un arc, jumătate verde jumătate galben, și o săgeată, în vârful căreia era înfiptă o pasăre multicoloră. Pe trupul plăpând, frumosu-i cap se legăna încet, puțin răsturnat pe spate, iar pe obrazul adormit se răsfrângea o melancolie liniștită și nevinovată. Când muzica se oprea, ea se clătina, toropită. Ritmul înțepit al tobelor era ca o tulpină nevăzută, în jurul căreia fata își încolăcea arabescurile moi, pentru ca, pe neașteptate, să se oprească iar, o dată cu muzica, clătinându-se până aproape să cadă și scoțând un strigăt ciudat de pasăre, ascuțit și totuși melodios. D'Arrast, fascinat de acel dans încetinit, se uita la Diana neagră, când, dintr-o dată, în fața lui se ivi bucătarul. Obrazul său neted era acum descompus, iar din privirea lui, în care nu se mai deslușea decât un fel de lăcomie nebănuită, pierise orice bunătate. Cu asprime, ca și cum ar fi vorbit unui străin, îi spuse:

— E târziu, căpitane. Or să danseze toată noaptea, dar nu vor să mai rămâi.

Cu capul greu, d'Arrast se ridică și-l urmă pe bucătar, care se îndreptă către ieșire, strecurându-se pe lângă perete. Pe prag, bucătarul se dădu la o parte, ținând deschisă ușa de bambus, și d'Arrast ieși. Se mai întoarse o dată și-l privi pe mulatru, care rămăsese locului.

— Vino. Nu mai e mult și va trebui să cari piatra.

— Rămân aici, spuse bucătarul cu răceală.

— Și făgăduiala?

Fără să răspundă, bucătarul împinse încet ușa, pe care d'Arrast o ținea proptită cu o singură mână. Rămaseră astfel o clipă. Apoi d'Arrast dădu drumul ușii și, ridicând din umeri, se îndepărtă.

Noaptea era plină de miresme răcoroase. Deasupra pădurii, stelele rare ale cerului austral, învăluite într-o ceață nevăzută, licăreau slab. Aerul umed era apăsător. Totuși, la ieșirea din colibă, părea de o minunată prospețime. D'Arrast urcă povârnișul lunecos și ajunse la primele colibe, poticnindu-se ca un om beat pe cărările pline cu gropi. Dinspre pădure venea un vuiet stins, întregul continent se înălța în noapte, și d'Arrast se simțea năpădit de un soi de greață. I se părea că ar vrea să lepede din el tot acel ținut, tristețea întinderilor sale uriașe, lumina verde tulbure a pădurilor, clipocitul nocturn al marilor fluvii pustii. Pământul acesta era prea mare, aici sângele și anotimpurile se

contopeau, iar timpul devenea lichid. Aici viața era una cu pământul, și, pentru a te integra, trebuia să te culci și să dormi, ani de-a rândul, de-a dreptul pe argila clisoasă sau uscată. Acolo, în Europa, domnea rușinea și mânia. Aici, exilul sau singurătatea, în mijlocul acestor nebuni lascivi și agitați, care dansau ca să moară. Dar, prin noaptea umedă, plină de miresme vegetale, ciudatul strigăt de pasăre rănită al frumoasei adormite ajunsese iar până la el.

Când d'Arrast, chinuit de o migrenă cumplită, se trezi după un somn neliniștit, o căldură umedă strivea orașul și pădurea nemișcată. Acum aștepta la ieșirea din spital, uitându-se la ceasul de mână, care stătuse. Uimit de lumina puternică și de tăcerea ce se înălța din oraș, se întreba ce oră putea să fie. Cerul, de un albastru intens, atârna peste primele acoperișuri spălăcite. Vulturi urubu, cu penele gălbui, dormeau, ținându-și de căldură, pe casa din fața spitalului. Unul din ei se scutură pe neașteptate, deschise pliscul, se pregăti în chip vădit să-și ia zborul, plesni de două ori din aripile prăfuite, se înălță cu câțiva centimetri deasupra acoperișului, și căzu la loc, adormind aproape de îndată.

Inginerul coborî spre oraș. Piața principală era pustie, ca și străzile pe care venise. În depărtare și pe cele două maluri ale fluviului, o ceață joasă plutea deasupra pădurii. Căldura plutea vertical, și d'Arrast căută un loc cât de mic la umbră, spre a se adăposti. Văzu atunci sub streșina uneia dintre case un bărbat mic de statură, care-i făcea semne. Când ajunsese mai aproape îl recunoscuse pe Socrate.

— Ei! Domnu d'Arrast, plăcut la tine sărbătoarea?

D'Arrast spusese că în colibă fusese prea cald și că cerul și noaptea îi plăceau mai mult.

— Da, spusese Socrate, la voi numai liturghia. Nimeni nu dansează.

Își freca mâinile, sărea într-un picior, se răsucea în loc, râdea cu gura plină până la urechi.

— Asta nu bine, asta nu bine.

Apoi îl privi pe d'Arrast, plin de curiozitate.

— Tu mers de obicei la biserică?

— Nu.

— Atunci unde tu mers?

— Nicăieri. Nu știu.

Socrate râdea întruna.

— Cum! un domn fără biserică, fără nimic!

Râdea și d'Arrast.

— Da, precum vezi, nu mi-am găsit locul. Și atunci am plecat.

— Rămâi cu noi, domnu' d'Arrast, eu iubesc pe tine.

— Aș vrea din tot sufletul, Socrate, dar nu știu să dansez.

Râsul lor răsuna în tăcerea orașului pustiu.

— Ah, spusese Socrate, eu uitat... Primarul vrea văzut pe tine. El mâncat acum la club.

Și fără altă vorbă, o luă înspre spital.

— Unde te duci? strigă d'Arrast.

Socrate se prefăcu a sforăi.

— Dormit. Nu mult și început procesiunea.

Și, luând-o la fugă, se porni din nou să sforăie. Primarul voia doar să-i ofere lui d'Arrast un loc de onoare, de unde să vadă procesiunea. Îi comunică inginerului intenția sa, după ce mai întâi îl îmbiase să guste dintr-o mâncare cu carne și orez care l-ar fi pus pe goană și pe un paralytic. La început vor privi de pe balconul casei judecătorului, aflată chiar în fața bisericii. Apoi se vor muta la primărie, pe strada cea mare

ce duce de la piață la biserică, pe care penitenții trebuiau s-o străbată la întoarcere. D'Arrast nu va fi însoțit decât de judecător și de șeful poliției, el, primarul, fiind silit să participe la ceremonie. Șeful poliției, aflat într-adevăr în sala clubului, se învârtea întruna în jurul lui d'Arrast, surâzând neobosit și asaltându-l cu un puhoi de cuvinte de neînțeles, dar vădit pline de afecțiune. Când d'Arrast coborî, șeful poliției se repezi înaintea lui, ținându-i toate ușile deschise în cale.

Sub soarele de plumb, prin orașul pustiu, cei doi bărbați se îndreptau către casa judecătorului. Numai pașii lor răsunau în acea tăcere. Dar, deodată, se auzi o detunătură în strada vecină, și vulturii urubu cu gâtul golaș își luară zborul de pe toate casele, în mănunchiuri greoaie și buimace. Aproape în aceeași clipă, sute de pocnitori se auziră din toate părțile, ușile se deschiseră și oamenii începură să iasă de prin case, umplând străzile strâmte.

Judecătorul își exprimă în fața lui d'Arrast nespusa mândrie de a-l primi în casa lui, nevrednică de o asemenea cinste, după care îl conduse la primul etaj, pe o frumoasă scară în stil baroc, vopsită în albastru. La trecerea lui d'Arrast, se deschiseră câteva uși, prin care se iviră capete oacheșe de copii ce dispărură de îndată, cu râsete înăbușite. În camera de oaspeți, de o frumoasă arhitectură, se aflau doar câteva mobile, din crengi de palmier împletite, și niște colivii mari cu păsări ce făceau o larmă asurzitoare. Balconul pe care se așezară dădea în mica piață din fața bisericii, unde începuse să se adune o mulțime neînchipuit de tăcută, ce rămânea nemișcată sub căldura care se revărsa din cer în valuri aproape vizibile. Numai copiii alergau în jurul pieței, oprindu-se din când în când și aprinzând pocnitori, ale căror detunături se țineau lanț. Văzută din balcon, cu zidurile-i tencuite, cu scara cu zece trepte spoite în albastru, cu cele două turnuri albastre și aurii, biserica părea mai mică.

Deodată, din biserică se auzi orga. Mulțimea, întoarsă cu fața către intrare, se rânduie pe cele două laturi ale pieței. Bărbații se descoperiră, femeile îngenuncheară. Orga îndepărtată cântă vreme îndelungată un fel de marș. Dinspre pădure se auzi un zumzet ciudat de insectă. Un avion minuscul, cu aripile străvezii și cu carcasa fragilă, neobișnuit în acea lume fără vârstă, țâșni deasupra arborilor, se lăsă puțin deasupra pieței, și trecu, cu un huriu asurzitor, peste capetele ridicate spre el. Apoi avionul viră, zburând către estuar.

Mulțimea își îndreptă din nou atenția către biserică, în penumbra căreia se desfășura acum o mișcare nedeșlășită. Orga tăcuse, înlocuită de alămuri și de tobe nevăzute. Penitenții, în veșminte largi și negre, ieșiră unul câte unul din biserică, se adunară iar la un loc în fața porții și coborâră treptele. După ei veneau penitenții albi, purtând prapuri roșii și albaștri, urmați de câțiva băieți înveșmântați în chip de îngeri și de un grup de copii din Confreria fecioarei Maria, cu fețișoarele negre pline de gravitate și, în sfârșit, pe o raclă vopsită în toate culorile, purtată de persoanele de vază din oraș, care asudau în hainele lor negre, icoana Domnului Iisus Hristos, ținând în mână o trestie, pe frunte cu cununa de spini, sângerând și clătinându-se deasupra mulțimii îngrămădite pe treptele bisericii.

După ce coborâră scara, cei ce purtau racla se opriră o clipă, în care timp penitenții încercară să se înșiruie într-o oarecare ordine. D'Arrast îl văzu atunci pe bucătar. Tocmai ieșea din biserică, gol până la brâu și purtând pe capul lui bărbos un uriaș bolovan pătrat, așezat de-a dreptul pe țeastă, care nu-i era apărută decât de o foaie de plută. Coborî cu pas sigur treptele bisericii, cu piatra bine potrivită în arcuitura brațelor sale scurte și vânjoase. Când ajunse în spatele raclei, procesiunea porni. Din biserică se iviră atunci muzicanții, îmbrăcați în tunici viu colorate și

suflând din răsputeri în alămurile împodobite cu panglici. Penitenții grăbiră pasul, în sunetele unui marș vioi, apucând pe una din străzile care dădeau în piață. După ce racla dispăru în urma lor, nu se mai văzură decât bucătarul și ultimii muzicanți. După ei, în zgomot de pocnitori, porni și mulțimea, în timp ce avionul, scoțând un huruit asurzitor, se arătă iar deasupra ultimelor grupuri. D'Arrast nu-l scăpa din ochi pe bucătar, care abia se mai deslușea în depărtare: i se păruse deodată că umerii mulatrului încep să se încovoie. Dar de la acea distanță nu putea vedea prea bine.

Judecătorul, șeful de poliție și d'Arrast porniră către primărie, pe străzile pustii, printre prăvăliile închise și printre casele zăvorâte. Pe măsură ce se îndepărtau de fanfară și de pocnitori, liniștea puneă iar stăpânire pe oraș. Câțiva vulturi urubu se întorceau în zbor, poposind pe acoperișuri, unde păreau a fi încremenit de o veșnicie. Primăria se înălța pe o stradă îngustă dar lungă, care ducea de la unul din cartierele mărginașe la piața bisericii, pustie în acea clipă. Din balconul primăriei, cât vedeai cu ochii, nu se zărea decât un drum plin de gropi, pe care ploaia din ajun lăsase câteva băltoace. Soarele, care coborâse puțin, mai bătea în fațadele oarbe ale caselor de pe cealaltă parte a străzii.

Așteptară mult, atât de mult, încât d'Arrast, tot privind la soarele răsfrânt pe zidul din față, se simți iar cuprins de oboseală și de amețeală. Strada pustie, cu casele goale, îl atrăgea și, în același timp, trezea în el un fel de silă. Din nou, vroia să plece din țara aceasta. Totodată, nu-și putea lua gândul de la bolovanul uriaș, și ar fi vrut ca încercarea aceea să se fi terminat. Tocmai se pregătea să le spună celorlalți să coboare cu toții spre a vedea ce se întâmplă, când clopotele bisericii se porniră dintr-o dată să bată puternic. Chiar atunci, din stânga, de la capătul străzii, ajunse până la ei o mare larmă și tot atunci se ivi și mulțimea, nespus de însuflețită. De departe puteai vedea cum pelerinii și penitenții se îngrămădeau, de-a valma, în jurul raclei, înaintând, în zgomot de pocnitori și cu urlete de bucurie, de-a lungul străzii înguste. În câteva clipe o umplură cu totul, revărsându-se către primărie într-o îmbulzeală de nedescris. Vârstele, rasele, costumele, se pierdeau într-un puhoi pestriț semănat cu ochi și cu guri ce strigau, din care se iveau, ca niște lăncii, puzderie de lumânări, a căror flacără abia de se ghicea în lumina arzătoare a zilei. Dar când procesiunea ajunse aproape și când mulțimea, îmbulzindu-se sub balcon, păru că începe să urce pe ziduri, d'Arrast își dădu seama că bucătarul lipsește.

Sări de la locul lui și, fără să-și mai ceară iertare, părăsi balconul și camera și coborî în goană scara. Se pomeni în stradă, în larma asurzitoare a clopotelor și a pocnitorilor. Trebui să se lupte cu mulțimea veselă, cu cei ce purtau lumânări, cu penitenții jigniți. Dar, fără să dea un pas îndărăt, înaintând cu trupul lui mare în susul puhoiului de oameni, își croi drum cu o mișcare atât de năvalnică încât, când se trezi singur, în urma mulțimii, tocmai în capătul străzii, se clătină pe picioare gata să se prăbușească. Se lipi de zidul fierbinte, așteptând să i se potolească răsuflarea. Apoi porni mai departe. Chiar atunci pătrunse în stradă un pâlț de oameni. Cei din față mergeau de-a-ndăratelea, și d'Arrast văzu că-l înconjurau pe bucătar. Acesta ajunsesese la capătul puterilor. Din când în când se oprea, apoi, încovoiat sub piatra uriașă, mai alerga puțin, în felul în care aleargă hamalii și muncitorii cufi, cu pașii mărunți și grăbiți ai mizeriei, lovind pământul cu toată talpa. Jur-împrejur, penitenții, cu veșmintele murdare de praf și pătate de ceară, îl încurajau prin strigăte ori de câte ori îl vedeau că se oprește. La stânga bucătarului, mergea, sau alerga, în tăcere, fratele acestuia. Lui d'Arrast i se păru că va trece o veșnicie până când pâlcul de oameni va ajunge la el. Când se afla

aproape în dreptul lui, bucătarul se opri din nou, aruncând în jur priviri stinse. Văzându-l pe d'Arrast, rămase nemișcat, cu fața întoarsă către el, dar fără să pară a-l recunoaște. O sudoare uleioasă și murdară îi acoperea obrazul cenușiu, prin barbă i se scurgeau șuvițe de salivă, o spumă neagră și uscată i se închegase pe buze. Încercă să zâmbească, dar, sub greutatea care-l țintuia locului, se vedea bine cum tremură din tot trupul. Numai în dreptul umerilor mușchii îi înțepeniseră într-un fel de spasm. Fratele, care-l recunoscuse pe d'Arrast, îi spuse doar atât:

— A și căzut o dată.

Și Socrate, răsărit nu se știe de unde, veni și-i strecură la ureche.

— Dansat prea mult, domnu' d'Arrast. Toată noaptea. Acum obosit.

Bucătarul porni din nou, cu același pas grăbit și sacadat, nu ca un om ce ar vrea să înainteze ci ca unul care caută să scape de povara ce-l strivește, de parcă ar fi nădăjduit că, alergând, o va face mai ușoară. D'Arrast se pomeni, fără să știe nici el bine cum, la dreapta bucătarului, sprijinindu-și abia simțit mâna pe spatele acestuia și mergând alături de el, cu pași mici, grăbiți și greoi. Racla pierise la celălalt capăt al străzii iar mulțimea, care, neîndoielnic, umpluse piața, nu părea să mai înainteze. Bucătarul, mergând între fratele său și d'Arrast, câștigă la repezeală teren. Nu-l mai despărțeau acum decât vreo douăzeci de metri de grupul care se îngrămădise în fața primăriei spre a-l vedea trecând. Totuși, pe neașteptate, se opri iar. Mâna lui d'Arrast se făcu mai grea.

— Hai, bucătare, spuse el, mai ai puțin.

Mulatrul tremura, saliva începu să-i curgă din gură, în timp ce sudoarea îi țâșnea prin toți porii. Încercă să răsuflă adânc, dar se opri. Apoi porni iar, făcu trei pași, se poticni. Piatra îi alunecă pe umăr, creștându-i-l adânc, și-i căzu la picioare. Pierzându-și echilibrul, bucătarul se prăbuși pe o parte. Cei care mergeau înainte se îmbulziră cât ai clipi în jurul lui, scoțând strigăte puternice. Cineva culese de pe jos foaia de plută, în timp ce alți câțiva încercau să ridice piatra spre a i-o pune din nou pe cap.

Aplecat peste el, d'Arrast îi ștergea cu palma umărul mânjit de sânge și de praf, în timp ce omul, cu fața lipită de pământ, gâfâia pironit locului, surd la cele ce se petreceau în jurul lui. La fiecare răsuflare căska gura cu lăcomie, ca și cum atunci ar fi tras aer în piept pentru ultima oară. D'Arrast îl apucă strâns de brațe și-l ridică așa cum ai ridica un copil. Îl ținea în picioare, lipit de el. Ușor aplecat, îi vorbea în față, ca și cum ar fi vrut să-i insuflă întreaga lui putere. Bucătarul, însângerat și plin de pământ, se desprinsese însă de el, după câteva clipe, pe chip cu o expresie răătăcită. Clătinându-se, se îndreptă către piatră, pe care ceilalți începuseră s-o ridice. Dar se opri, uitându-se la bolovan cu o privire moartă și dând din cap în semn de împotrivire. Apoi lăsă să-i cadă brațele de-a lungul trupului și se întoarse către d'Arrast. Lacrimi mari i se prelingeau, în tăcere, pe chipul răvășit. Voia să vorbească, vorbea, dar gura lui abia de putea alcătui silabele. "Am făgăduit", spunea el. Și apoi, cu vocea înecată în lacrimi: "Ah! căpitane. Ah! căpitane." Chiar atunci fratele lui se ivi din spate, îl strânse în brațe și bucătarul, plângând, i se lăsă cu totul în voie, înfrânt, cu capul răsturnat pe umărul acestuia.

D'Arrast îl privea, neștiind ce să-i spună. Se întoarse și văzu în depărtare mulțimea, care striga întruna. Atunci smulse foaia de plută din mâinile celui care o ținea și se îndreptă către piatră. Le făcu semn celor din jur s-o ridice și o așeză pe cap, aproape fără efort. Ușor încovoiat sub povară, cu umerii aduși înainte și gâfâind puțin, privea în pământ, ascultând hohotele de plâns ale bucătarului. Apoi porni la drum cu pași mari și, fără să-și încetinească mersul, străbătu distanța care-l despărțea de mulțimea îngrămădită la capătul străzii, croindu-și drum cu hotărâre

printre primele rânduri, care-i făcură loc să treacă. Intră în piață, în larma clopotelor și a pocnitorilor, printre două șiruri de oameni tăcuți, care-l priveau cu uimire. Înainta cu același pas năvalnic, și mulțimea se despicase în două, deschizându-i o cărare până la biserică. Greutatea începea să-i strivească țeasta și ceafa dar izbuti să vadă biserica și, în fața ei, racla, care părea că-l așteaptă. Mergea într-acolo și trecuse de mijlocul pieței când, dintr-o dată, fără să știe de ce, o coti la stânga, părăsind drumul bisericii și silindu-i pe pelerini să-i iasă înainte. Auzea în spate un tropăit de pași. În față vedea căscându-se nenumărate guri. Nu înțelegea ce-i strigă, dar i se părea că mai auzise cuvântul portughez pe care îl rosteau fără încetare. Deodată îi ieși înainte Socrate, care rostogolea niște ochi înspăimântați, vorbind fără șir și arătându-i biserica rămasă în urmă. "La biserică, la biserică", ăsta era cuvântul pe care-l striga Socrate și mulțimea. D'Arrast nu se întoarse însă din drum. Socrate i se feri atunci din cale, cu brațele înălțate comic către cer, în timp ce strigătele mulțimii scădeau treptat. Când d'Arrast apucă pe cea dintâi stradă ce-i ieși înainte, pe unde mersese în ajun cu bucătarul, și despre care știa că duce la cartierul de pe malul fluviului, din piață, rămasă mult în urma lui, nu se mai auzea decât un vuiet nedeslușit.

Piatra începea să-l apese dureros pe țeastă și, spre a se mai ușura de greutate, avea nevoie de toată puterea brațelor sale uriașe. Când ajunse la primele străzi de pe povârnișul lunecos, umerii îi înțepeniseră cu totul. Se opri și ascultă. Era singur. Își potrivea bine piatra pe foaia de plută și coborî cu pași prevăzători, dar hotărâți, spre cartierul colibelor. Când ajunse, gâfâia și brațele îi tremurau în jurul pietrei. Grăbi pasul, sosi, în sfârșit, în mica piață, unde se înălța coliba bucătarului, alergă către ea, deschise ușa izbind-o cu piciorul și, cu o smucitură puternică, azvârli piatra în mijlocul încăperii, peste focul care mai pâlpâia. Și aici, îndreptându-și trupul, devenit dintr-o dată uriaș, trase în piept cu lăcomie izul bine știut de sărăcie și de cenușă, ascultând cum urcă în el valul unei bucurii fără nume, tainice și nerăbdătoare.

Când stăpânii colibei sosiră, îl găsiră pe d'Arrast în picioare, cu spatele rezemat de perete, cu ochii închiși. În mijlocul încăperii, pe locul unde fusese focul, se afla biatra, pe jumătate îngropată, plină de cenușă și de pământ. Rămaseră în prag, fără să înainteze, privindu-l pe d'Arrast în tăcere, ca și cum l-ar fi întrebat ceva. Dar el nu rostea nici un cuvânt. Atunci fratele îl duse lângă piatră pe bucătar, care se lăsă să cadă la pământ. Apoi se așeză și el, făcând semn celorlalți.

Lângă el veni bătrânul, apoi fata noptii, dar nimeni nu-l privea pe d'Arrast. Se ghemuiseră în jurul pietrei, tăcuți. Numai vuietul fluviului urca până la el, prin aerul apăsător. Din colțul lui întunecos, d'Arrast asculta, fără să vadă pe nimeni, și zgomotul apelor îl umplea de o fericire năvalnică. Stătea cu ochii închiși, salutând, plin de bucurie, propria-i forță, salutând, încă o dată, viața care începea din nou. Undeva, foarte aproape, izbucni o detunătură. Fratele se îndepărtă puțin de bucătar și, pe jumătate întors către d'Arrast, fără a-l privi, îi arătă locul gol:

— Așază-te cu noi.
